

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 4 2020

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський на Всеукраїнській нараді працівників вугільної галузі України3

Аналітика

Політичні акценти

Горова С.
З'їзд «Слуги народу»: найближчі орієнтири діяльності4

Тарасенко Н.
**Мюнхенська конференція з питань безпеки-2020:
український контекст11**

Потіха А.
**Кримське питання та перспективи його вирішення
в контексті поточної ситуації25**

Ворошилов О.
«Мінську-2» – п'ять років33

Рудь І.
**Евакуація українських громадян із Китаю: експертні оцінки
організації процесу та прогнози розвитку ситуації39**

Якименко Ю. Факт и перспективы кадровых ротаций в Офисе Президента и Кабинете Министров в оценках экспертов	44
Аулін О. Українсько-турецькі відносини: офіційний Київ перед складним вибором	49
Економічний ракурс	
Рябоконт А. Кризис в украинской металлургии: оценки и прогнозы экспертов отрасли	55
<u>Наука – суспільству</u>	
Основні напрями діяльності НАН України	62
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	71
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	79
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності	81
Перспективні напрями розвитку української науки	85
Нагороди та відзнаки	86
<u>До уваги держслужбовця</u>	
Фіх Ю. Євроінтеграційний вектор економіки України	87

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський на Всеукраїнській нараді працівників вугільної галузі України

Президент України В. Зеленський наголосив: «Жодну шахту не можна ліквідувати, поки працівники не отримають іншої безпечної роботи з гідною оплатою».

Президент України наголошує на необхідності створення національної програми справедливої трансформації вугільних регіонів, яка передбачатиме перекваліфікацію та нові робочі місця для шахтарів, вирішення питання доступу до освіти для дітей гірників, а також налагодження сервісів у шахтарських містах.

Виступаючи на Всеукраїнській нараді працівників вугільної галузі України, В. Зеленський зазначив, що ключова цінність – це люди, а тому реформа вугільних регіонів має бути справедливою. За словами глави держави, такі зміни є тривалими і впродовж цього часу країна потребуватиме вугілля. Але поступово держава повинна створити соціально-економічні можливості для розвитку вугільних регіонів. «Для цього Міністерством розвитку громад і територій буде розроблена національна програма справедливої трансформації вугільних регіонів. Її головний принцип такий: жодна шахта не може бути закрита чи ліквідована, поки люди не отримають нової роботи – безпечної та з гідною оплатою. Спочатку нові робочі місця для цих людей. І тільки потім починаємо говорити про інше», – заявив В. Зеленський.

Також реалізація програми має розв'язати проблему доступу до освіти для дітей шахтарів – шляхом створення стипендіального фонду.

Президент нагадав, що нещодавно він відвідав шахту «Межирічанська» на Львівщині. Гірники скаржилися на те, що місцева школа перебуває в жахливому стані. Під час наради глава держави поставив завдання віцепрем'єр-міністру, міністру розвитку громад і територій України Д. Шмигалю забезпечити ремонт школи до 1 вересня.

Він також наголосив на необхідності проведення аудиту стану інших шкіл у шахтарських регіонах.

За словами Президента, національна програма має бути спрямована також на турботу про літніх людей, зокрема йдеться про дострокову пенсію та розвиток сучасної інфраструктури й сервісів у шахтарських містах.

Крім того, під час наради В. Зеленський підтримав пропозицію представників галузі щодо створення державного комітету з вугільної промисловості.

Президент наголосив, що міністр інфраструктури має приділити окрему увагу ремонту доріг у невеликих шахтарських населених пунктах.

Також глава держави звернувся до віце-прем'єр-міністра Д. Шмигала з проханням опрацювати можливість організації робочих поїздок шахтарськими містечками з метою вивчення їхнього стану.

Учасники наради – представники підприємств галузі зверталися до Президента з проблемними питаннями та проханнями щодо їхнього вирішення. В. Зеленському передали звернення, де викладено перелік питань, які, на думку шахтарів, потребують вирішення (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 25.02*).

Президент України В. Зеленський закликав представників уряду відвідати шахтарські містечка, щоб краще зрозуміти потреби регіонів.

Уряд має приділяти більше уваги проблемам регіонів України, зокрема шахтарським містечкам, зазначив він під час виступу на Всеукраїнській нараді працівників вугільної галузі України.

В. Зеленський наголосив, що попередні 20 років влада майже не звертала уваги на шахтарські регіони – і там накопичилося багато проблем, зокрема з невиплатою заробітної плати та відсутністю якісної інфраструктури. «Тому давайте підготуємо поїздку до всіх цих шахтарських містечок. Але з планом, щоб нам людям нормально в очі дивитися», – наголосив Президент.

За його словами, до підготовки цих поїздок можна також залучити представників великих енергетичних компаній, таких як ДТЕК.

«Побачимо, яка кількість людей там живе, яке там повинно бути підприємство. Це може бути і приватне підприємство, тому що там люди з шахтарських містечок, у яких є голова й руки. І з цим планом, що ми можемо там побудувати, приїдемо до цих містечок і побачимо, який там стан шкіл, садочків», – запропонував глава держави (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 25.02*).

Аналітика

Політичні акценти

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

З'їзд «Слуги народу»: найближчі орієнтири діяльності

У суботу, 15 лютого, у Києві відбувся з'їзд партії «Слуга народу», на якому змінили статут політсили та її ідеологію, ввели обов'язкові партвнески, а також вирішили розвивати партійні ЗМІ.

Президентська партія офіційно задекларувала місцезнаходження керівних органів у КВЦ «Парковий», який повинен стати також громадським

простором для організації діяльності партії та влаштування різноманітних тренінгів.

Треба нагадати, що одним із передвиборних гасел «Слуги народу» була диджиталізація. Відповідно, на з'їзді було підготовлено новий статут партії саме в електронному, а не в паперовому форматі. Основною зміною в статуті, за словами керівників партії, став новий порядок вступу до партії. Так, бажаючих вступити в партію перевірятимуть, ретельно проаналізувавши інформацію про них, яка міститься у відкритих реєстрах. «Скоро нашою буде вся країна», – зазначив під час свого виступу на з'їзді голова партії нардеп О. Корнієнко (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/sluga-naroda-partiya-reportazh-povosti-ukrainy-50070455.html>. 2020. 16.02).

Для тих, хто вступить до партії, ввели партійний внесок – 50 грн у квартал. У керівництві партії назвали таке рішення «інвестицією в майбутнє» – на випадок програшу виборів і позбавлення партії держфінансування.

На з'їзді також учасники одноголосно підтримали рішення керівництва брати участь у місцевих виборах, які відбудуться 25 жовтня.

Партія «Слуга народу» оновила склад Вищої ради. На партійному з'їзді було обрано вісім членів цієї ради, кожен з яких відповідатиме за певний напрям діяльності. Зокрема, за регіональний розвиток відповідає А. Культенко, за партійне будівництво – О. Качура, за комунікації та ідеологію – Є. Кравчук, за організаційно-масову роботу – С. Кострійчук, за міжнародну роботу – В. Галайчук, керівну роботу з юридичних питань здійснюватиме А. Остапенко, з роботи зі спільнотами – Р. Грищук, а також відповідальною за освіту та розвиток призначено О. Коваль (URL: <https://112.ua/politika/partiya-sluga-naroda-na-sezde-obnovila-sostav-vysshego-soveta-525866.html>. 2020. 16.02).

Важливою темою з'їзду стала партійна ідеологія – ідеологія українського центризму. «Ми патріоти і навіть націоналісти, коли йдеться про захист нашої держави. Але ми гуманісти, коли йдеться про захист прав людини жити тим способом, який вона обрала. Ми лібертаріанці, коли відкриваємо ринки землі, бурштину, грального бізнесу. Але при цьому ми державники, коли вимагаємо дотримуватися податкової дисципліни, коли ліквідуємо корупційні схеми. Ми ліберали, коли захищаємо економічну свободу людини. При цьому ми соціалісти, коли йдеться про захист незабезпечених, пенсіонерів», – зазначив глава партії О. Корнієнко.

Заступник голови фракції «Слуга народу» у Верховній Раді Є. Кравчук у своєму коментарі зазначила: «Свою ідеологію ми назвали “український центризм”. Це саме те, що пропонував В. Зеленський на виборах, бо слово “лібертаріанство” з'явилося вже після президентських виборів, коли було більше партійних представників. По-моєму, це запропонував віце-спікер парламенту Р. Стефанчук. І згадайте, коли була президентська кампанія, кожен щось міг знайти для себе» (URL: <https://hromadske.radio/podcasts/turboranok-donbas/sluha-narodu-shche-shukaie-svoiu-ideolohiiu-yevheniia-kravchuk>. 2020. 18.02).

На з'їзді також було проанонсовано запуск нового інтернет-каналу «Слуга ТВ», який має стартувати вже у березні. На ньому інформуватимуть про перемоги партії в парламенті, роботу депутатів на місцях, а також організують спілкування з громадянами та журналістами.

Крім каналу, партія обіцяє представити ще і свою газету, тиражем майже в мільйон примірників, у якій прес-служба «пояснюватиме складні речі простими словами». Редакція розташується все в тому ж «Парковому». Нардеп СН Є. Кравчук, яка відповідає за медіа-комунікацію партії, у своєму коментарі, як повідомляють ЗМІ, уточнила, що на утримання інтернет-каналу та газети витрачатимуться гроші держфінансування партії.

Мабуть, головною несподіванкою на з'їзді, як зазначають у ЗМІ, став виступ недавно звільненого з полону з ОРДЛО В. Савіна, який гаряче подякував Президенту за своє визволення і здивував присутніх новиною про те, що в «ДНР» є партійна організація «Слуги народу». Виявляється, її створили полонені ще в липні 2019 р. у Донецькому СІЗО. «Незважаючи ні на який гніт тюремників, російських феєсбешників, нам вдалося створити невелику команду, яка, незважаючи ні на що, проводила агітацію, проводила мітинги, роз'яснення політики партії і політики Президента. За це били, за це кидали в карцер. За це частина активу кинули в Макіївську колонію суворого режиму. Але вже там 13 листопада минулого року було теж створено партійний осередок “Слуга народу”», – поінформував В. Савін (URL: <https://www.dsnews.ua/politics/-slugi-v-tsentre-kakimi-fishkami-udivila-pravyashchaya-partiya-17022020220000>. 2020. 17.02).

Треба підкреслити те, що з'їзд партії «Слуга народу» викликав широкий резонанс у ЗМІ та експертному середовищі. У значній частині видань позитивно оцінили ефективність і дієвість проведеного з'їзду. Однак привертають увагу й критичні висловлювання на цю тему, які потребують відповідного реагування. Основні аргументи в цьому контексті такі. Перший стосується ідеології українського центрризму. Деякі експерти у своїх коментарях доходять висновку про повернення партії, яка обіцяла створити нову якість української політики, до традиційного вітчизняного третього шляху: «насправді – нульового бачення шляху в принципі» та фактичної відсутності ідеологічної основи. У ЗМІ зазначають, що єдиною ідеологією для групи людей, які своїм рейтингом об'єднав В. Зеленський, є саме цей президентський рейтинг, а не прийняті в цивілізованому світі політичні засади (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/kprs-iz-didzhitalizatsieyu-yak-slugi-zakhoplyuvatimut-vsyu-krainu-202002171114784>. 2020. 17.02). Так, політичний експерт, заслужений журналіст України В. Кацман у своєму коментарі підкреслив, що партія «Слуга народу» «нині паразитує на високому рейтингу Президента». Експерт, коментуючи з'їзд партії, наголосив, що партійна ідеологія не визначається тими, хто стоїть за трибуною (URL: https://zik.ua/news/politics/ideolohiia_partii_ne_vyznachaietsia_tymu_khto_stoit_za_trybunoiu_katsman_pro_zizd_sluh_narodu_959356. 2020. 17.02).

Схожої точки зору дотримується й народний депутат попередніх скликань В. Яворівський. Він зазначає: «Уперше в українській історії партія, яка тотально перемогла на виборах в Україні, “Слуга народу” шукає свою ідеологію і не може її знайти... Одним словом, вони у пошуках» (URL: https://zik.ua/news/politics/yavorivskyi_pro_sluh_narodu_upershe_v_istorii_partii_a_shcho_totalno_peremohla_na_vyborakh_shukaie_svoiu_ideolohiiu_959349 2020. 17.02).

При цьому в експертних колах відзначають наявний у світі ріст запити на таку ідеологію. Тому що є яскраві приклади країн, де привалює саме соціальна складова. Це не лібертаріанство, де кожний за себе, а ідеологія, коли держава піклується про своїх громадян, забезпечує їх достатнім рівнем соціального, фінансового, пенсійного забезпечення. Це має достатньо хороші відгуки. Однак політичний експерт В. Клочок у своєму коментарі підкреслив: «...що стосується саме “перевзування в повітрі” “Слуги народу”, коли вони заходили з лібертаріанством, у мене виникає запитання: це, узагалі, партія чи це клуб за інтересами? Коли створюється політична сила, вона розбудовує свою програму, напрацьовує інструменти на основі ідеології, бо там збираються однодумці. Якщо ти думав спершу як лібертаріанець, як ти потім можеш думати як центрист?» – запитує В. Клочок (URL: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=92720>. 2020. 17.02).

Звертає на себе увагу також провокативна інформація одного зі ЗМІ про те, що «в неформальній бесіді в керівництві партії визнають, що такий підхід (центризм. – Прим. авт.) дасть їм змогу працювати за принципом “і вашим, і нашим»” і ні до чого не зобов’язує» (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/sluga-naroda-partiya-reportazh-novosti-ukrainy-50070455.html>. 2020. 16.02).

Другий аргумент – створення всеукраїнської газети, яка, як заплановано, виходитиме понад півмільйонним тиражем, і створення телеканалу в Інтернеті. Усе фінансуватиметься за гроші, які виділяються державою на фінансування партій. Однак експерти вказують на те, що державні кошти можна витратити на статутну діяльність, але заборонено витратити на передвиборну агітацію. Тобто якщо в газеті чи на партійному інтернет-каналі здійснюватимуть агітацію кандидатів на пост депутатів місцевих рад – це порушення закону (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/kprs-iz-didzhitalizatsieyu-yak-slugi-zakhoplyuvatimut-vsuyu-krainu-202002171114784>. 2020. 17.02).

Третій аргумент – критично оцінена відсутність у роботі з’їзду не лише засновника партії – Президента В. Зеленського, а й Голови Верховної Ради Д. Разумкова та голови фракції політсили Д. Арахамії.

Четвертий – кошти на проведення з’їзду партії. Так, народний обранець від фракції «Європейська солідарність» О. Гончаренко написав депутатський запит до голови партії «Слуга народу» О. Корнієнка щодо суми, у яку обійшовся їхній останній партійний з’їзд (15–16 лютого). О. Гончаренко поцікавився в О. Корнієнка, скільки саме було залучено бюджетних коштів, а

скільки – спонсорських. «Адже всі ми знаємо, як “слуги” люблять з розмахом зустрічатися усі разом у люксових будівлях та уявляти себе начебто на презентації Apple з екранами, як у кінотеатрі, та закусками, як на церемонії Оскар. Тож цікаво за чий рахунок цей банкет проходить у черговий раз?» – запитав він (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/u-poroshenka-tryasut-slug-cherez-vitrati-ikh-partiynomu-zizdi-202002201117363>. 2020. 20.02).

П'ятий аргумент – зважаючи на проведення майбутніх виборів, звертає увагу й інформація про те, що, як повідомив Комітет виборців України, у партії «Слуга народу» офіційно не працює жоден працівник, також партія не має жодних місцевих відділень зі статусом юридичної особи. «Комітет виборців проаналізував останній звіт політичної партії “Слуга народу” про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за IV квартал 2019 (жовтень – грудень). Відповідно до нього в партії офіційно не працює жоден працівник і немає жодного місцевого відділення зі статусом юридичної особи», – ідеться в повідомленні.

За даними звіту, партія «Слуга народу» в загальному витратила 479 млн грн, однак із них жодної гривні на заробітну плату, зазначили в КВУ.

Також КВУ наводить дані про інші парламентські партії: ВО «Батьківщина» має 96 працівників, понад 600 осередків, «Європейська солідарність» – 39 офіційних працівників, 29 місцевих організацій зі статусом юридичної особи, «Опозиційна платформа – За життя» – три працівники, 30 осередків, «Голос» – шість працівників, 13 осередків.

«Ми припускаємо, що частина робіт, таких як ведення бухгалтерії або прибирання офісу, можуть виконувати на контрактній основі. Однак робота такої структури, як парламентська партія, передбачає легальну діяльність десятків людей, які займаються організаційною, медійною та іншою партійною роботою. На практиці ситуація з нулями у звіті “Слуги народу” може свідчити, що значна частина її діяльності перебуває в тіні, а заробітна плата може виплачуватися в конвертах. Де-факто звіт партії показує, що “Слуга народу” залишається переважно віртуальною політичною силою», – зазначив голова КВУ О. Кошель.

У свою чергу, коментуючи це повідомлення, народний депутат від «Слуги народу», заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування О. Качура вказав на непрофесіоналізм такого підходу. «Осередки можуть створюватися як зі статусом юридичної особи, так і без (відкрийте закон). У “Слуги народу” зареєстровано осередки абсолютно у всіх областях, плюс Київ», – зазначив О. Качура (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2882044-v-partii-sluga-naroda-oficialno-ne-rabotaet-ni-odin-rabotnik-kiu.html>. 2020. 22.02).

При цьому партія номер один в сучасній Україні готується до жовтневих загальнодержавних виборів місцевих органів влади. У соцмережах повідомляють про початок формування списків кандидатів, які візьмуть участь у кампанії.

Згідно з чинним законодавством чергові місцеві вибори призначаються на останню неділю жовтня п'ятого року повноважень місцевої влади, тобто це буде 25 жовтня 2020 р. Рішення про проведення таких виборів приймає Верховна Рада не пізніше ніж за 90 днів до дати голосування. 1 січня цього року вступив у силу Виборчий кодекс України, яким встановлено процедуру обрання місцевих органів влади.

На місцевих виборах скорочено можливості для самовисування кандидатів. Балотуватися в депутати Верховної Ради АР Крим, обласні, міські (90 тис. виборців і більше) ради дозволено тільки через місцеві організації партій. Депутатом інших рад, міським головою або старостою села може стати як представник партії, так і самовисуванець.

Список кандидатів партія повинна затвердити на партзборах. У списку повинен бути гендерний баланс – не менше 40 % представників однієї статі (URL: <https://www.dsnews.ua/politics/smotryashchie-ot-zelenskogo-kak-sluga-naroda-gotovitsya-k-21022020125700>. 2020. 21.02).

При цьому показово, що на місцевих виборах у жовтні 2020 р. уперше зможуть проголосувати тимчасово переміщені особи з Донбасу, які не мають постійної реєстрації. Раніше законодавство дозволяло змінити місце голосування тільки на виборах Президента та парламенту. Місцеву владу могли обирати тільки ті, хто реально зареєстрований у конкретному селі чи місті.

У Виборчий кодекс включили норму, яка дасть змогу повністю змінити виборчу адресу й на всіх виборах голосувати там, де виборець реально живе та працює. Це в тому числі дасть змогу проголосувати за мерів і місцевих депутатів понад мільйону переселенців із Донбасу (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51507212>. 2020. 17.02).

Примітною є й інформація про те, що, за словами нардепа від «Слуги народу» О. Мошенець, місцеві вибори для жителів окупованого Криму можна провести, організувавши пункти для голосування на адміністративному кордоні з півостровом. «Оскільки, що б ми там не робили, але ми розуміємо, що імплементувати умовно кажучи ту місцеву владу, яку ми так теоретично можемо брати, потім на практиці буде складно, поки, мабуть, неможливо», – зазначила О. Мошенець. При цьому вона підкреслила, що не можна залишати кримчан без місцевих виборів, проте визнала, що провести їх на півострові нині неможливо (URL: https://sensor.net.ua/news/3177043/mojno_sozdat_spetsialnye_tochki_blije_k_granitse_sluga_naroda_moshenets_o_provedenii_mestnyh_vyborov<https://sensor.net.ua/news/3177043> / https://sensor.net.ua/news/3177043/mojno_sozdat_spetsialnye_tochki_blije_k_granitse_sluga_naroda_moshenets_o_provedenii_mestnyh_vyborov. 2020. 21.02).

Треба зазначити й те, що певною мірою показовими виглядають нинішні соціологічні дослідження щодо рейтингів політичних партій. Так, на парламентських виборах-2019 беззастережну перемогу здобула партія «Слуга народу» – 43,16 % голосів. При цьому в березні 2019 р., за даними

дослідження Центру соціальних та маркетингових досліджень «Социс» й Інституту стратегічних досліджень і прогнозів «Янус», проголосувати за «слуг» були готові 18,05 % опитаних. За даними групи «Рейтинг», за лютий 2019 р. – 13,3 % українців.

На сьогодні підтримка «Слуги народу» трохи ослабла, якщо порівнювати з результатами минулих виборів. У лютому 2020 р. за партію готові проголосувати близько 30 % українців (за даними «Соцису» та «Рейтингу»).

За «Опозиційну платформу – За життя» в лютому минулого року були готові проголосувати 6,4 % українців («Рейтинг»), у березні – 8,1 % («Социс» і «Янус»). На виборах партія набрала 13,05 % голосів українців, утворивши у Верховній Раді другу за величиною фракцію. Але відтоді їхня підтримка знизилася: у лютому цього року за ОПЗЖ віддали б голоси близько 10 % українців.

Залишається стабільною підтримка у «Європейської солідарності». Перед виборами, у лютому – березні 2019 р., за них проголосувало б 10,65 % українців, згідно з даними Центру «Социс» та Інституту «Янус»; 8,2 % – за даними «Рейтингу». До ВР партія П. Порошенка пройшла з 8,1 % голосів. За даними Центру «Социс», за партію на сьогодні готові проголосувати 10,1 % громадян, за даними групи «Рейтинг» – 6,6 %.

Також більш-менш стабільна підтримка «Батьківщини». На початку минулого року її готові були підтримати 10–11 % українців. На виборах партія отримала 8,18 % голосів. За даними групи «Рейтинг», нині за партію Ю. Тимошенко голоси готові віддати 5,8 % опитаних, за даними Центру «Социс» – 8,1 %.

У партії С. Вакарчука виборці трохи розчарувалися. У передвиборних опитуваннях «Соцису» та «Рейтингу» партія «Голос» не фігурувала, на виборах за партію проголосували 5,82 % українців. Але нині це б зробили тільки 2,5 % (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/21/infografika/polityka/yak-zminylysyarejtynhy-politychnyx-partij-2019-j-pochatok-2020-roku>. 2020. 21.02).

Виходячи із практики діяльності сучасних ЗМІ, сподівання керівництва нової партії на активний вплив партійної газети та інтернет-ТВ викликає певні сумніви. Партійних газет в Україні було і є чимало, але, як показала практика, жодна з них, особливо в період інформаційної глобалізації та формування інтернет-суспільства, не має помітного впливу на настрої електорату. Інтернет-канал для того, щоб мати необхідну аудиторію, теж має інформативно вирізнятися з чималого існуючого загалу.

Примітно, що в кінці минулого року відбулося кілька турів довиборів до місцевих органів влади, у яких партія «Суга народу» стала далеко не таким однозначним переможцем, як у президентській і парламентській кампанії. І це певною мірою є також показовим.

Мюнхенська конференція з питань безпеки-2020: український контекст

Мюнхенська конференція з безпеки, або MSC, яка відбувається щорічно, починаючи з 1963 р., уже 56-й раз відбулася 14–16 лютого. Форум традиційно проводять у готелі Bayerischer Hof у центрі Мюнхена за участі провідних політичних і громадських діячів світу, які обговорюють актуальні питання безпеки та зовнішньої політики, які потребують спільних рішень.

Цьогоріч на безпекову конференцію до Мюнхена прибуло близько 500 делегатів, серед яких світові політичні лідери, представники міжнародних організацій та бізнесу. Зокрема, серед присутніх було 35 глав держав та урядів, 40 міністрів оборони, 60 міністрів закордонних справ. У списку учасників: президент Франції Е. Макрон, Президент України В. Зеленський, прем'єр-міністр Канади Д. Трюдо, прем'єр-міністр Нідерландів М. Рютге, глава МЗС Росії С. Лавров, міністр закордонних справ КНР Ван І та ін. Делегацію від США очолив держсекретар М. Помпео. Крім нього, прибули міністри оборони М. Еспер та енергетики Д. Бройлет, група конгресменів, а також спікер палати представників парламенту Н. Пелосі (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/myunhenskaya-konferentsiya-bezopasnosti-glavnoe-1581606805.html>).

У форумі також узяли участь Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг, голова Єврокомісії У. фон дер Ляйєн, генсекретар Інтерполу Ю. Шток, гендиректор Всесвітньої організації охорони здоров'я Т. Гебреїсус, засновник Facebook М. Цукерберг.

Канцлер А. Меркель цього року не приїхала до Мюнхена. Натомість Німеччину на безпековій конференції представляли федеральний президент Ф.-В. Штайнмайєр, президент бундестагу В. Шойбле, міністри закордонних справ та оборони.

Українську делегацію в Мюнхені очолив Президент В. Зеленський. Під час візиту до Мюнхена 14–15 лютого В. Зеленський виступив на спеціальній сесії, присвяченій Україні, і провів ряд зустрічей з іноземними лідерами. Варто зазначити, що MSC-2020 також відвідав п'ятий Президент України П. Порошенко на запрошення організаторів форуму.

Основний тон цьогорічної безпекової конференції, як і кожної з попередніх, традиційно визначила доповідь, оприлюднена перед початком зібрання головою MSC В. Ішингером, у якій надано експертний аналіз поточних подій у сфері світової політики безпеки. Доповідь насамперед звертає увагу на те, що конференція відбуватиметься на тлі дедалі меншої орієнтації світу на Захід. Мається на увазі те, що і світ, і західні держави нині дещо вагаються у їхніх цінностях та спільному стратегічному напрямі. Дехто вбачає загрози з боку «ліберального інтернаціоналізму», серед таких

називають, наприклад, угорського лідера В. Орбана, тоді як інші – «в піднесенні неліберальних ідей та в поверненні до націоналізму».

«Протягом останніх десятиліть відповідь на питання про те, що саме тримало Захід разом, була досить зрозумілою: прихильність до ліберальної демократії та прав людини, до ринкової економіки та міжнародної співпраці у міжнародних інституціях», – ідеться у звіті. – Сьогодні ж значення Заходу знову дедалі більше піддають сумніву» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/munchenska-bezpekova-konferentsia/30434336.html>).

Аби привернути ще більшу увагу до зазначених проблем, для назви цього річного звіту Мюнхенської конференції з безпеки його автори вигадали неологізм – Westlessness (дослівно «Беззахідність»). Це поняття фіксує той стан, коли Захід, на який усі звикли орієнтуватися, є безпорадним, а світові бракує його сили. «Наразі спостерігається подвійний феномен у зовнішній політиці: Захід стає все менш західним, і світ у цілому стає менш західним...» – зазначив голова Мюнхенської конференції В. Ішінгер.

Крім того, у доповіді наголошується, що нинішній рівень міжнародної напруженості перевищує ті, які можна було спостерігати протягом минулих років. Зокрема, конференція відбувається на тлі суперечок у політиці стосовно Ірану та заяв президента США Д. Трампа, який вимагає від європейських партнерів збільшити витрати на оборону й, таким чином, знизити цей тягар для американських платників податків. Водночас викликає занепокоєння ситуація на Близькому Сході, у Сирії та Лівії. Серед викликів світовій безпеці також питання єдності не лише між Європою та США, а і всередині безпосередньо ЄС на тлі Брекзиту та зростання неліберальних рухів і націоналізму.

Найактуальніші безпекові виклики сьогодення в доповіді визначені в розд. «10 конфліктів, які треба відстежувати в 2020 році». Міжнародна кризова група, яка його готувала, згадує Україну в списку 10 конфліктів, які надалі «відображають тенденції у світі», поставивши її на останнє, 10 місце, оскільки вважає, що є набагато гарячіші точки. «Новий український Президент привніс нову енергію в намагання завершити шестирічний конфлікт між Києвом і підтримуваними Росією сепаратистами в Східному регіоні Донбасу. Утім, якщо мир і здається зараз трохи більш правдоподібним, ніж рік тому, усе ще далеко не визначено – нещодавні плани щодо встановлення більш всеохопного режиму припинення вогню та роззброєння можуть рухнути, а бої – стати ще більш запеклими», – дослівно записано у звіті.

Згадуючи Україну, звіт також подає дані опитувань громадської думки, згідно з якими українці мали найбільш позитивну думку – 79 % – про Європейський Союз порівняно з іншими країнами світу, які не входять до ЄС (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/munich-conference-2020-start/5288271.html>).

Чимало уваги в документі приділено РФ. Зокрема, зазначається, що ця країна є «найбільш безпосереднім і відвертим викликом» Заходу останніми роками. «Москва зробила дуже мало, якщо взагалі зробила щось, аби полегшити протистояння на Сході України, тим самим не залишаючи Європейському Союзу іншого вибору, крім того, як продовжувати санкції», – наголошують автори звіту. Вони також наголошують, що в цілому Москва спростила країнам Заходу подолання розбіжностей щодо ряду питань, оскільки вона неодноразово провокувала європейців, намагаючись втрутитися у європейські вибори, кидаючи виклик ядерній стабільності, поширюючи «смішні історичні спотворення», дискредитуючи західні ліберальні інститути й цінності, здійснюючи «екстериторіальні вбивства» (напади з отрутою в Солсбері та вогнепальною зброєю – на колишнього чеченського командира в Берліні).

Водночас, згідно зі звітом, багато європейців скептично ставляться до того, чи в інтересах Європи посилене протистояння з Росією. Вони аргументують свою позицію тим, що навіть якщо Росія на сьогодні й не може бути надійним політичним партнером, стабільне економічне партнерство з нею є і можливим, і бажаним. Стосовно ж санкцій у звіті висловлюється ще й така думка, що саме Москва продемонструвала, що має більше «стратегічного терпіння», яке європейські політики приписують собі ([URL: https://www.dw.com/uk/чого-очікувати-від-цьогорічної-мюнхенської-конференції-з-безпеки/a-52323186](https://www.dw.com/uk/чого-очікувати-від-цьогорічної-мюнхенської-конференції-з-безпеки/a-52323186)).

Ще один комплекс проблем, висвітлених у доповіді, пов'язаний з Китаєм. Вказано на зроблену у 2019 р. заяву Пекіна про те, що КНР боротиметься зі спробами іноземного втручання в дії Пекіна в Східно- і Південно-Китайському морях. Також у ній згадувалося значне нарощування Китаєм військової потуги, у тому числі й масштабну розбудову військово-морських сил.

Загалом у рамках Мюнхенської конференції з безпеки спектр тем дуже широкий, нерідко відбувається несподіване зміщення акцентів, даються нові оцінки, що сприятиме встановленню «загальної оцінки ситуації у сфері безпеки у світі», зазначається в доповіді.

Перед початком конференції ширилися чутки про її можливе скасування через коронавірус, адже саме в Баварії зафіксовано всі 15 відомих у Німеччині на сьогодні випадків цього захворювання. Але організатори запевнили, що вжили всі необхідні запобіжні заходи, а також зробили можливою участь у конференції гостей із Китаю.

Загалом тема здоров'я на тлі спалаху коронавірусу виявилася не менш важливою, ніж війни та конфлікти. Крім того, уперше в список таких, що заслуговують на обговорення, було внесено й тему кліматичної безпеки.

Більшість спікерів Мюнхенської конференції у своїх виступах так чи інакше торкнулися головної теми форуму – «Криза Заходу та його цінностей». Найбільш знаковою стала промова Ж. Борреля, очільника дипломатії ЄС. Він розкритикував офіційний Брюссель за заяви про

«надзвичайну стурбованість» і закликав Євросоюз стати більш активним гравцем, зокрема у врегулюванні світових конфліктів. «Європа має розвивати “апетит” до сили, готовність діяти», – підкреслив Ж. Боррель. Прикладом таких дій, за його словами, міг би стати власний план ЄС щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту – як альтернатива американській «угоді століття» від Д. Трампа.

Виступи на Мюнхенській конференції з безпеки президента Німеччини Ф.-В. Штайнмайєра та міністра оборони А. Крамп-Карренбауер підкреслювали те, що нині Європа стоїть перед великими загрозами. Обидва спікери прямо вказали, що анексія Росією Криму підірвала питання кордонів та безпеки, а А. Крамп-Карренбауер охарактеризувала Росію як одну з головних загроз Заходу, зазначивши що РФ «гібридними атаками та зневагою до територіального суверенітету тисне на європейські держави – від України до Латвії, Литви та Естонії, здійснює напади у Великій Британії та у нас, у Німеччині». Незаконну анексію Криму А. Крамп-Карренбауер назвала прикладом того, як Москва кидає виклик ідеалам і цінностям Заходу (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/myunhenska-konferenciya-z-bezpeki-2020-pidsumki-promova-zelenskogo-novini-ukrajini-50070617.html>).

При цьому Ф.-В. Штайнмайєр визнав, що політика санкцій проти Росії не виправдовує себе. Президент ФРН, який став автором сумнозвісної «формули» в часи його керівництва МЗС, закликав шукати шляхи порозуміння з Росією, але чітко зазначив, що ціною такого порозуміння не мають бути країни Східної Європи (URL: <https://novynarnia.com/2020/02/17/ukrayina-u-dveriax-slabkoj-yevropi>).

Німецькі високопосадовці виокремили проблему слабкості Європи. «Наші противники створюють нові відносини та діють без оглядки, а ми коментуємо та жаліємося», – підкреслила А. Крамп-Карренбауер. Водночас Ф.-В. Штайнмайєр зазначив, що інститут ООН не здатний виконувати своїх функцій, оскільки Радбез Організації Об’єднаних Націй потребує реформи. При цьому федеральний президент не протиставляв інтереси Європи та НАТО – він запевнив, що Німеччина має шанси бути успішною державою тільки тоді, коли одночасно входить до складу об’єднаної Європи та буде в складі НАТО.

Водночас президент Франції Е. Макрон у Мюнхені знову озвучив своє особливе бачення необхідності «нової стратегії відносин» з Росією для західних країн. Він закликав визнати, що політика санкцій по відношенню до Росії не йде в позитив ні РФ, ні самій Європі, і що Старий Континент при розв’язуванні своїх проблем не має сильно залежати від США. На його думку, розв’язати проблеми Європи багато в чому допоможе Росія, адже «неможливо ігнорувати зростання її сили». За словами Е. Макрона, Росія не зможе стати природною союзницею Китаю, відтак сама доля штовхає Європу та Росію в обійми одне одного. Президент Франції закликав вибудувати «відносини довіри» з Москвою, проте заявив: «Я не проти Росії і не за Росію.

Я за Європу» (URL: <https://www.dw.com/uk/макрон-закликав-до-стратегічного-діалогу-з-росією/a-52388982>).

Держсекретар США М. Помпео в Мюнхені взагалі не побачив ніякої «кризи Заходу». «Я із задоволенням можу стверджувати, що заяви про смерть трансатлантичного альянсу сильно перебільшені. Захід перемагає. Ми переможемо разом, я упевнений у цьому. Ми, США, захищатимемо Європу від загроз, ми не відвернемося», – запевняв держсекретар М. Помпео. До речі, промова держсекретаря містила чи не найбільше згадок про Україну, навіть закінчилася на ліричній ноті про його зустріч декілька тижнів тому в Києві з пораненим українським офіцером.

Разом з тим з виступу М. Помпео та промови голови Пентагону М. Еспера було відчутно, що Росія для американців відійшла на другий план. Виявилось, що у Вашингтоні більше непокояться експансією Китаю, яка побудована на «нечистих методах» отримання інтелектуальної власності. Зокрема, корпорацію «Хуавей», яку США підозрюють у роботі на користь Компартії Китаю, американці порівнюють із «Північним потоком-2», що його Вашингтон неодноразово називав проектом, який більше корумпує владну верхівку Європи, ніж розв'язує енергетичні проблеми (URL: <https://novynarnia.com/2020/02/17/ukrayina-u-dveriax-slabkoyi-yevropi>).

Міністр закордонних справ Росії С. Лавров у своєму виступі повторив тези В. Путіна про те, що світ стає небезпечнішим і тому п'ять ядерних держав-членів Радбезу мають зустрітися задля встановлення чітких правил міжнародного життя. Глава МЗС РФ укотре закликав Захід перестати культивувати «фантом російської загрози» й почати діалог.

Натомість президент Естонії К. Кальюлайд озвучила найсильнішу промову щодо проблеми російської агресії в Україні. Вона назвала цей конфлікт «не замороженим, а забутим» і нагадала, що Росія продовжує підтримувати сепаратистів, а Україна – втрачати людей.

Полярні думки в Мюнхені звучали щодо проблеми мігрантів. Прем'єр-міністр Канади Д. Трюдо нагадав, що мігранти зрештою більше дають економіці своєї нової країни, ніж беруть від неї. Однак австрійський канцлер С. Курц заперечив, що мігранти з Іраку та Сирії «є справжнім викликом для австрійського ринку праці», а з інтеграцією їх у місцеве суспільство існують серйозні проблеми.

Президент України В. Зеленський відвідав Мюнхенську конференцію вперше. Він виступив на окремій сесії, присвяченій Україні; узяв участь в Українському ланчі; провів кілька двосторонніх зустрічей і взяв участь у ряді неофіційних заходів (включно із закритою неформальною вечерею з держсекретарем США М. Помпео).

Найважливішою з двосторонніх зустрічей Президента України стали переговори з Генеральним секретарем НАТО Є. Столтенбергом – В. Зеленський закликав його розглянути можливість надати Україні статус партнера НАТО з розширеними можливостями.

Найбільшу ж увагу привернула 20-хвилинна промова В. Зеленського на форумі та інтерв'ю Президента американському телеканалу CNN. Примітно, що організатори надали В. Зеленському один з найкращих часових проміжків – приблизно опівдні в суботу, 15 лютого. В. Зеленський одержав у Мюнхені окрему дискусію щодо України, чого ще не було ніколи.

Розмова з В. Зеленським відбувалася в новому для Мюнхенської конференції форматі, схожому на ток-шоу, коли гість сидить не на подіумі, а в центрі невеличкої зали, де зібралося близько сотні осіб – переважно сподвижники В. Зеленського, а також кілька відставних і нинішніх західних політиків, наприклад колишня держсекретар США М. Олбрайт. Але в цілому політичних важковаговиків не було.

Виступаючи з короткою промовою, Президент України нарікав, що в доповіді Мюнхенської конференції Україна згадується лише вісім разів, а в прогнозі потенційних гарячих точок опустилася з 9 на 10 місце. «Усі почали заспокоюватися», – констатував В. Зеленський. Він повторив уже раніше озвучені тези про бажання досягти миру на Донбасі, складні переговори з Росією, наміри провести місцеві вибори в ОРДЛО в жовтні, але за умови припинення вогню та дотримання українських законів. Не забув він і про Крим, а також закликав США сприяти обговоренню цієї теми з Росією ([URL: https://www.dw.com/uk/дебют-зеленського-в-мюнхені-прийшов-побачив-розсмішив/a-52391310](https://www.dw.com/uk/дебют-зеленського-в-мюнхені-прийшов-побачив-розсмішив/a-52391310)).

Головні тези промови В. Зеленського та його інтерв'ю CNN зводилися до такого:

- не зовсім коректно говорити «війна в Україні», це війна у Європі, яка «разом з анексією Криму вже триває стільки ж, як і Друга світова війна»;

- домовленості нормандського саміту в Парижі порушуються, повну тишу поки не вдалося забезпечити: понад 400 обстрілів українських позицій за два місяці;

- Україну схиляють до прямого діалогу з «місцевою владою» в ОРДЛО, але ми не будемо домовлятися з тими, хто не визнаний з точки зору міжнародного права, а отже, не може представляти місцеве населення України. Пропонуємо залучити до переговорів у Мінську звичайних людей із тимчасово окупованих територій;

- вибори на Донбасі в жовтні 2020 р. бажані, але неможливі «без елементарних безпекових і політичних умов», з порушенням Конституції України та міжнародних стандартів демократичних виборів;

- Україна запропонує «нормандській четвірці» ідею секторального розведення сил на Донбасі. Перехід від одного сектору до наступного відбуватиметься тільки після того, як СММ ОБСЄ верифікує відсутність будь-яких незаконних збройних формувань, військ і військової техніки;

- Україна робитиме все, щоб саміт лідерів «нормандської четвірки» відбувся у квітні 2020 р.;

- ми не зупинимося, поки не звільнимо всіх українців з полону;

– Україна має повне право говорити про неефективність світових правил, необхідність їхнього переосмислення та перегляду: у XXI ст. ми втратили частину території та продовжуємо втрачати громадян;

– у світі більше немає чужої війни й чужих катастроф. Наша планета не така велика, як здавалося раніше. Це доводять: збиті лайнери – МН-17 на Донбасі та український Боїнг-737 в Ірані; пожежі в Австралії та поширення коронавірусу; екологічні катаклізми, проблеми питної води, кіберзагроз;

– з Росією можна домовитися, але вона «повинна хотіти повернути нам нашу територію, нашу землю»;

– «я закликав Трампа перестати говорити, що Україна – корумпована країна, тому що відтепер це неправда»;

– в історії з імпічментом Д. Трампа та блокуванням військової допомоги США метою України було «виграти в цій історії» без погіршення відносин з Вашингтоном (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/myunhenska-konferenciya-z-bezpeki-2020-pidsumki-promova-zelenskogo-novini-ukrajini-50070617.html>).

З окремою промовою В. Зеленський виступив на Українському ланці на полях Мюнхенської конференції. Одну з цитат українського Президента підхопили та вельми своєрідно трактували російські ЗМІ. В агентстві «РИА Новости», «Московском комсомольце», «Известиях» та інших виданнях РФ вийшли матеріали зі схожими заголовками («Зеленский заявил, что лично для него война на Украине окончена», «Зеленский: война окончена, Крым наш»).

Однак ці слова В. Зеленського прозвучали в ширшому контексті та були лише образним формулюванням. Президент відповідав на запитання модератора ланчу про те, чи бачить він прогрес у виконанні Мінських домовленостей і домовленостей «нормандської четвірки» в Парижі. В. Зеленський заявив, що «не довіряє словам і вірить в результати», згадав про вже здійснені та майбутні обміни полоненими і заявив, що для України це занадто «маленькі кроки – як кроки дитини».

«Як буде далі, коли ми закінчимо війну – залежить не тільки від України, від української сторони. У моїй ментальності, у моїй особистій культурі та в моєму мозку я закінчив війну. Це – наша територія. Це приблизно так, знаєте, коли кажуть: “Коли Крим буде українським?” А він і був. Але не всі усвідомлюють це, на жаль. Тому ми будемо робити все, щоби ментальність і розуміння світу – таке, яке є в українців – щоб воно було у всіх, від кого сьогодні залежить мир на Донбасі і повернення нашої рідної землі», – так звучала повна цитата В. Зеленського.

Та найбільш резонансною подією, що стосувалася України, під час Мюнхенської конференції з безпеки стала публікація на сайті форуму в день його відкриття документа під назвою «Дванадцять кроків по зміцненню безпеки в Україні та в усьому євроатлантичному регіоні». Організатори конференції назвали його новою міжнародною ініціативою щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Документ підготувала група Лідерів з

питань євроатлантичної безпеки (Euro-Atlantic Security Leadership Group). До неї входять голови трьох великих міжнародних організацій, зокрема Мюнхенської конференції з безпеки В. Ішінгер, Європейської мережі лідерів, найбільшого європейського аналітичного центру з питань безпеки, – экс-міністр оборони Великої Британії Д. Браун, Ініціативи щодо ядерної загрози – экс-сенатор США С. Нанн та колишній міністр енергетики США, американський фізик-ядерник Е. Моніз, а також від Російської ради з міжнародних справ – колишній глава МЗС РФ І. Іванов (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/myunhenska-konferenciya-2020-roku-pitannya-donbasu-novini-ukrajini-50070245.html>).

Цей план підписали, крім п'ятірки ініціаторів, понад 40 впливових фахівців у сфері міжнародної безпеки – лідери аналітичних центрів із Західної Європи, колишні дипломати та ін. Серед підписантів є й троє представників України: колишні дипломати О. Чалий і В. Філіпчук, колишній радник секретаря РНБО О. Семеній (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kremlivskyi-pidhid-v-ukraini-krytykuyut-12-krokiv/30438537.html>). У документі йдеться про те, що політичне рішення конфлікту «має фундаментальне значення для його припинення, для поліпшення перспективи конструктивного українсько-російського діалогу в ширшому сенсі, зокрема щодо Криму, а також для поліпшення ситуації у сфері євроатлантичної безпеки».

Усі кроки, запропоновані в плані, розбито на декілька тематичних блоків. У сфері безпеки пропонується:

1. Відновлення роботи Спільного центру з контролю та координації (СЦКК) – російсько-української групи з контролю за дотриманням Мінського протоколу, створеної у 2014 р. Від самого початку РФ саботувала її роботу, а у 2017 р. вийшла з неї остаточно.

2. Створення переговорної групи між військовими відомствами в нормандському форматі. Лідерам країн «нормандської четвірки» пропонується дати розпорядження про те, щоб діалог у форматі чотирьох країн було організовано також на рівні військових відомств.

3. Поліпшення та розширення свободи пересування. Пропонується збільшити кількість і поліпшити безпеку пунктів пропуску на лінії розмежування, щоб забезпечити, зокрема, більш ефективну роботу спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Окремо наголошується на необхідності виконувати домовленості щодо режиму припинення вогню, досягнуті в Мінську та на саміті «нормандської четвірки» в Парижі (2019 р.).

У гуманітарній сфері запропоновано:

1. Пошук зниклих безвісти на Донбасі.

2. Планування та реалізація ініціативи з розмінування.

В економічній сфері:

1. Економічне відновлення Донбасу. Пункт базується на ідеях осіннього інвестиційного форуму в Маріуполі, де Президент В. Зеленський та топ-чиновники України озвучили ініціативу про економічне відродження

Донбасу. Мюнхенський план пропонує вже на Дельфійському економічному форумі, який відбудеться в Греції 5–8 березня 2020 р., започаткувати таку ж ініціативу на глобальному рівні та організувати на її підтримку міжнародну донорську конференцію, «яка могла б включати і Росію». Зібрані кошти могли б надати «вирішальну допомогу у відновленні критичної інфраструктури, систем охорони здоров'я та освіти» на Донбасі.

2. Створення зони вільної торгівлі. Передбачається, що для відродження Донбасу він має стати частиною зони вільної торгівлі як із ЄС (у межах угоди України з ЄС), так і з Росією. Також озвучується ідея «цілеспрямованих заходів на підтримку експорту» з цього регіону.

3. «Дорожня карта» щодо антиросійських санкцій. Ідеться про те, що в разі підтримки «Мюнхенського плану» та за умови виконання вимог Мінських домовленостей РФ гіпотетично може розраховувати на «відповідні зміни» в санкціях, тобто їх ослаблення. Однак окремо відзначено, що такі можливості треба ретельно вивчити та опрацювати.

4. Усунення радіоактивних загроз. У документі стверджується, що на Донбасі зосереджено понад 1 тис. 200 радіоактивних джерел – «використовуваних для медичних, промислових або наукових цілей», чимало з яких уже давно вичерпали придатний термін своєї експлуатації. Це створює надзвичайні ризики для здоров'я людей, екології та безпеки регіону. Тому автори документа закликають ОБСЄ, Тристоронню контактну групу в Мінську та країни нормандського формату знайти розв'язання цієї проблеми: забезпечити безпечне вивезення непридатних і небезпечних об'єктів за межі Донбасу, а також організувати суворий моніторинг решти, зокрема наукових і медичних джерел радіації.

У політичній сфері:

1. Новий діалог між євроатлантичними державами про взаємну безпеку. Ініціатор Мюнхенського плану, Група лідерів з питань євроатлантичної безпеки (до якої входить і російська сторона) пропонує стати майданчиком для предметних і постійних контактів голів МЗС «євроатлантичних держав» та їхніх департаментів. Мета – розв'язувати основні проблеми безпеки «за допомогою динамічного процесу, який працює безпосередньо з ключовими розбіжностями». Такий діалог має бути узгоджений політичними лідерами країн.

2. Підтримка та визначення «сфер взаємодії» між ЄС і Росією. Ідеться про те, що в разі виконання Мінських домовленостей Євросоюз готовий піти назустріч РФ у тіснішій співпраці в ряді сфер «взаємного інтересу» – наука й дослідження, транскордонне та регіональне співробітництво тощо.

3. Запуск «нового діалогу про національну ідентичність» в Україні. «Новий інклюзивний національний діалог у всій Україні бажаний і міг би бути запущений якомога швидше. У такому діалозі мають брати участь лідери думок, провідні вчені та міжнародно визнані експерти. Повинні бути докладені зусилля для взаємодії з баченням сусідів України, зокрема Польщі, Угорщини та Росії. Діалог має торкатися тем історії та національної пам'яті,

мови, ідентичності й досвіду меншин. Він має охоплювати [проблематику] терпимості та поваги до етнічних і релігійних меншин – як усередині країни, так і в міжнародному контексті – для розширення взаємодії, інклюзивності та соціальної згуртованості» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/myunhenska-konferenciya-z-bezpeki-2020-pidsumki-promova-zelenskogo-novini-ukrajini-50070617.html>).

В експертному середовищі, МЗС України та серед ряду західних дипломатів план викликав подив і критику, оскільки був складений без участі України, що особливо підкреслив у Мюнхені В. Зеленський, а також містив чимало суперечливих позицій. Серед них – пункт про необхідність «нового діалогу про національну ідентичність» в Україні, який має стосуватися «тем історії та національної пам'яті, мови, ідентичності й досвіду меншин», і пункт про можливість зняття антиросійських санкцій та створення на Донбасі зони вільної торгівлі як із ЄС, так і з Росією. При цьому в документі не було ані слова про необхідність вивести російські війська з території України.

В українському Міністерстві закордонних справ заявили, що цей план не відповідає офіційній позиції України. Колишні ж дипломати США, чиновники й експерти американського дослідного центру «Атлантична рада» оприлюднили спільну заяву, де розкритикували план і вказали, що деякі з його пунктів є проблематичними, зокрема кроки щодо поетапного зняття санкцій із Росії та «нового діалогу про ідентичність», який має вигляд втручання у внутрішні справи України. Автори заяви зауважили, що документ із планом миру передбачає, що проблема має бути розв'язана на умовах, сприятливих для Кремля. Автори заяви, американські дипломати й політологи, не погоджуються вже з першим речення документа про «конфлікт усередині України і навколо неї». На їхню думку, важливо наголосити на тому, що саме керівництво, фінансування й постачання зброї Кремлем є головною причиною війни, яку автори мирного плану називають «конфліктом» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/myunhenska-konferenciya-2020-roku-pitannya-donbasu-novini-ukrajini-50070245.html>).

Зрештою план було знято із сайту Мюнхенської конференції з безпеки через кілька годин після публікації, але потім знову оприлюднено через добу. Наразі документ залишається на сайті конференції; його текст російською мовою також оприлюднено на сайті Російської ради з міжнародних відносин. Його російські співавтори визнали, що сподівалися зробити конференцію в Мюнхені «форумом, де план обговорюватиметься», однак цьому завадила жорстка позиція центру «Атлантична рада».

Майже 70 українських діячів культури, освіти, а також дипломатів, політиків та аналітиків опублікували заяву з критикою документа «Дванадцять кроків для більшої безпеки України та євроатлантичного регіону», оприлюдненого раніше на сайті Мюнхенської конференції з безпеки. Цю заяву розмістило, зокрема, видання «Український тиждень» (URL: <https://tyzhden.ua/Politics/240588>). «Обговорювати виписані в

документі положення немає жодного сенсу. Цей документ відтворює кремлівський підхід до оцінювання “подій в Україні і навколо України”. Росія не визнає збройної агресії проти України та окупації частини її території, натомість кремлівська пропаганда поширює міф про громадянську війну в Україні. Автори “Дванадцяти кроків” також неприховано запропонували втілити в життя давні забаганки Москви, спрямовані на “перегляд національної ідентичності” України з втручанням у цей процес сусідніх держав; впровадження особливого режиму економічних відносин між Донбасом та Росією; послаблення міжнародних санкцій щодо Росії, незважаючи на продовження збройної агресії та окупації українських територій», – ідеться в заяві.

Водночас її автори вказують на те, що саме Росія почала агресію проти України з 20 лютого 2014 р., анексувавши Крим і розгорнувши збройний конфлікт на Донбасі.

«Таким самим фактом є й те, що Росія розпочала та продовжує приховану війну проти держав НАТО і ЄС, прагнучи поширити хаос та дестабілізувати світовий безпековий порядок, з метою нав’язати ослабленим демократичним державам власну політичну волю. Вважаємо, що й сама заява про “12 кроків” є черговим прикладом такого руйнівного впливу Кремля на Заході, коли, встановлюючи неопублічну співпрацю із західними політиками, медіа й аналітичними центрами, зловживаючи свободою слова, Москва насаджує вигідний для себе порядок денний», – зазначають автори звернення (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kremlivskyi-pidhid-v-ukraini-krytykuyut-12-kroki/30438537.html>).

Вони додають, що врегулювання ситуації не потребує «складних і вигадливих сценаріїв»: Росія «має припинити збройну агресію, відновити порушений міжнародний правопорядок, беззастережно вивести всі свої збройні формування з Криму, Донеччини та Луганщини, а також сприяти встановленню українського контролю вздовж всієї лінії державного кордону», а також взяти на себе політичну та матеріальну відповідальність за наслідки. «Щоб змусити агресора швидше відновити міжнародний правопорядок, світове співтовариство має посилювати санкції, а не прагнути відновити співпрацю з державою, яка зухвало і грубо порушує міжнародне право», – зазначено в документі.

Серед 69 імен, які стоять під документом: народний депутат від «Європейської солідарності», лідер кримськотатарського народу М. Джемільєв, його колега в парламенті А. Чийгоз, юрист і дипломат В. Василенко, почесний президент Києво-Могилянської академії В. Брюховецький, экс-міністр освіти і викладач КМА С. Квіт, учасники Ініціативної групи «Першого січня», експерти Центру ім. О. Разумкова, народні депутати восьмого скликання (зокрема, М. Княжицький та Г. Гопко), політичні експерти М. Золкіна, О. Яхно, О. Снігир. Також під документом підписалися громадські організації: «Рух опору капітуляції», «Мережа

захисту національних інтересів “АНТС”» та «Громадянська платформа “Нова країна”».

Народний депутат України та п'ятий Президент України П. Порошенко назвав «Дванадцять кроків для досягнення миру в Україні» «папірцем, який не є офіційним документом Мюнхенської безпекової конференції» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/myunhenska-konferenciya-poroshenko-prokomentuvav-skandalniy-plan-novini-ukrajini-50070419.html>). «Це план не Мюнхена, це план Кремля. Це мир на російських умовах. Це те, що можна побачити, коли ти заглянеш в очі Путіну: “русский мир”. А для України такий план є капітуляцією, бо є червоні лінії, які не можна перетинати», – написав П. Порошенко. Він вважає, що це план виведення Росії з-під санкцій і передача Росії ключа від НАТО. «Думаю, що автори – люди з добрими намірами, які думали, що це може надати якийсь імпульс миру в Україні. Але, на жаль, вони виробили ідеї, які є згубними для України», – прокоментував документ колишній спецпредставник Держдепартаменту США з питань України К. Волкер.

Паризький історик та богослов А. Аржаковський, який також є членом групи з понад 200 інтелектуалів, дипломатів, лідерів церкви й громадських організацій, журналістів Росії, України та Західної Європи, які протягом двох років працювали над документом із 36 пропозиціями щодо миру в рамках Комісії «Правда, справедливість та відновлення миру між Росією та Україною», висловив своє ставлення до оприлюднених «Дванадцяти кроків». Він зазначив, що присутність у списку авторів цього документа представника Російської ради з міжнародних справ, у президії якої є заступник керівника Адміністрації президента Росії та його речник і фактично права рука Д. Песков, одразу дає розуміння, що це є політичний проект Росії. За словами А. Аржаковського, серед західних експертів-підписантів присутні американські фахівці з ядерної безпеки, французький експерт Б. Расін, які не є фахівцями ані по Росії, ані по Україні, «тобто я не знаю, чому ці люди вирішили, що вони компетентні підписувати такі ініціативи».

Щодо змісту документа, експерт вважає, що це «псевдоплан, який плутає миротворчість з поразницьким пацифізмом. І те, що за ним стоять впливові представники політичних сил Заходу, лише засмучує. Бо важко зрозуміти, як можна говорити про залучення міжнародних донорів до відновлення Донбасу, коли там триває війна, яка ще і посилюється останніми днями.

Інша пропозиція, така як відновлення торговельних відносин між Україною та Росією, також виглядає фантастичною ідеєю, бо між цими країнами іде війна, а про це в документі взагалі не згадується. Відповідно говориться про зняття санкцій. Санкції було накладено за збройну агресію Росії по відношенню до України – поки ця агресія триває, ми вважаємо, ці санкції потрібно посилювати», – переконаний експерт (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/arjakovsky-interview/30447984.html>).

Тим часом голова Мюнхенської конференції з безпеки В. Ішінгер заявив, що автори документа про «Дванадцять кроків» лише хотіли залучити Росію до дискусії та просунути справу мирного врегулювання на окупованих територіях України. «Так, у цьому документі можуть бути контroversійні речі, ну, так давайте говорити про них. Це не урядова позиція, це внесок. І це неправильно говорити, що вона «російська», – зауважив В. Ішінгер ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-12-kroktiv-rosija/30437297.html](https://www.radiosvoboda.org/a/news-12-kroktiv-rosija/30437297.html)). Також він запевнив, що є прихильником усіх зусиль, спрямованих на те, щоб допомогти просунути «українське питання» вперед. «Ми всі за Україну. Я – ваш друг», – заявив він і додав, що як один з авторів документа переконаний: «Україна має бути щаслива, що ми намагалися залучити росіян до дискусії».

Водночас український дипломат В. Філіпчук, коментуючи підписані ним «Дванадцять кроків», наголосив, що «документ, безперечно, компромісний, оскільки серед його авторів є і російські учасники, але він є кроком уперед порівняно з іншими такими експертними напрацюваннями. Насамперед тому, що в ньому – чи не вперше – є згадка Криму та необхідності початку діалогу з цього питання. До цього щойно з українського боку порушувалося питання Криму, росіяни одразу залишали обговорення, для них було принциповим те, щоб Крим не виносився на міжнародний рівень як ще один, крім Донбасу, вимір українсько-російського конфлікту. Включення Криму до цього тексту дає тепер змогу крок за кроком почати опрацьовувати дипломатичні шляхи повернення півострова під український суверенітет» ([URL: https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2020-02-14/12-shagov-dlya-uluchsheniya-bezopasnosti-v-evroatlanticheskoy-regione/30974](https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2020-02-14/12-shagov-dlya-uluchsheniya-bezopasnosti-v-evroatlanticheskoy-regione/30974)).

За словами В. Філіпчука, звернення, оприлюднене на Мюнхенській конференції, є «запрошенням до діалогу, а не якимось там планом чи російською зрадою». «Цей документ було технічно підготовлено секретаріатом, який складається з американських і британських громадян – відомих і шанованих людей. Кожен з пунктів багато годин обговорювався і змінювався декількома десятками людей, імена яких під документом. Заяви, що цей документ написано росіянами, – повна маячня і абсолютна брехня», – переконує экс-дипломат.

Він також запевняє, що «простого бажання, щоб росіяни сьогодні чи краще вчора забралися з Криму та Донбасу, мало. Емоції мало кого хвилюють. У сучасному світі потрібно давати прагматичні конкретні пропозиції, які дають змогу розв'язувати проблеми. “ Дванадцять кроків” є такими пропозиціями».

Російський співавтор «Дванадцяти кроків до зміцнення безпеки в Україні і євроатлантичному регіоні», генеральний директор Російської ради з міжнародних справ А. Картунов заявив, що один із кроків документа – «національний діалог про українську ідентичність» із Росією, Угорщиною й Польщею – «був би корисний для України». «Україна є дуже плюралістичним суспільством, і для неї такий діалог був би корисним. Щодо участі інших країн-сусідів – це питання до українського керівництва,

наскільки воно готове до такого діалогу», – сказав він у коментарі німецькій медіа-компанії «Німецька хвиля» на полях Мюнхенської конференції з безпеки. «Зрозуміло, що цей документ подобається не всім, але, мені здається, невірно вбачати в ньому якісь зловісні політичні задуми. Я хочу підкреслити, що політика – це мистецтво можливого, як казав Бісмарк, і автори цього документа виходили з того, що можливо на сьогодні», – заявив А. Кортунів (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-12-kroktiv-rosija/30437297.html>).

Отже, представлення на Мюнхенській безпековій конференції документа під назвою «Дванадцять кроків для більшої безпеки України та євроатлантичного регіону» викликала численні критичні коментарі серед українських і зарубіжних дипломатів, громадських діячів та політиків. Вони вказували те, що документ, як і Росія, «не визнає збройної агресії проти України та окупації частини її території», а натомість «поширює міф кремлівської пропаганди про громадянську війну в Україні». Така реакція змусила його авторів відмовитися від подальшого просування документа для розгляду під час конференції. Разом з тим оглядачі вказали на те, що через пасивність української влади в просуванні власного нарративу та наполяганні на дотриманні міжнародного права поява таких ініціатив з планами виведення Росії з-під міжнародних санкцій і перекладення відповідальності за конфлікт з агресора на жертву неминуча.

Щодо загальних підсумків 56-ї Мюнхенської конференції з безпеки, варто зазначити, що, крім уже зазначених тем, на форумі було організовано дискусії із широкого кола питань: про безпеку або небезпеку комп'ютерних технологій та соцмереж, про майбутнє дезінформації, про штучний інтелект, про відповідальність за захист даних. Це – відносно нові загрози, які ще поки що відносять до розряду «нетрадиційних». Нетрадиційними досі вважаються також кліматична безпека та галузь охорони здоров'я. Кілька подій на конференції було присвячено окремо коронавірусу.

У Мюнхені відбулися також «круглі столи» з питань безпеки Балкан, безпеки людини, її здоров'я та харчування, кібербезпеки, енергобезпеки. Багато уваги, як завжди, було приділено ситуації на Близькому Сході та в Перській затоці. Трохи більше уваги було цього разу приділено Азії. Але значна більшість панелей була присвячена європейській і євроатлантичній тематиці.

Окремими доповідачами мали честь стати президенти України В. Зеленський і Франції Е. Макрон, Північної Македонії С. Пендаровські, саудівський принц Фейсал бен Фархан бен Абдалла Аль Сауд, міністр оборони ФРН і глави МЗС Китаю, Ірану та Росії.

Президент України В. Зеленський на полях 56-ї Мюнхенської конференції з питань безпеки зустрівся з головою МВФ К. Георгієвою. Сторони обговорили законопроекти, які допоможуть Україні вийти на стабільне економічне зростання та забезпечити механізми захисту своїх громадян. Ішлося насамперед про перебіг судової реформи, побудову

системи верховенства права, так званий законопроект про банки (URL: https://vgolos.com.ua/news/zelenskyj-u-myunheni-zustrivsyia-z-glavoyu-mvf_1171072.html).

Глава МЗС України В. Пристайко зустрівся з німецьким колегою Х. Маасом, обговоривши втілення Мінських домовленостей і нормандського саміту в Парижі. Окремо В. Пристайко анонсував новий обмін полоненими (Україна розраховує повернути близько 200 осіб до нормандського саміту в Берліні).

Ряд зустрічей провів у Мюнхені й міністр оборони України А. Загороднюк. Так, він зустрівся зі своїми колегами – главами оборонних відомств Німеччини та Фінляндії. На зустрічі з А. Крамп-Карренбауер, міністром оборони ФРН, А. Загороднюк попросив про підтримку Німеччини в питанні набуття Україною статусу партнера НАТО з розширеними можливостями. Ідею такого статусу обговорював на зустрічі з Генсеком НАТО в Мюнхені і В. Зеленський.

Понад 30 зустрічей провів у Мюнхені п'ятий Президент П. Порошенко – він не входив до складу офіційної делегації України та приїхав на конференцію на запрошення організаторів форуму.

Загалом українське питання в Мюнхені прозвучало досить відчутно. Представники української делегації на чолі з Президентом В. Зеленським сповна використали майданчик безпекової конференції, аби вкотре нагадати світові свої меседжі щодо російської агресії та бачення подальших кроків з урегулювання ситуації на Донбасі. Неприємним моментом виявилось перенесення конфлікту на Сході України в переліку проблем, які потребують пильного спостереження у 2020 р., у річному безпековому звіті конференції на останнє, 10 місце. На думку експертів, це говорить лише про те, що російська сторона працює в цьому напрямі доволі ефективно. Однак, зважаючи на те, що Мюнхенська конференція з безпеки, як і Всесвітній економічний форум у Давосі, а також будь-який форум такого масштабу та характеру не приймає жодних рішень, а лише шукає нові ідеї, розставляє акценти, збирає експертні оцінки, участь України в цьогорічному безпековому форумі можна вважати успішною у вимірі достатньо активної присутності в інформаційному полі конференції, що дало змогу підживити міжнародний інтерес до українських безпекових проблем.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Кримське питання та перспективи його вирішення в контексті поточної ситуації

Український Крим було окуповано у 2014 р. Спочатку на острові з'являлися озброєні люди у формі без розпізнавальних знаків, які захопили будівлю Верховної Ради Криму, Сімферопольський аеропорт, Керченську поромну переправу, інші стратегічні об'єкти, а також блокували дії

українських військ. На території Криму й Севастополя 16 березня 2014 р. відбувся невизнаний більшістю країн світу «референдум» про статус півострова, за результатами якого Росія включила Крим до свого складу. Ні Україна, ні Європейський Союз, ні США не визнали результатів голосування на «референдумі». Президент Росії В. Путін 18 березня оголосив про «приєднання» Криму до Росії. Міжнародні організації визнали окупацію та анексію Криму незаконними й засудили дії Росії. Країни Заходу запровадили економічні санкції. Росія заперечує анексію півострова та називає це «відновленням історичної справедливості». Верховна Рада України офіційно оголосила датою початку тимчасової окупації Криму й Севастополя Росією 20 лютого 2014 р.

З того часу минуло шість років, але проблема залишається і розв'язати її найближчим часом дуже мало шансів. Секретар Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики, депутат від фракції «Голос» С. Бобровська заявила про необхідність створення міжнародного «переговорного майданчика» для обговорення шляхів деокупації Криму. «Ми розуміємо, що Крим треба повертати на майданчик переговорів усюди, де тільки можна, для того щоб ставити питання щодо Криму. Тому що за п'ять років, з 2014 р., тема Криму взагалі зійшла нанівець з усіх можливих майданчиків обговорень. Мало того, мені дивно, чому щодо Криму не зробили подібної історії [як Мінський процес щодо Донбасу]. Чому ніде немає переговорного майданчика ні з ким, зокрема з партнерами – США, на жаль, із сусідами? А повернімося вчергове до Будапештського меморандуму», – зазначала вона (URL: <https://ua.krymr.com/a/eksperty-pro-mizhnarodni-perehovory-pro-krym-i-donbas/30207148.html>. 2019. 9.09).

Президент України В. Зеленський раніше неодноразово говорив про необхідність повернення Криму під контроль України. Однак наявні міжнародні формати з мирного врегулювання, у яких Україна бере участь, поки стосуються лише непідконтрольних Україні територій Донбасу.

Були намагання налагодити економічне співробітництво, але це не дало позитивних результатів. Як відомо, на території Криму українською владою було проголошено вільну економічну зону «Крим» (ВЕЗ «Крим»), яку створено згідно із Законом України «Про створення вільної економічної зони “Крим” та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 р. № 1636-VII. Розпочала діяти 27 вересня 2014 р. ВЕЗ «Крим» запроваджено на 10 повних календарних років.

Також Законом створено Керуючу компанію ВЕЗ «Крим», що є органом господарського розвитку та управління ВЕЗ «Крим». На території ВЕЗ «Крим» не стягуються загальнодержавні податки та збори, а також збір на обов'язкове державне пенсійне страхування. Проти прийняття закону про ВЕЗ «Крим» від початку виступали громадські організації. Активісти вважали, що єдина мета цього документа – дати можливість українським олігархам працювати в Криму, уникаючи юридичних перепон, що виникли.

Завдяки СЕЗ вони змогли безмитно ввозити товари до Криму, продавати їх там, а податки платити в кримський російський бюджет. Чорна діра із сумарним товарообігом до 1 млрд дол. на рік.

Кримські татари та інші проукраїнські активісти 20 вересня 2015 р. розпочали безстрокову громадянську акцію блокади Криму. Серед їхніх вимог – скасування закону про ВЕЗ «Крим», за скасування якого виступало Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, а також кримські татари й окремі народні депутати. Зокрема, проект закону про визнання недійсним Закону України «Про створення вільної економічної зони “Крим”» було зареєстровано на офіційному сайті парламенту. Його ініціатором вказано депутата від БПП О. Гончаренка (URL: <https://krymsos.com/news/v-rade-zaregistrirovany-zakonoproekt-ob-otmene-svobodnoi-ekonomicheskoi-zony-krym>. 2015. 4.11).

Водночас, будучи на посаді Президента, П. Порошенко дав вказівку внести закон про скасування вільної економічної зони «Крим». Комітет Верховної Ради рекомендував включити в закон про реінтеграцію Донбасу від 18 січня 2018 р. положення про скасування закону про ВЕЗ «Крим». Проте ці рекомендації не було враховано в остаточній редакції закону.

Нині діюча влада знову повернулася до цього питання. Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин 12 лютого на виїзному засіданні в Херсонській області ухвалив ряд рекомендацій уряду міністерствам і відомствам щодо захисту прав жителів тимчасово окупованого Криму. Серед них, зокрема, створення МФО «Рідна Херсонщина», скасування вільної економічної зони «Крим», створення сервісних центрів з надання всіх видів послуг, спрощення процедури встановлення особи та реєстрації фактів народження й смерті на тимчасово окупованих територіях (URL: <https://www.rada.gov.ua/fsview/188752.html>. 2020. 13.02).

За словами голови Комітету з питань прав людини Д. Лубінця, комітет розглянув ряд проблемних питань, які назріли давно, але досі не вирішувалися. Це відмови у виїзді на тимчасово окуповану територію, додаткові перевірки на КПВВ і затримання громадян, ускладнена процедура ідентифікації для людей, які вперше отримують український паспорт, складнощі із процедурою підтвердження фактів народження та смерті, відсутність умов для цілодобової медичної допомоги на КПВВ, ненадання ЦНАП усього спектра адміністративних послуг. «Такі речі гальмують справу реінтеграції Криму. Адже її перший етап – створення умов для кримчан на неокупованій території. Щоб вони могли себе тут реалізувати, захистити свої права, дати достойне майбутнє своїм дітям», – наголосив Д. Лубінець.

Він повідомив, що на засіданні, яке відбулося на КПВВ «Чонгар», комітет схвалив ряд рекомендацій до уряду, РНБО, Міністерства у справах ветеранів, Мін'юсту, Державної міграційної служби, Міністерства

інфраструктури, Мінкульту та МОН. Комітет звернувся до РНБО щодо розгляду питання доступу мешканців окупованих територій до українського ТБ через кодування телеканалів і закликав уряд внести до парламенту законопроект, що спростить процедуру держреєстрації фактів народження та смерті на тимчасово окупованих територіях. «Пропонуємо скасувати вільну економічну зону “Крим” й одночасно ухвалити закон про здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території, який не поширюється на фізичних осіб. Рекомендуємо створити сервісний центр на Херсонщині, який надаватиме всі види послуг за принципом “єдиного вікна”. Вимагаємо забезпечити доступність нотаріальних послуг на КПВВ “Каланчак” та “Чонгар” або в найближчих населених пунктах. Радимо спростити процедуру встановлення особи для мешканців окупованих територій та скасувати норму щодо відповідальності за несвоєчасне отримання українських паспортів мешканцями Криму на час тимчасової окупації», – заявив Д. Лубінець.

Він також повідомив, що до списку рекомендацій увійшли вимоги організувати регулярне транспортне сполучення між КПВВ та найближчими населеними пунктами, розслідувати факти незаконних поборів на автовокзалі при пункті пропуску через адмінкордон з боку організованої злочинності, відремонтувати дорогу, облаштувати пункти цілодобового надання медичної допомоги, а також створити при Міністерства освіти і науки України робочу групу з розв’язання проблемних питань, з якими зіштовхуються жителі тимчасово окупованих територій у цій сфері.

При цьому комітет висловив чітку позицію щодо неприпустимості розгляду питання водопостачання до Криму поки півострів залишається анексованим Росією. «Розраховую, що ці рекомендації негайно буде взято в роботу всіма державними установами, до яких вони спрямовані. Разом усі гілки влади повинні максимально повно захистити законні права та інтереси наших громадян, які живуть в умовах окупації. Лише забезпечивши права людей, ми зможемо говорити про справжню реінтеграцію, бо вона починається з людини, а потім уже з території», – наголосив Д. Лубінець.

У свою чергу Президент України В. Зеленський обговорив з постійним представником Президента України в Автономній Республіці Крим А. Кориневичем і його заступниками Д. Свиридовою та Т. Ташевою нагальні проблеми українців з окупованого півострова.

На початку зустрічі глава держави попросив керівників представництва в АР Крим поінформувати, яку допомогу він як Президент може надати в поточній роботі. Він зауважив, що хотів би отримувати інформацію щодо ситуації на Кримському півострові безпосередньо від людей, які там перебувають. «Якщо не своїми очима, то очима людей, які живуть у Криму. Щоб вони давали нам інформацію і щоб ми могли через вас її отримувати», – зазначив він (URL: <https://president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zustrivsvya-z-komandoyu-predstavnictva-prezide-59769>. 2020. 13.02).

Президент України повідомив, що в Херсонській області планується побудувати містечко для переселенців з Криму, серед яких понад 500 сімей кримських татар. Відповідних домовленостей досягнуто під час його зустрічі з Президентом Туреччини. «Ми хочемо побудувати таке містечко. Цього року ми маємо почати це робити. З вашого боку потрібні комунікація та контроль», – наголосив В. Зеленський.

Він також зазначив, що на контрольному пункті в'їзду-виїзду «Чонгар» на адміністративній межі з тимчасово окупованим Кримом буде створено спеціальний хаб з розвинутою інфраструктурою для комфортного перетину українцями КПВВ, побудовано якісні дороги та забезпечено транспортне сполучення. «Моя ідея в тому, щоб вони побачили, як ми ставимося до людей, до кримчан. Ти приїздиш, а тут – “місто-сад”. Відчуваєш різницю, адже тут усе на вищому рівні: заправка, школа, дитсадок, будинки», – підкреслив Президент.

В. Зеленський зробив акцент на важливості реалізації програми, яка спрощує процедуру навчання дітей з окупованих територій в українських закладах вищої освіти. «Щоб одразу на КПВВ вони отримували всі документи та знали про можливість вступити до будь-якого вишу», – зазначив глава держави.

Він заявив про наміри усунути всі перешкоди для абітурієнтів з анексованого Криму під час вступу до вищих навчальних закладів і дав доручення розробити державну програму, що сприяє збереженню молоддю з окупованих територій українського громадянства (URL: <https://lenta.ua/zelenskiy-hochet-uprostit-krymchanam-postuplenie-v-ukrainskie-vuzy-38410>. 2020. 18.02).

За інформацією Міністерства освіти і науки України, у 2019 р. 265 жителів анексованого Росією Криму вступили до ВНЗ на материковій частині України за спрощеною схемою надходження – через освітні центри «Крим – Україна». Керівництво міністерства відзначало, що кількість вступників до українських вишів кримчан зростає, але «дуже повільно».

Як інформують ЗМІ, ряд програм уже реалізується. Зокрема, на пункті пропуску «Каланчак» на межі з окупованим Кримом після реконструкції відкрили сервісну зону, тут з'явилися комфортні умови для прикордонників і подорожуючих. Поставили сучасне обладнання, утепили приміщення. Зробили сучасні туалети, автостанцію, центр надання адміністративних послуг, адже ще чотири місяці тому тут було поле й кілька вагончиків, де працювали прикордонники та митники. Жодного кафе, навіть кіоску. Люди, що перетинали адмінмежу з окупованим півостровом, ламали на доріжках для пішоходів колеса валіз. Тепер усе змінилося (URL: <https://fakty.com.ua/ua/videos/na-punkti-propusku-kalanchak-pislya-rekonstruktsiyi-vidkryly-kpvv>. 2019. 19.12).

Варто зазначити, що пропускна здатність усієї сервіс-зони Каланчака – 1 тис. людей на добу. Щоправда, автостанція, з якої можна буде рушити автобусом до Херсона, Одеси, Запоріжжя, Дніпра та навіть Києва, поки

порожня. Тривають переговори з перевізниками. Та поруч уже зупиняються приватні рейси.

Тривалий час ведеться дискусія щодо постачання води до окупованого Криму, адже ця територія дуже залежить від дніпровської води. Проте українська влада заперечує можливість постачання цієї води на півострів. Щоправда, деякі політики не проти це зробити. Зокрема, глава фракції «Слуга народу» Д. Арахамія погодився б пустити воду до анексованого Криму в обмін на поступки з боку президента РФ В. Путіна щодо Донбасу. «Я буду вважати це достатнім компромісом. Я б на таке пішов. Тому що в Криму так чи інакше водою користуватимуться громадяни України... Якщо це буде обмін на те, що вони відходять з усіма своїми збройними формуваннями до Ростова», – зазначив народний депутат (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/13/pogljad/polityka/donbas-obmin-vodu-krimu-chy-mozhlyvuj-kompromis>. 2020. 13.02). Щоправда, потім він заявив, що його неправильно зрозуміли, про жодне водопостачання за теперішніх умов не йдеться. У партії «Слуга народу» також відкидають таку можливість.

Політолог О. Саакян висловив переконання, що це особиста позиція глави фракції СН. На його думку, такий компроміс неможливий, оскільки це різні за вагомістю питання, які не можуть бути на одних терезах. «Ми бачимо, як такими антихайповими заявами представники влади шкодять не тільки своєму іміджу, а ризикують нашкодити й державним інтересам», – зазначив О. Саакян.

У свою чергу директор військових програм Центру ім. О. Разумкова М. Сунгуровський вважає, що Україна не повинна постачати воду на півострів. Він акцентував увагу на тому, що за екологічну та техногенну ситуацію в Криму несе відповідальність, згідно з Женевською конвенцією, держава-окупант, тобто Росія. За його словами, через нестачу води в Криму може відбутися засолення ґрунту, змінюється структура ґрунту, а території може бути назавжди втрачено. «РФ потрібно було про це думати, коли вирішили анексувати Крим. Погоджуватися на постачання води не варто. Жодними гуманітарними міркуваннями це не виправдано», – наголосив М. Сунгуровський. На його думку, Україна може погодитися постачати воду на півострів тільки за умови того, що РФ віддасть Крим і визнає анексію. Керівництво Кремля спробує шантажувати Україну.

Адже, як заявив публіцист В. Портніков, запуск Північно-Кримського каналу стане першим кроком до визнання суверенітету Росії над Україною. «Справа, звичайно ж, не тільки в самій згоді знову запуснути Північно-Кримський канал. І не в самій готовності обміняти економічні поступки для однієї окупованої території на поступки з повернення іншої. Справа в готовності допомогти президенту Росії В. Путіну “перемогти” саму географію», – зазначив В. Портніков.

Тим часом депутати Верховної Ради з Комітету з питань прав людини, проводячи виїзне засідання в Херсонській області, відвідали й Північно-Кримський канал. У виїзному засіданні взяв участь і А. Чийгоз, який

повідомив, що за підсумками засідання депутати ухвалили відповідну заяву. «Там записано, що питання водопостачання Криму не може розглядатися, допоки Крим незаконно анексований Росією», – наголосив А. Чийгоз (URL: <https://www.dw.com/uk/BC/a-52371420>. 2020. 14.02). Він зазначив, що жодні інші умови для пуску води в Північно-Кримський канал неприйнятні. За його словами, є імовірність, що Росія може запропонувати обміняти незаконно ув'язнених кримських татар на пуск дніпровської води.

Важко очікувати, що Росія найближчим часом погодиться повернути Крим Україні та що переговорний процес триватиме. Щоправда, як себе поведе Росія, невідомо, адже її керівництво заявляє, що Крим – складова Росії і це питання не обговорюється.

Як інформують ЗМІ, у Державній думі Російської Федерації обговорюється питання про зміну Конституції. Одна із пропозицій, про які йдеться, стосується того, що територію Російської Федерації не може бути змінено без волевиявлення народу, вираженого шляхом референдуму. Тобто приналежність Криму до Росії остаточно буде закріплено. Як зазначив експерт-міжнародник А. Кучукхідзе, ініціювання внесення змін до Конституції Російської Федерації можуть свідчити про підготовку до чергового етапу агресії проти України. Експерт переконаний, що нові зміни в Конституції РФ унеможливлять повернення Криму. «Поки в Україні полум'яно обговорюють Мюнхенську конференцію 2020 р., Росія готується до чергового етапу агресії проти України: Путін дав доручення юристам опрацювати внесення в Конституцію РФ положення про те, що неможливо відчужувати в Росії території», – зазначив експерт (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rossiya-gotovitsya-ocherednomu-etapu-agressii-1582014331.html>. 2020. 18.02).

На його думку, це підтверджує той факт, що Москва не планує йти шляхом переговорів і прогресу щодо Криму, також Кремль блокуватиме всі ініціативи Києва в цьому контексті. А. Кучукхідзе вважає, що внесення змін до Конституції загострить відносини Москви щодо всього периметру російського кордону – від Курильських островів до арктичного шельфу, на які також претендують Японія, Данія, Норвегія, США. «Україні необхідно створити загальну дипломатичну платформу з цими державами для протидії агресивним ініціативам Москви. Громадяни Росії повинні розуміти, що якщо вони підтримають таку ініціативу, то стають співучасниками злочину Москви проти України й нехай не дивуються, що все життя житимуть під санкціями», – підкреслив експерт.

У свою чергу російський історик і політичний аналітик А. Зубов вважає, що переговори щодо Криму та Донбасу розділяти не можна. «Для блага світу, Європи та навіть Росії не можна розділяти Крим і Донбас. Це абсолютна помилка, у цьому сліпо слухаються Кремль західні політики. Чому? Тому що вони дали себе вмовити. Тому що всім набридло це протистояння. Захід хоче відновити добрі відносини з Росією, щоб торгувати, інвестувати, щоб отримати якісь гарантії для своїх капіталів. І заради всього

цього Захід готовий забути про Крим. Зрозуміло, це помилка, тому що Донбас виник через Крим. Цю проблему треба розв'язувати тільки комплексно», – вважає аналітик (URL: <https://ua.krymr.com/a/eksperty-pro-mizhnarodni-perehovory-pro-krym-i-donbas/30207148.html>. 2019. 9.09).

На його думку, Москва з великим ентузіазмом іде на переговори щодо «формули Штайнмайера» з тієї причини, що В. Путіну вкрай необхідний успіх, щоб світ визнав Крим частиною Росії та повернув Росію повноцінним членом у світове товариство. І тоді В. Путін скаже: «Бачите, я домігся свого, я приєднав Крим, п'ять років ми стояли твердо, і в результаті Захід поступився і забув про Крим, ми відновлені всюди».

А. Зубов вважає, що Захід не визнає юридично анексії Криму. «Як США ніколи не визнавали анексії країн Балтії, але це не заважало Штатам мати конструктивні відносини з Радянським Союзом, і те ж саме зараз хоче зробити Путін», – наголосив експерт.

Натомість экс-міністр закордонних справ України В. Огризко все ж сподівається на повернення Криму. Він вважає, що існує кілька форматів, як винести питання Криму на міжнародний рівень. Є різні форми, як можна ту чи іншу проблему винести на міжнародний форум. Це може бути майданчик якоїсь міжнародної політичної організації, це можуть бути переговори на кшталт нормандських, може бути двосторонній рівень. Щодо першого напрямку є позитивні зміни. «Ви напевно знаєте, що нашим дипломатам вдалося внести до порядку денного Генеральної Асамблеї ООН питання про тимчасово окуповані території України – Крим і Донбас. Це означає, що в межах роботи Генасамблеї буде ухвалена резолюція, де фігуруватиме тема Криму. Інша справа, що резолюція Генасамблеї ООН для Росії – не указ», – заявив дипломат.

На його думку, якби Росія була цивілізованою країною, то й нормандський формат був би цілком достатнім для того, щоб питання не тільки обговорити, а і вирішити. «І третій напрям – це контакти між президентами, між міністрами, прем'єрами, усіма тими, хто визначає політику. Коли Україна наполягає на тому, що ми не збираємося відмовлятися від Криму. Така ж робота має проводитися і в Європейському Союзі, і в НАТО, і в Раді Європи, де тільки тема Криму може звучати», – наголосив В. Огризко.

Щоправда, він сумнівається в готовності західних партнерів до активних дій у вирішенні питання Криму. «Спочатку вони хочуть вирішити питання Донбасу. Чи правильно це, чи ні – питання риторичне. Я вважаю, що так само, як щодо Донбасу, має працювати відповідна група і щодо Криму, вона має чітко говорити, що це неприйнятно. Наша дипломатія має наполягати на тому, щоб певний формат щодо Криму був створений. Але він буде без Росії, це очевидно, тому що вона від участі в цих переговорах відмовиться», – вважає дипломат.

Менш оптимістично висловився співголова ГІ «Права справа» Д. Снегирьов, який вважає, що в найближчому майбутньому Україна не

зможє повернути Крим. Тому насамперед українська влада має зосередитися на деокупації Донбасу. На його думку, питання анексії Криму лежить не в тій же самій площині, що й ситуація з тимчасово окупованими територіями Донеччини та Луганщини. Тож проводити паралелі між цими подіями недоречно. «Донбас – це тимчасово окупована територія. Це визнають і Росія, і наші західні партнери. Крим же увійшов до складу РФ як територіальна одиниця», – зазначив аналітик (URL: https://antikor.com.ua/articles/164193-tse_pitannja_majbutnih_pokolinj_ukrajintsiv__ekspert_pro_povernennja_krimu.2020.22.02).

Вице-прем'єр-міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Д. Кулеба також вважає, що повернути Крим буде дуже складно. Він запропонував два міжнародні формати з деокупації Криму. На його думку, спочатку дискусія на цю тему може бути розгорнута без участі РФ, яка захопила український півострів. На превеликий жаль, будь-які мирні пропозиції, пов'язані з Кримом, наразі відірвані від реальності. Деокупація Криму можлива лише воєнним шляхом, ризики якого очевидні. «Наразі є тільки два формати. Перший формат – це міжнародні організації, коли ООН ухвалює резолюції, ЮНЕСКО теж ухвалює резолюції та здійснює дистанційне вивчення ситуації в Криму, місія ООН в Україні робить дистанційний моніторинг, Рада Європи теж ухвалює якісь рішення і намагається пробитися до Криму з візитом, Європейський Союз зберігає санкції. Другий формат – двосторонній, коли умовний Лавров кудись приїжджає і йому на перемовинах заявляють, що ніколи не визнають незаконної окупації Криму. А ми вважаємо, що потрібен якийсь креативний формат, де, подібно нормандському, відбувалася б розмова про Крим», – заявив Д. Кулеба (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/03/kolonka/denys-porovich/bezpeka/kreatyvni-formaty-chy-zmozhe-ukrayina-povernuty-sobi-krym.2020.3.01>).

При цьому він зазначив, що Росія спочатку протриватиметься таким ініціативам, однак спілкування можна починати й без РФ, як тільки буде зрозуміло, який формат використовувати. У цілому Д. Кулеба висловив упевненість, що деокупація Криму рано чи пізно станеться. Україна повинна бути готова забрати півострів назад.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

«Мінську-2» – п'ять років

Нещодавно минула п'ята річниця підписання так званих других Мінських домовленостей (Мінськ-2) – 12 лютого 2015 р. на саміті в Мінську після багатогодинних переговорів «нормандської четвірки» (тогочасних президентів України П. Порошенка та Франції Ф. Олланда, канцлера Німеччини А. Меркель і президента РФ В. Путіна) було затверджено

Комплекс заходів, спрямованих на імплементацію вересневих Мінських домовленостей (Протокол від 5 вересня 2014 р. і Мінський Меморандум від 19 вересня 2014 р.) з метою деескалації збройного конфлікту на Сході України.

Комплекс заходів щодо виконання Мінських домовленостей передбачав негайне і всеосяжне припинення вогню в окремих районах Донецької та Луганської областей України; відведення всіх важких озброєнь обома сторонами на рівні відстані з метою створення зони безпеки; ефективний моніторинг та верифікацію режиму припинення вогню і відведення важкого озброєння з боку ОБСЄ; звільнення всіх заручників; безпечний доступ, доставку, зберігання й розподіл гуманітарної допомоги серед цивільного населення.

Крім того, передбачалося відновлення соціально-економічних зв'язків між окупованими територіями та рештою території України; відновлення банківської системи; відновлення повного контролю над державним кордоном з боку уряду України в усій зоні конфлікту; виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також найманців з території України під наглядом ОБСЄ.

Загалом «Мінськ-2» – результат складних і тривалих переговорів у лютому 2015 р., якраз під час боїв за Дебальцеве.

Однак на практиці «Мінськ-2» так ніколи і не запрацював, адже реальне перемир'я на Донбасі не настало, натомість лінія фронту змінилася на користь «ДНР» і «ЛНР». Лінію ж розмежування «Мінськ-2» взагалі фіксував на рівні Мінського меморандуму 19 вересня 2014 р., тобто підконтрольними українській владі мали б бути не лише Дебальцеве й ряд сіл навколо нього, а й Донецький аеропорт та 32-й блокпост на Бахмутці.

Відсутність реального перемир'я на Донбасі автоматично блокувала всі політичні пункти «Мінська-2». Такий глухий кут, зрештою, і породив уже у 2016 р. «формулу Штайнмайєра», що допускала проведення політичних заходів до або паралельно з повним виконанням безпекових умов.

Незважаючи на те що від часу підписання «Мінська-2» минуло вже п'ять років, політики та експерти продовжують давати оцінки як безпосередньо домовленостей, так і тогочасних подій. Зокрема, за словами колишнього Президента України П. Порошенка, ключовим завданням «Мінська-2» було зупинити наступ російських регулярних військ, запобігти оточенню українських військових. «Ми не прийняли жодних ультиматумів і завдяки підтримці наших німецьких та французьких партнерів домоглися рішення про припинення вогню без попередніх умов», – заявив він і нагадав, що В. Путін наполягав, що в умовах нібито повного, за його даними, оточення близько 8 тис. українських бійців саме він має диктувати умови: підняти білий прапор, залишити техніку та здатися в полон.

«Ніколи не ідеалізував і не ідеалізую “Мінськ”. І нікому не бажав би опинитися в таких обставинах, які були в лютому 2015 р. Не маючи ресурсу

здолати Росію у військовому плані, ми тоді переграли її дипломатично й тим самим врятували Україну», – наголосив П. Порошенко.

Мінські домовленості не чудові, але кращих за них наразі не існує, вважає діючий голова ОБСЄ, прем'єр-міністр Албанії і міністр із закордонних справ і в справах Європи Е. Рама. «Повинен повторити те, що вже було сказано, що завдяки Президенту та новому уряду в Києві є поліпшення щодо встановлення контактів, спроб просування вперед, щодо імплементації Мінських домовленостей, які можуть не бути чудовими – вони не є чудовими, але ця угода підписана в певних умовах, і кращої за неї сьогодні не існує», – зазначив він під час виступу на Українському ланчі в рамках Мюнхенської конференції з безпеки 15 лютого.

Зі свого боку заступник глави місії США при ОБСЄ Г. Кеміан заявив, що Україна здійснила ряд кроків у напрямі імплементації Мінських домовленостей, натомість Росія не виконала жодного свого зобов'язання щодо поліпшення безпекової ситуації на Донбасі.

Висловлюються й критичні оцінки щодо підписаних у Мінську домовленостей. Так, засновник та экс-командир полку «Азов», лідер політичної партії «Національний корпус» А. Білецький переконаний, що цей документ суперечить Конституції України. Політик «по пунктах пройшовся» цим «злочинним документом» і вказав, які статті Конституції він порушує. «Пункт 9 “Мінська-2”: відновлення повного контролю над державним кордоном з боку України у всій зоні конфлікту, яке має розпочатися в перший день після місцевих виборів. Суперечить ст. 71 Конституції України.

Пункт 5: забезпечити помилування і амністію шляхом введення в силу закону, що забороняє переслідування й покарання осіб у зв'язку з подіями, що мали місце в ОРДЛО. Суперечить ст. 68 Конституції України.

...Пункт 11 “Мінська-2”: проведення конституційної реформи в Україні з набуттям чинності до кінця 2015 р. нової Конституції, яка передбачає ключовим елементом децентралізацію (з урахуванням особливостей окремих районів Донецької та Луганської областей, узгоджених з представниками цих районів). Чинна Конституція не передбачає такого взагалі», – наголосив А. Білецький.

Він висловив переконання, що кожен, хто причетний до підписання цього документа, є злочинцем і рано чи пізно постане перед судом: «Висновок простий – цей документ незаконний і кожен причетний до його підписання – злочинець. Рано чи пізно Україна побачить їх за ґратами. Як і “молоду команду” Зеленського, якщо вона піде далі та імплементує в український закон так звану формулу Штайнмайєра», – підкреслив А. Білецький.

Критикують «Мінськ-2» і за кордоном. Наприклад, директор Центру Росія/ННД французького Інституту міжнародних відносин (IFRI) Т. Кастуєва-Жан наголошує, що «виконання “Мінська-2” – убивство для України. Я сказала одразу після його підписання: це – загроза територіальній цілісності та суверенітету України. І ми досі намагаємося це пояснювати тут,

у Франції». Вона вважає, що у Франції існує нерозуміння наслідків для України виконання «Мінська-2», його політичної частини, введення «особливого статусу» для ОРДЛО.

Її колега по аналітичному цеху – відома оглядачка газети Le Monde С. Коффман не думає, що Е. Макрон підтримує позицію В. Путіна, однак він змушений її враховувати. При цьому Е. Макрон переоцінює можливість переконати В. Путіна змінити свою точку зору, поділилася особистою думкою французька оглядачка.

Те, що українська сторона підписала в 2015 р. «Мінськ-2» під тиском тодішньої катастрофічної ситуації навколо Дебальцевого та погроз В. Путіна продовжити наступ у Парижі, на думку автора статті, відмінно розуміють. Як і те, що це «вкрай суперечливий і огидно складений документ», у якому чітко прописана одна-єдина річ: повний контроль над кордоном Україна повинна отримати лише після закінчення процесу політичного врегулювання ОРДЛО. Тим не менше офіційна позиція Парижа така: Мінські домовленості повинні бути реалізовані.

Якою буде ціна виходу України з «Мінська», якщо раптом Київ зважиться на такий крок? На думку експерта IFRI, вельми високою. Це стане не тільки значним ударом по престижу країни, а й, головне, залишить її наодинці з Росією, оскільки Франція та Німеччина, найімовірніше, скажуть: «Ми вам більше нічим не можемо допомогти», – вважає Т. Кастуєва-Жан.

Треба також зазначити, що 18 лютого відбулося засідання Ради Безпеки ООН, ініційоване делегацією Росії, а 20 лютого було проведено спеціальне засідання Генеральної Асамблеї ООН, яке ініціювала Україна, щодо ситуації на тимчасово окупованих українських територіях.

З цього приводу дипломати неформально в кулуарах ООН розповідали, що в Росії є давня тактика: за кілька днів до важливих подій, де Москву можуть засудити, скликають Радбез ООН, щоб першими висловитися на ту ж тему та самим сформувані інформаційну картину.

Нинішній запит Москви мав формальний привід – «п'ята річниця підписання Мінських домовленостей». Підстав відмовити немає, оскільки Росія – постійний член Радбезу, тобто має право його скликати за необхідності. Утім навіть самі учасники засідання, збираючись на обговорення, між собою говорили про те, що прекрасно розуміють, навіщо саме їх покликали.

Довга промова посла Росії при ООН мала й обов'язкові тези для «внутрішнього споживання» (заяви, які російські ЗМІ мали за підсумками процитувати в новинах), і меседжі, які мали почути у європейських столицях та у Вашингтоні. Серед них – чіткі сигнали, що Росія вимагає прямих переговорів Києва із представниками терористичних «ДНР/ЛНР» і вважає цю поступку принциповою; Москва не дасть змоги Україні отримати контроль за кордоном доти тих пір, поки на Донбасі не відбудуться вибори. Тобто спочатку вибори, потім контроль, а не навпаки, на чому якраз наполягає

Київ. Також Росія звинуватила Україну в «саботажі “Мінська”» та погрозувала зривом наступної нормандської зустрічі.

Проте така позиція на Радбезі ООН підтримки не знайшла. Зокрема, під час обговорення ситуації в Україні представник Німеччини К. Хойген жорстко розкритикував РФ та пояснив, що саме вона є винною в порушенні домовленостей, досягнутих у Мінську та в нормандському форматі.

Постійний представник Німеччини при ООН по пунктах назвав порушення Росією Мінських домовленостей. За його словами, Росія не дотрималася пункту про відведення важких озброєнь й обстрілювала українців з артилерії та мінометів, заборонених Мінськими домовленостями калібрів, а також порушила домовленість про доступ ОБСЄ. «Зі звітів ОБСЄ видно, що обмеження спостерігачам виникають через дії проросійських бойовиків, – додав К. Хойген. – Не виконано й інших пунктів Мінських домовленостей та домовленостей, досягнутих у нормандському форматі: гарантування безпеки, надання гуманітарної допомоги, повного доступу до всіх районів України».

Він наголосив, що замість виведення іноземних збройних формувань з окупованих територій України Росія активно здійснює паспортизацію мешканців Донбасу.

У кінці засідання Радбезу К. Хойген заявив, що бойовики на Донбасі – маріонетки Кремля.

Також різко розкритикувала Росію через порушення Мінських домовленостей щодо Донбасу в. о. заступника представника США при ООН Ч. Шалє, яка наголосила, що Москва продовжує озброєння бойовиків на Сході України. Урегулювання конфлікту на Донбасі має бути дипломатичним, наголосила вона та запевнила, що США продовжать взаємодію із союзниками й партнерами для підтримки суверенітету та територіальної цілісності України.

«Завдяки своїм діям Україна чітко продемонструвала своє зобов'язання щодо досягнення мирного урегулювання конфлікту», – зазначила Ч. Шалє. Вона наголосила, що Президент України В. Зеленський активізував дипломатичні зусилля, щоби налагодити зв'язок з українськими громадянами на Донбасі, покращити гуманітарну ситуацію з обох боків лінії зіткнення, провести два обміни заручників і відновити переговори лідерів у нормандському форматі за участі президента Росії В. Путіна.

«На жаль, Росія не продемонструвала аналогічного бажання виконати її зобов'язання за Мінськими домовленостями. Вона продовжує озброювати, готувати, очолювати і вести бойові дії на стороні своїх маріонеткових сил на Сході України. Це є прямим порушенням зобов'язань Росії відповідно до Мінських домовленостей, зокрема щодо започаткування негайного і всеосяжного режиму припинення вогню», – наголосила Ч. Шалє.

Представниця США вказала на те, що Москва поширює дезінформацію, щоб відвернути увагу від її центральної ролі в розпалюванні конфлікту на Донбасі. Тож Росія повинна припинити конфлікт шляхом

виведення своїх сил із Донбасу та окупованого Криму. «Ми закликаємо Росію негайно втілити її безпекові зобов'язання відповідно до Мінських домовленостей, у яких сказано, що сторони можуть лише тоді рухатися далі з політичними заходами “Мінська”, коли на місцях буде безпека», – заявила вона.

Також дипломат закликала Росію реалізувати заходи, узгоджені лідерами «нормандської четвірки» щодо негайної стабілізації ситуації в зоні конфлікту, що передбачає відкриття нових цивільних пунктів пропуску, розведення військових сил та втілення заходів із підтримки режиму припинення вогню.

«Казками» та «вигадками» росіян назвала тези російської пропаганди й представник Великої Британії. Вона назвала сепаратистів на Донбасі «маріонетками» Москви, котрим із РФ надається жива сила та військова техніка для протистояння українській армії. На думку дипломата, Кремль не зацікавлений у мирному вирішенні конфлікту. «Єдина мета Росії в Україні – підірвати суверенітет і територіальну цілісність. Москва хоче замість українців вирішувати їх майбутнє», – наголосила представник Королівства.

У результаті після засідання Радбезу ООН п'ять країн ЄС виступили із заявою на підтримку України – ідеться про Бельгію, Естонію, Францію, Німеччину та Польщу. Відповідну заяву зачитав постійний представник Естонії при ООН С. Юргенсон. «Країни ЄС – нинішні члени Ради Безпеки ООН – Бельгія, Естонія, Франція, Німеччина та Польща цілковито підтримують незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України в її міжнародно визнаних кордонах, – ідеться в заяві. – Ми засуджуємо незаконну анексію Автономної Республіки Крим та Севастополя, а також дестабілізацію окремих районів Донецької та Луганської областей». У заяві наголошується, що Росія здійснює фінансову та військову підтримку самопроголошених «ДНР» і «ЛНР», порушує фундаментальні принципи міжнародного права, унаслідок чого 3,5 млн осіб потребують гуманітарної допомоги та захисту.

Радник директора Національного інституту стратегічних досліджень А. Веселовський підсумовує, що плани Росії провалилися, оскільки жодна з країн-учасників не виступила на її підтримку. «План їхній провалився. Тому що 18 лютого на засіданні Ради Безпеки ООН практично всі країни-учасники виступили на підтримку України, частина з них не виступили на підтримку України, але ніхто не виступив на підтримку Російської Федерації. Навіть Китай, на якого в Москві дуже розраховували, загалом у спокійних тонах, швидше, говорив на користь України, ніж на користь Російської Федерації», – прокоментував він.

Експерт наголосив, що «мета, яку ставила українська сторона, на мій погляд, досягнута. Не досягнута мета припинення агресії, але саме завдяки таким крокам вона теж може бути досягнута. Ми відчули міжнародну солідарність дуже наочно, і це дуже важливий факт».

Загалом же в більшості своїй політики й експерти стверджують, що підписання Мінських домовленостей дало Україні час на модернізацію армії та можливість врятувати тисячі життів, однак погоджуються, що «Мінськ-2» не виконують, тож формат переговорів варто змінювати.

У цьому контексті міністр закордонних справ України В. Пристайко підтвердив, що Україна працює над новою редакцією Мінських домовленостей, хоча Росія публічно виступає проти внесення змін. «Зараз 2020 р. – ми все ще не досягли миру. Тому ми вважаємо, що цей документ не просто можна, а потрібно змінювати, адже деякі його пункти реалізувати неможливо», – зазначив глава МЗС в інтерв'ю «Голосу Америки». В. Пристайко повідомив, що українська сторона наразі працює над тим, «щоб змусити всіх учасників погодитися, що Мінські домовленості вичерпали себе і вимагають змін». За його словами, «напевно, з часом буде згенеровано новий документ, який буде простіше виконати і досягти результатів».

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Евакуація українських громадян з Китаю. Експертні оцінки організації процесу, прогнози розвитку ситуації

У четвер, 20 лютого, в Україні зустріли евакуйованих з китайського міста Ухань – епіцентру епідемії коронавірусу.

Українців вивезли чартерним літаком SkyUP. Лайнер вилетів з китайського Уханю о 00:30 20 лютого за місцевим часом. Близько 9:40 за київським часом літак сів у Борисполі для дозаправки. Потім лайнер здійснив переліт до Харкова, звідки евакуйованих доставили автобусами в санаторій Нацгвардії Нові Санжари в Полтавській області. Але не одразу.

Увечері 19 лютого серед жителів Нових Санжар почала поширюватися інформація про те, що в місцевий медичний центр мають доставити українців, вивезених із китайської провінції Ухань. Дізнавшись про це, кілька десятків жителів Новосанжарської та сусідньої Лелюхівської громади зібралися біля медичного центру. В'їзди в Нові Санжари й Лелюхівку заблокували місцеві автомобілісти.

Від ранку до селища почали з'їжджатися спецзагони правоохоронних органів і військові. Неподалік в'їзду сталися перші сутички правоохоронців і мітингувальників проти розміщення евакуйованих з Уханю.

На посадку в Китаї прибули всі 48 громадян України, які виявили бажання евакуюватися, та 29 іноземних громадян. Однак у літак сіли лише 73 пасажери: трьох українців та одну іноземку не пропустили на етапі огляду китайськими медиками. Усі інші здорові та пройшли санітарний контроль. Пізніше виявилось, що трьох українців не пропустили через температуру 37,4–37,5 градуса. Станом на ранок 20 лютого їхня температура знизилася до нормальної.

Близько 20:00 20 лютого, незважаючи на протести місцевих жителів, новоприбулих із Китаю українців привезли в санаторій Нові Санжари в Полтавській області. Протестувальники палили дрова та шини, кидали каміння в автобус з евакуйованими й поліцейських, а один із них спробував наїхати на правоохоронців автомобілем.

Раніше депутати Новосанжарської селищної ради заявляли, що вони категорично проти розміщення евакуйованих у місцевому санаторії. За словами депутатів, у Нових Санжарах немає жодних умов для перебування карантинного типу, оскільки немає ні ізоляторів, ні боксів, ні належної вентиляційної системи.

Міністр внутрішніх справ А. Аваков, спілкуючись із протестувальниками в Нових Санжарах, поінформував, що для розміщення евакуйованих розглядали 16–18 санаторіїв, але об'єкт у Нових Санжарах найкраще підійшов під усі критерії. Він зробив акцент на ізольованій системі каналізації й додав, що в Україні немає ізольованого острова, де можна було б розмістити людей.

Голова Полтавської ОДА О. Синегубов теж спілкувався із протестувальниками та спробував їм пояснити, що розміщення евакуйованих з Китаю українців у Нових Санжарах жодним чином не зашкодить місцевим мешканцям. Він кілька разів наголосив, що, якщо раптом хтось з евакуйованих захворіє, їх перевезуть в інфекційну лікарню.

За фактом подій у Санжарах відкрито два кримінальні провадження. Поліція ввела в Нових Санжарах цілодобове посилене патрулювання. Двадцять чотирьох протестувальників затримано.

Евакуйовані українці, а також члени екіпажу літака, медики, рятувальники, митники та прикордонники, які їх супроводжували й обслуговуватимуть, будуть ізольовані на 14 днів. За словами міністра охорони здоров'я З. Скалецької, ідеться не про карантин, а про обсервацію (карантин – більш сувора форма ізоляції). У той же день стало відомо, що З. Скалецька планує провести ці 14 днів в одному приміщенні з евакуйованими.

На ранок 21 лютого поліція повідомила, що внаслідок сутичок постраждали дев'ять правоохоронців та один цивільний. Голова МВС А. Аваков заявив, що важко поранено 10 правоохоронців (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/novi-sanzhari-evakuaciya-ukrajinciv-z-kitayu-ta-uhanya-koronavirus-divitisya-onlayn-novini-ukrajini-50070977.html>. 2020. 20.02).

Прем'єр-міністр О. Гончарук під час брифінгу в Санжарах заявив, що підстав для паніки через евакуацію українців з Уханю для жителів Полтавщини немає, оскільки МОЗ дотримується всіх епідеміологічних і санітарних норм безпеки. «Немає ніяких підстав для хвилювання. Перед тим, як у Китаї брати людей на борт, їм міряли температуру, і в разі виявлення підозри людей не брали на борт для того, щоб не створювати небезпеки для інших. Після прибуття в Україну була проведена та ж процедура. Всі евакуйовані люди в медзаклад здорові, немає підстав вважати, що вони

заражені. Закінчуються останні технічні і організаційні заходи для того, щоб люди могли комфортно розміститися. Ми переконалися, що люди забезпечені харчуванням, що є зв'язок. Всі служби спрацювали добре. Звичайно, не обійшлося без складнощів і маніпуляцій, так як в Україні громадські діячі спробували використовувати цю важливу подію для того, щоб пропіаритися», – заявив О. Гончарук.

Він також запевнив, що на території установи дотримуються всі необхідні норми щодо санітарної та епідеміологічної ситуації. Заклад перебуває під наглядом медиків та інфекціоністів, які зроблять усе, щоб люди зовні і всередині почували себе в безпеці. «Закінчуються останні технічні організаційні заходи, щоб евакуйовані люди могли комфортно поселитися. Ми поспілкувалися з людьми, які перебувають у санаторії, перевірили, чи вони забезпечені харчуванням, чи є в них зв'язок», – зазначив очільник уряду (URL: https://sensor.net.ua/ua/news/3177021/usi_evakuyiovani_z_kytayu_ukrayintsi_zdovrovi_goncharuk. 2020. 21.02).

На думку багатьох блогерів, ситуація з евакуацією, а потім і прийомом та розміщенням українців у Нових Санжарах показала неспроможність влади організувати цей процес, провести правильну роз'яснювальну роботу, а реакція місцевих жителів нагадувала середньовіччя.

Так, журналіст О. Барков у Facebook написав, що те, що нині відбувається навколо історії з евакуйованими з Китаю українцями, це не Радянський Союз навіть, а Середньовіччя. І все це «відмінно демонструє рівень нашого суспільства. Вибачте, але воно глибоко на дні», наголосив О. Барков.

Відомий експерт Ю. Бутусов заявив у своєму онлайн-пості, що громадяни України, які прибувають з Уханю, повинні бути прийняті та будуть прийняті в будь-якому місті України, чим би вони не були хворі – коронавірусом, лихоманкою Ебола або бубонною чумою, тому що вони українці й «наші співвітчизники». Справа держави й суспільства – прийняти всіх і надати допомогу тим, кому це необхідно.

Журналіст, редактор програми «Донбас. Реалії» А. Діхтяренко, коментуючи ситуацію з евакуацією українців, написав: «Ми всією країною впали в архаїку – нерозумно зараз робити вигляд, що цього не сталося. Сподівалися, що українська модель “слабка влада – сильне громадянське суспільство” буде працювати, але зараз вже вниз всіх тягне третя частина тріади, неназвана: “дезорієнтовані людські маси”. Виявилось, що в цій ситуації люди з однаковим ентузіазмом готові будувати барикади не тільки проти Януковича або проти правосеків, але і проти здорового глузду. ...І ні слабка влада, ні громадянське суспільство нічого з цим не зможе зробити» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/20/ogljad/suspilstvo/merezhi-obhovoryuyut-evakuacziyu-ukrayincziv-kytayu>. 2020. 20.02).

Експерти Інституту масової інформації дали свою оцінку подіям, що передували евакуації українців з Уханю, та подіям 20 лютого. На думку

експертів Інституту масової інформації, ситуація була частково зумовлена слабкою комунікацією влади із суспільством щодо питання евакуації громадян України з Китаю, які потенційно можуть бути носіями вірусу. Була відсутня інформація щодо вжитих заходів, які мали б запобігти поширенню інфекції в Україні, приховувалася інформація щодо місць обсервації цих громадян.

Станом на 19 лютого публічно не було доступно жодної достовірної інформації про те, де перебуватимуть люди, вивезені з Китаю. Лише 20 лютого, у день їхнього повернення до України, стало відомо, що людей поселять, зокрема, у с. Нові Санжари Полтавської області в санаторії Національної гвардії. Власне, це й спричинило значний суспільний спротив у селищі, куди везли евакуйованих.

Журналістка та публіцистка Л. Волошина у своєму блозі зазначила, що політики мали б запустити інформаційну кампанію та заспокоїти суспільство, а замість того дали зрозуміти, що вірус небезпечніший за війну й обстріли. «Обстрілам у Золотому Президент присвятив лише дві хвилини, а решту часу говорив про коронавірус. Звинувачував опонентів: мовляв, вони організують протести, хоча їх ще не було. Погрожував, що відвезе до них евакуйованих з Уханю. Тобто політик, який має найбільший рейтинг довіри в країні, дав зрозуміти, що хвороба небезпечніша за війну, обстріли і загибель під бомбами. У людей почалась істерія, вони перестали довіряти владі», – написала вона.

Екс-заступник Голови ВР О. Сироїд у своєму блозі в соціальній мережі теж висловила думку, що паніка пов'язана з недовірою до владних інституцій та відсутністю комунікації з боку влади. «Від самого початку уряд то відмовчувався, то давав нечіткі та незрозумілі коментарі. А коли все ж вирішив забрати людей з Китаю – не було зрозумілої позиції і пояснення, як держава готова до прийняття наших громадян із зони ризику», – написала вона.

Місцеві жителі інформаційно не були підготовлені до прибуття людей із зони епідемії, що і призвело до паніки. Значну роль у підвищенні градусу напруження в суспільстві відіграли й медіа, що в матеріалах про захворювання використовували емоційно забарвлену лексику, а іноді відверто залякували свою аудиторію. Значна частина новин у ЗМІ, де йшлося про коронавірус, починалася словами «смертельний вірус».

Також медіа акцентували увагу людей на відсутності дієвих засобів лікування та профілактики захворювання, чим посилювали паніку серед населення. ЗМІ поширювали інформацію в ключі безвиході. Акцентувалася увага на швидкості поширення інфекції та кількості людей, що захворіли. Навіть якщо сам матеріал у ЗМІ стосовно коронавірусу був нейтральний, то заголовки до нього могли спровокувати чи посилити паніку в населення.

Натомість інформації, що могла б заспокоїти громадян, було обмаль. Наприклад, була відсутня інформація про те, що швидкість поширення інфекції пов'язана передусім зі щільністю населення та засобами протидії їй.

Варто враховувати, що в Україні щільність населення значно нижча, ніж у Китаї. Так, в Україні цей показник становить 70,5 люд./км², а в Китаї він перевищує 170 люд./км², а місцями щільність населення сягає 600–800 люд./км². Саме тому в Китаї вжито досить масштабні заходи для унеможливлення поширення інфекції. Натомість медіа акцентували увагу на цих засобах протидії і не пояснювали їх причини, що теж могло спровокувати збільшення суспільної напруги.

Ще одним загрозливим аспектом висвітлення епідемії коронавірусу стали елементи мови ворожнечі проти Китаю. Це передусім пов'язано з тим, що захворювання було чітко асоційоване з місцем, де відбувся спалах – з м. Ухань у Китаї.

Експерти Інституту масової інформації резюмували у свої висновках, що ситуація, яка склалася навколо повернення українців із зони епідемії коронавірусу в Ухані, спровокована значною мірою нагнітанням емоційно-зabarвленої інформації про хворобу в медіа, а також відсутністю комунікації з боку влади (URL: <https://imi.org.ua/monitorings/smertelnyj-virus-ta-movchanka-vlady-shho-naspravdi-sprovokovalo-podiyi-v-novyh-sanzharah-i31847>. 2020. 21.02).

Важливою в ситуації прогнозу можливостей поширення коронавірусу є думка медиків. Так, на думку директора Інституту епідеміології та інфекційних захворювань Національної академії медичних наук України В. Задорожної, 30 тест-систем для визначення коронавірусу, які за останній місяць Україна закупила за кордоном, наразі недостатньо. В ідеалі Україна мала б вже розпочати свої дослідження щодо діагностики та лікування коронавірусу, вважає вона: «На жаль, такого центру, який би фінансувався державою і достатньо швидко міг би на це відреагувати, в Україні немає».

Однак поки що, на думку експерта, імовірність спалаху епідемії коронавірусу в Україні залишатиметься низькою й після прильоту рейсу з евакуйованими з Уханю. Що буде далі, залежатиме від того, чи вдасться науковцям знайти вакцину та зупинити епідемію, аби вона не поширювалася на інші країни Азії, куди туристи з України не припинили літати.

В. Задорожна нагадує, що після ліквідації санітарно-епідеміологічної служби три роки тому в Україні досі не створено державної структури, яка б могла розв'язувати проблему епідбезпеки на національному рівні. У нинішній ситуації така структура могла б і організувати безпечний карантин українців з Уханю, і його кваліфікований супровід, вважає експерт (URL: <https://www.dw.com/uk/%a-52433682>. 2020. 20.02).

Отже, 20 лютого евакуйовані з китайського Уханю прибули в Україну, розміщені в Нових Санжарах, що призвело до протестів місцевого населення та сутичок з поліцією й Нацгвардією. Серед експертів є думка про підбурювачів з боку та про погану поінформованість місцевого населення, що й спричинило протести. Наразі, на думку медичних експертів, імовірність спалаху епідемії коронавірусу в Україні залишається низькою.

Факт и перспективы кадровых ротаций в Офисе Президента и Кабинете Министров в оценках экспертов

Президент В. Зеленский 11 февраля уволил А. Богдана с должности главы Офиса Президента и назначил на его место своего советника А. Ермака.

Эту ротацию эксперты называют одним из самых знаковых событий в сегодняшней кадровой политике Президента. Ее результатом могут стать дальнейшие кадровые изменения в Офисе Президента и Кабинете Министров. «Результативность переговоров в прошлом году – два обмена пленными, успешные переговоры по транзиту газа, успешная подготовка саммита в нормандском формате – именно это обусловило приближение Ермака к Президенту. Зеленский очень ценит командных игроков и эффективных исполнителей. Ермак, по сути, является некой машиной по переговорам, по исполнению поручений. Поэтому нет ничего удивительного в его назначении главой ОП. Он стал очень эффективным исполнителем для Зеленского, демонстрируя лояльность и умение работать в команде», – комментирует назначение А. Ермака главой ОП политолог В. Фесенко (URL: https://focus.ua/politics/449929-v_kieve__ermak_v_moskve__kozak_chno_izmenit_v_otnosheniakh_s_rf_novyi_g_lava_op).

Наблюдатели прогнозируют, что скоро в правительстве могут появиться несколько фигур, ориентирующихся на нового главу ОП. В частности, отмечается, что в результате запланированного разделения Министерства по делам ветеранов и временно оккупированных территорий последнее может возглавить представитель украинской группы в Минске А. Резников, которого относят к орбите влияния А. Ермака. Под вопросом остается дальнейшее пребывание на должности министра культуры, молодежи и спорта В. Бородянского. Несколько кандидатур рассматривается также на должность профильного аграрного министерства, которое планируют вывести из состава Минэкономики. СМИ пишут, что на этот пост может претендовать заместитель министра экономики Т. Милованова Т. Высоцкий, отвечающий сегодня в министерстве за аграрное направление. Еще одним претендентом на этот пост называют А. Мушака, депутата парламента предыдущего созыва от БПП, сегодняшнего советника Премьер-министра по экономическим вопросам. Кроме того, по оценкам наблюдателей, под вопросом находится дальнейшее пребывание на должности министра здравоохранения З. Скалецкой и министра социальной политики Ю. Соколовской, которую может заменить депутат парламента Г. Третьякова, также входящая в орбиту влияния А. Ермака. Также, по сообщениям СМИ, в правительстве в результате очередного

переформатирования может появиться дополнительный вице-премьер-министр, который будет заниматься вопросами инвестиций.

«К увольнению Богдана давно готовились, было понятно, что рано или поздно это произойдет. Одна из причин, почему его устранили, – определенные провалы в реализации ключевых тем Зеленского. Начиная от земельной реформы, которую не так быстро удастся реализовать, как хотелось, – отмечает политолог И. Рейтерович. – А. Богдан был архитектором той структуры власти, которую мы видим сейчас. После прихода нового человека, понятно, что вертикаль будет меняться. В том числе Ермак будет настраивать ее под себя, но поскольку скамейка запасных у него не так велика, то начнется отбор людей и формирование новой команды» – прогнозирует он (URL: https://24tv.ua/ru/proval_kljuchevyh_tem_jekspert_objasnil_otstavku_bogdana_n_1279208).

«Некоторые пытались изобразить устранение Богдана, который действительно помог нынешнему правительству компетентными и серьезными реформаторами, в качестве неудачи для политических и экономических перемен. Это далеко от истины. Богдан был уволен, потому что его личный стиль был конфронтационным, и он вступил в конфликт со многими давними соратниками Президента Зеленского и доверенными лицами. Хотя Богдан заслуживал похвалы за ключевые тактические решения, он также обрел много ненужных врагов своим абразивным и недисциплинированным стилем», – комментирует увольнение главы ОП А. Каратницкий, эксперт Евразийского центра Атлантического совета (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-hto-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

Некоторые наблюдатели считают, что увольнение А. Богдана, который в Офисе Президента занимался внутривластными вопросами, свидетельствует об ослаблении влияния на Президента олигарха И. Коломойского. «Богдан был противоречивой фигурой с первых дней существования ОП благодаря своим связям с олигархом И. Коломойским, что помогло сделать его источником подозрений как у себя дома, так и среди международных партнеров Украины, – говорит политолог П. Залмаев, директор “Евразийской демократической инициативы”. – Его замена А. Ермаком указывает на стремление Зеленского к более напористой внешней политике, особенно с точки зрения отношений с Россией. Это также отражает смещение центра тяжести по вопросам внешней политики от МИД в Офис Президента» (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-hto-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

«Влияние Коломойского на Офис Президента слабеет. И те люди, которые ассоциируются с Коломойским... будут вытесняться на периферию. А учитывая, что в команде был замечен еще и межличностный конфликт, то рано или поздно Зеленский должен был сделать выбор. И выбор сделан по

переформатированию команды. Мы стоим на пороге старта более масштабного и серьезного конфликта между Зеленским и группой «Приват»», – прогнозирует политолог А. Золотарев (URL: https://focus.ua/politics/449929-v_kieve_ermak_v_moskve_kozak_что_изменit_v_otnosheniakh_s_rf_novyi_g_lava_op).

«Если отставка А. Богдана означает, что Президент Зеленский дистанцируется от И. Коломойского или повышает эффективность своей администрации, то это здорово. Но у меня есть сомнения. Многие люди считают, что Богдан был настоящим реформатором. Теперь некоторые опасаются за будущее таких способных людей, как А. Абромавичус, Р. Рябошапка и А. Сытник. Является ли А. Ермак архитектором нынешней политики аккоманизма Зеленского в отношении олигархов, дискредитированных руководителей правоохранительных органов, бывших владельцев банков и мэров, таких как В. Кличко, Г. Труханов и Г. Кернес? Если так, то рейтинг Зеленского будет продолжать падать», – говорит об отставке А. Богдана главный редактор Kyiv Post Б. Боннер (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-что-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

«С самого начала было ясно, что Богдан был временным назначением. Он выполнил свою миссию, познакомив политического новичка Зеленского с работой государственной бюрократии. Среди западных партнеров Украины репутация Зеленского пострадала из-за того, что Богдан был личным адвокатом олигарха И. Коломойского. Действительно, присутствие Богдана в качестве начальника штаба Зеленского служило наиболее очевидным свидетельством возможных связей между пресловутым олигархом и украинским Президентом. Учитывая это, уход Богдана можно истолковать как знак того, что отношения между Коломойским и Зеленским испортились», – отмечает директор Центра «Новая Европа» А. Гетманчук (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-что-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

Назначение А. Ермака, чья основная сфера деятельности – внешняя политика, дало экспертам повод предположить, что такое решение может свидетельствовать о новом толчке к достижению договоренностей с РФ и урегулированию конфликта на Донбассе. «Усиление Ермака связано с особенностью сферы, в которой он наиболее активно себя проявляет», – считает Ю. Якименко, заместитель гендиректора Центра им. А. Разумкова. Речь, по словам эксперта, идет об обменах пленными, активизации переговоров в рамках нормандского формата, а также в формальных и неформальных переговорах с РФ и США. «Мы видим, что МИД в этих процессах отошел на второй план, а Офис Президента, в частности Ермак, вышел на первый», – отмечает он (URL: <https://nv.ua/ukraine/politics/bogdan-vs-ermak-kto-blizhe-k-zelenskomu-konflikt-novosti-ukrainy-50068594.html>).

По словам политического эксперта С. Кушнир, «сейчас на плечи нового главы ОП, с учетом назначения россиянами куратором украинского направления очень понятного для Ермака человека – Д. Козака, должен случиться очередной прорыв. Во всяком случае, именно это и запланировано в рамках подготовки встречи в формате “нормандской четверки”. Вряд ли можно считать совпадением повышение “статусности” Ермака и Козака». «Учитывая, что у Ермака с Козаком отношения уже были налажены, можно ожидать определенных прорывов. К примеру, окончательного согласования трех новых точек разведения сил и средств у линии разграничения (не исключаю, что их назовут на следующей встрече в Минске), широкий обмен удерживаемыми лицами (куда могут быть включены крымские татары)», – считает она (URL: <https://dnews.dn.ua/news/741278>).

«Безусловно, просматривается связь между назначениями Ермака и Козака. Уверен, что неслучайно отставка Богдана и назначение на эту должность Ермака совпало с громкой отставкой (пока официально не подтвержденной) и назначением в Кремле. А именно: “рокировка” Суркова, ответственного на протяжении шести лет за конфликт на Донбассе, на Козака, с которым контактировал по обменов именно Ермак, – считает политолог М. Яли. – ...Связка Ермак – Козак победила связку Богдан – Сурков. И приближение заявленной даты очередного нормандского саммита, безусловно, также сыграло немаловажную роль. Данный тандем подтвердил свою эффективность, поэтому Ермак и пошел на повышение. И это доказывает, что решение конфликта на Донбассе – главный приоритет для Зеленского, даже несмотря на болезненные компромиссы, на которые ему приходится идти в переговорах» (URL: <https://dnews.dn.ua/news/741278>).

«Что касается преемника Богдана А. Ермака, он наиболее известен как специальный посланник Президента Зеленского. Пока рано говорить о том, насколько он будет эффективен на своей новой должности. Он явно завоевал доверие президента, поэтому мы можем предположить, что Зеленский считает прямой стиль дипломатии Ермака эффективным. В свете ведущей роли Ермака в переговорах с Россией и прямых контактов с новым куратором Кремля на Украине Д. Козаком, мы можем ожидать, что канцелярия президента будет уделять все больше внимания двусторонним переговорам с Москвой и усилиям по прекращению конфликта на Донбассе. Вероятно, будут также предприняты новые попытки маргинализировать роль украинского МИД в принятии внешнеполитических решений, учитывая скептицизм Ермака по отношению к традиционной дипломатии», – считает А. Гетманчук (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-chto-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

В то же время часть экспертов считает, что назначение А. Ермака главой Офиса Президента вряд ли станет фактором активизации переговоров с Россией и решения политических разногласий, касающихся трактовки Минских договоренностей. «Противники Зеленского поспешили осудить назначение Ермака и постарались показать его умным и зловещим

оператором, конечной целью которого является сближение с Россией, независимо от того сколько будет стоить суверенитет Украины. Вероятно, это преувеличение, поскольку Зеленский, без сомнения, осознает политические риски, связанные с любыми уступками Кремлю», – отмечает политолог П. Залмаев (URL: <https://newsone.ua/opinions/oblehchenie-v-op-i-porazhenie-kolomojskoho-chto-dumajut-ob-otstavke-bohdana-zapadnye-eksperty.html>).

«Сейчас популярны разговоры, что Ермак тесно связан с Россией, и чуть ли не сам лично разрешит все проблемы в отношениях между странами, потому что дружит с Дмитрием Козаком, которого называют новым куратором Украины в Кремле. Те, кто это говорят, плохо понимают, что Козак занимался исключительно экономическими вопросами, а политическими занимался Сурков, – подчеркивает политолог М. Погребинский. – ...Суркова рано списывать со счетов. Что это означает? Что Ермак действительно может порешать по прямым поставкам газа или по товарообороту между странами. Но по политическим вопросам, я не вижу никаких оснований говорить, что что-то поменяется. Прямо скажу, что касается политического трека – Ермак за все это время никак себя значимо не проявил. Да, он готовил встречу в нормандском формате, встреча состоялась, но разве это была заслуга лишь Ермака?» (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/249299-chto-oznachaet-zamena-bohdana-na-ermaka-.html>).

«Тандем Ермак – Козак возник в прошлом году. Впервые он проявился при первом обмене в сентябре прошлого года. И после этого еще было, как минимум, два результативных проявления работы этого тандема. Второй обмен с ОРДЛО в декабре и переговоры по транзиту газа. Так что у них сложились конструктивные отношения, и Ермак это признавал в интервью, – напоминает политолог В. Фесенко. – Поскольку оба участвовали в переговорах по Донбассу – теперь они примут официальный характер и будут осуществляться по линии Офиса Президента напрямую. Если Козак будет теперь представлять Россию и в нормандском формате, то тогда конечно, это очень существенно повлияет на стилистику переговоров. С Сурковым у Ермака были отношения очень сложные. Сурков ни о чем не хотел договариваться. Но и с Козаком надо быть тоже очень осторожным, он может затягивать нас в разные ловушки» (URL: https://focus.ua/politics/449929-v_kieve__ermak_v_moskve__kozak_chto_izmenit_v_otnosheniakh_s_rf_novyi_g_lava_op).

По мнению эксперта Украинского института будущего И. Попова, после нового назначения А. Ермак «получит дополнительные рычаги влияния для реализации “плана Зеленского” по Донбассу». «В статусе главы Офиса Президента он сможет напрямую давать административные поручения всем подразделениям ОП и требовать выполнения и отчетов. В остальном же его полномочия по контактам с Кремлем, постановке задач для

Трехсторонней контактной группы (ТКГ) переговорщиков в Минске, подготовке встреч нормандского формата и докладам Президенту Зеленскому останутся без изменений», – говорит он, подчеркивая, что создание формата Ермак – Козак станет основным инструментом как для переговоров, так и для имплементации плана действий. «Среди первых задач – подготовка новой встречи глав государств «нормандской четверки» (весной в Берлине), выполнение взятых в Париже обязательств по новым участкам разведения сил», – заключает эксперт (URL: <https://dnews.dn.ua/news/741278>).

Оценка экспертами текущей кадровой политики прогнозировано далека от однозначности. Впрочем, это и не удивительно, если учитывать сложность вызовов стоящих перед нашей страной, президентом и правительством. Безусловным является сам факт уже состоявшейся ротации, который может повлечь за собой как новые кадровые решения, так и определенные изменения в политике. Однако большинство наблюдателей склоняется к мысли, что не стоит переоценивать значимость перестановки фигур, которая скорее является эпизодом в текущей политической игре нежели решающим ходом.

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Українсько-турецькі відносини: офіційний Київ перед складним вибором

Київ 3 лютого 2020 р. укотре відвідав з офіційним візитом президент Туреччини Р. Т. Ердоган. Під час переговорів із вищим керівництвом України досягнуто домовленості про розвиток співробітництва в енергетичній, військовій та інших сферах. За традицією турецький президент зробив заяви про підтримку українського суверенітету, пообіцяв допомогу кримським татарам (будівництво 500 домівок). Крім того, значну увагу було приділено закриттю в Києві та Одесі освітніх закладів і громадських організацій, діяльність яких пов'язують із відомим турецьким проповідником і бізнесменом Ф. Гюленом, який з 1999 р. проживає в США. Президент В. Зеленський доручив СБУ розібратися з прихильниками Ф. Гюлена, якого також вважають можливим організатором держперевороту в Туреччині в 2016 р. (URL: <https://ua.112.ua/svit/zelenskyi-doruchyiv-sbu-pochaty-rozsliduvannia-shchodo-shkol-giulena-v-ukraini-524389.html>).

Подібний розвиток подій викликав неабиякий інтерес до особи Ф. Гюлена. Офіційний сайт проповідника повідомляє, що він народився в Ерзурумі (Туреччина) в 1941 р. Отримав релігійну освіту. Жив і працював у багатьох містах Туреччини. У 1999 р. виїхав на лікування в США, де і проживає до сих пір. Переніс кілька операцій, у тому числі й на серці. Є автором понад 60 книг, присвячених різним проблемам духовності, моралі, етики, економіки та іншим аспектам життєдіяльності людини. З-під його пера вийшло понад 600 статей; тисячі касет і дисків містять записи його

проповідей, лекцій та виступів на конференціях. Книги Ф. Гюлена перекладені на англійську, німецьку, французьку, російську та інші мови (URL: <https://fgulen.com/ua>). Багатомільйонна армія прихильників проповідника вважає його безкорисливим філантропом і меценатом, який несе світ знань і демократії мусульманським спільнотам. «Ми – перший рух в історії людства, який виступає виключно за благодійність», – зазначає М. Йешіл, довірена особа Ф. Гюлена (URL: <https://translateforjustice.com/2013/07/05/the-godfather>). Фінансування рухом Ф. Гюлена різноманітних, зокрема гуманітарних наукових досліджень у різних країнах також сприяло збільшенню кількості його симпатиків.

Проте існує й інша точка зору. Наприклад, Д. Родрік, професор економічної політики в Гарварді, вважає, що «Рух (гюленістів) загрузнув у брудних інтригах». «Заман» (на час інтерв'ю провідний друкований орган руху) підтримує цю «мафію» «брехнею, фальсифікаціями і маніпуляціями». «Не існує дезінформації, яку вони пропустили б, щоб проводити кампанію від їхнього імені», – резюмує вчений (URL: <https://translateforjustice.com/2013/07/05/the-godfather>). «Це найважливіший і найнебезпечніший ісламістський рух в Німеччині. Вони всюди», – вважає У. Шпулер-Стегеманн, учений-ісламознавець із університетського міста Західної Німеччини – Марбурга (URL: <https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>). На думку К. Султана із журналу Spiegel, рух Ф. Гюлена має дві сторони: одна, яка дивиться на світ, та інша, що ховається від нього. «Його фінанси особливо похмурі. Багаті бізнесмени жертвують мільйони, але державні службовці та кваліфіковані працівники фізичної праці також сприяють фінансуванню проектів Гюлена. Вони жертвують спільноті в середньому 10 % свого доходу, а деякі – до 70 %» (URL: <https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>).

Ф. Гюлен називає себе «мусульманський Ганді» і вважається засновником міжнародного руху «Хізмет» (служіння), який декларує місіонерські цілі й діє в 100 країнах світу. Декілька років тому Ф. Гюлен був другою людиною за впливом у Туреччині. Прихильників проповідника, число яких у різних країнах світу коливається від 2 до 6 млн, крім «Хізмет» асоціюють з діяльністю таких організацій як «Нурджулар» і «Джамаат Гюлена» або ФЕТО (терористична організація Фетхуллага [Гюлена]). При цьому «комерційна вартість» «джамаату» оцінюється від 20 до 50 млрд дол. Ця бізнес-імперія має мережу з десятків громадських організацій, ЗМІ, бізнес-федерацію TUSKON, що складається з 30 тис. підприємств і має представництва в Брюсселі, Москві та Вашингтоні (URL: <http://book.iimes.su/?p=2530>, <https://bykvu.com/ru/bukvy/zelenskij-poruchil-sbu-razobratsja-so-storonnikami-fethullaha-gjulena>). Станом на 2010 р. американські дипломати вважали рух Ф. Гюлена «наймогутнішим угрупованням ісламістів у Туреччині», який «контролює основні ділові, торгові операції та видавничу

активність, глибоко проник на політичну арену». Водночас дипломати звертали увагу на те, що «навіть серед деяких ісламістських організацій рух Ф. Гюлена, схоже, має каламутну репутацію» (URL: https://wikileaks.org/plusd/cables/09ANKARA1722_a.html, <https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>). У багатьох центральнoазіатських країнах організацію Ф. Гюлена звинувачують у тому, що вона заповнила місцеві органи влади і управління, а також силові структури своїми ставлениками (колишніми вихованцями), які часто діють в інтересах третьої сторони (найчастіше США). Водночас у самих Сполучених Штатах Америки поширюється думка про те, що Ф. Гюлен діє у своїх власних, насамперед бізнесових інтересах (URL: <http://islamicstudies.in.ua/knigi/66-islam-i-politika-ideologiya-rukhi-organizatsiji>).

Аналізуючи походження «Хізмет», зазначимо, що його ідеологічним попередником був місіонерський рух «Нурджулар». Останній, на думку вітчизняних дослідників, виник як реакція на модернізацію, що проводилася в Туреччині кемалістами. Суттю реформи К. Ататюрка в релігійній сфері була лаїцізація, тобто максимальне витіснення релігії з публічної сфери та жорсткий державний контроль над релігійними інституціями. Секулярні реформи К. Ататюрка також супроводжувалися репресіями щодо мусульманського духовенства, суфійських шейхів та їх послідовників. «Нурджулар» був заснований С. Нурсі, який більшу частину часу присвячував написанню робіт на кшталт «Рісале Нур кулліяті» (коментар Корану). Ці твори поширювалися через однодумців, навколо яких формувалися гуртки з вивчення «Рісале Нур» (дерсхане), що стали основою руху «Нурджулар». Після смерті С. Нурсі в 1960 р. за його ідейну спадщину серед прихильників руху розгорілася боротьба. Будучи активістом руху С. Нурсі, Ф. Гюлен водночас мав статус службовця офіційного мусульманського інституту Diyanet, що опікується релігійними питаннями в Туреччині та за її межами. Працюючи в Ізмірі в середині 60-х років минулого століття, Ф. Гюлен почав створювати потужну мережу дерсхане, де крім робіт С. Нурсі вивчалися твори консервативних турецьких мислителів. Багато дослідників підкреслюють зв'язок «Хізмет» з суфійської традицією, одночасно вказуючи на кардинальну відмінність цього руху від суфійських тарикатів. Легальна програма гюленістів ставить благі вчинки або служіння людству (хізмет) вище, ніж релігійні обряди і практики. У такій спосіб рух «Хізмет» поєднує релігійну і соціальну місію. Ф. Гюлен у 1971 р. був заарештований і після короткочасного перебування в тюрмі він почав особливо підкреслювати аполітичний характер руху. У цей час його послідовники активно створювали «будинки світла» (ишик евлер), свого роду комунальні центри руху, які також виконували роль гуртожитків для студентів (URL: <http://islamicstudies.in.ua/knigi/66-islam-i-politika-ideologiya-rukhi-organizatsiji>). За фінансової підтримки бізнесменів-послідовників Ф. Гюлена в Туреччині в 1970–90 рр. була заснована загальнонаціональна мережа шкіл, коледжів та інших навчальних закладів. Серед них університет

«Фатіх» у Стамбулі, а також лікарні та благодійні фонди, пов'язані з рухом. «Хізмет» створив і потужну медіа-групу, куди входили чотири телеканали, щоденна газета Zaman й інші турецькі ЗМІ, а також ряд фінансових установ. Загалом у Туреччині послідовники руху контролювали 203 з 385 великих ісламських корпорацій, а також 100 фондів у різних країнах світу, які підтримували його соціальні та освітні проекти (URL: <http://islamicstudies.in.ua/knigi/31-musulmanska-spilnota-ukrajini-institutsionalizatsiya-i-rozvitok>).

На думку Р. Сулейманова, з 1980 р. Ф. Гюлен почав брати участь у бізнес-проектах прихожан. Використовуючи свій вплив на представників органів влади, він не тільки знаходив фінансові кошти для інвестування в їхні підприємства, а й допомагав вирішувати різні проблеми, що виникали при веденні бізнесу. Це сприяло притоку нових adeptів з числа торговців і фабрикантів. Якщо підприємець не міг відкрити магазин, завод або фабрику через корупційну зацікавленість або звичайне самодурство чиновників, він знав, що можна піти до імама Фетхуллага і той розв'яже його проблему. Зазвичай в обмін за послугу їм доводилося віддавати частку у фірмі одному з довірених осіб релігійного діяча. Однак вони не залишалися в програші – для ведення бізнесу з боку чиновників відкривалося «зелене світло». Крім того, бізнесменів, які до нього зверталися, «мусульманський Ганді» переконував віддавати в його школи своїх дітей. У такий спосіб Ф. Гюлен поєднував проповідницьку діяльність з бізнесом і освітніми проектами. Авторитет проповідника в бізнес-середовищі настільки зміцнів, що навіть ті підприємці, які не були членами його організації, стали звертатися до Ф. Гюлена як до арбітра для врегулювання фінансових та інших спорів. З Ф. Гюленом змушені були рахуватися як силовики, так і лідери організованих злочинних угруповань. За даними спецслужб, з 1980-х років до організації Ф. Гюлена були інкорпоровані цілі мафіозні спільноти, ватажки яких опинилися під впливом проповідей Ф. Гюлена (URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fethullah-gyulen-v-maske-i-bez-maski>).

До переїзду в США, Захід служив Ф. Гюлену образом ворога. У своїй книзі «Вік і покоління» (1979 р.) «мусульманський Ганді» писав, що до судного дня ніхто не побачить жодного людського вчинку від «західників» (URL: <https://translateforjustice.com/2013/07/05/the-godfather>). За інформацією журналу Spiegel, в одній зі своїх проповідей Ф. Гюлен закликав учнів започаткувати нову мусульманську еру. Він радив своїм прихильникам підривати турецьку державу й діяти по-змовницьки, поки не настав час прийти до влади. «Ви повинні рухатися по артеріях системи, щоб ніхто не помітив вашого існування, поки ви не досягнете всіх центрів сили ... поки умови не дозріли, вони (послідовники) повинні продовжувати в тому ж дусі. Якщо вони щось зроблять передчасно, світ знищить наші голови, і мусульмани будуть страждати всюди. (...) Ви повинні чекати до тих пір, поки не отримаєте всю державну владу...» (URL:

<https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>).

При владі в Туреччині у 1990-х роках перебував проісламістський уряд Н. Ербакана, тож військові вважали гюленістів політичними конкурентами уряду. Але після усунення від влади команди Н. Ербакана черга дійшла й до організацій Ф. Гюлена. Саме тоді, у 1999 р., опубліковано запис вказаної вище промови і проти Ф. Гюлена висунули звинувачення в спробі зміни секулярного ладу Турецької Республіки. Щоб уникнути арешту проповідник залишив Туреччину й виїхав у США. Офіційна версія від'їзду – лікування. Відтоді він проживає в США в штаті Пенсільванія. Відкрита щодо нього в 2000 р. кримінальна справа була закрита вже через рік за відсутністю складу злочину.

Вплив Ф. Гюлена в Туреччині посилювався, коли Партія справедливості та розвитку (ПСР) прем'єр-міністра Р.Т. Ердогана перемогла на парламентських виборах у Туреччині в 2002 р. Спостерігачі вважають, що спочатку ці два табори вступили в стратегічне партнерство, в межах якого Ф. Гюлен забезпечив ПСР голоси своїх симпатиків, а Р. Т. Ердоган захищав джамаат. За інформацією американських дипломатів, у 2004 р. майже п'ята частина парламентарів від ПСР була членами руху Ф. Гюлена, включаючи міністрів юстиції і культури. Колишній начальник поліції А. С. Сакан підрахував, що у 2006 р. прихильники Фетхуллага займали понад 80 % керівних посад у турецькій поліції (URL: <https://www.spiegel.de/international/germany/guelen-movement-accused-of-being-a-sect-a-848763.html>). У цей час, з 2003 по 2011 рр., пройшла серія судових процесів проти представників військової еліти, звинувачених у змовах і підготовці путчів. Прокурорами і судьями були гюленісти, медіа-підтримку здійснювали гюленістські ЗМІ. Незалежні спостерігачі називали докази, пред'явлені на цих процесах, сфабрикованими. У результаті були арештовані або звільнені сотні офіцерів-кемалістів, їхні місця зайняли прихильники Р. Т. Ердогана і Ф. Гюлена (URL: <https://dw.com/ru/что-скрывает-фетхуллаг-гюлен/a-19493760>).

Проте незабаром погляди двох лідерів на подальший політичний курс Туреччини істотно розійшлися. У той час, як Р. Т. Ердоган прагнув припинити конфлікт з курдами, гюленісти зривали переговори, ініціювавши ряд процесів проти курдських політиків і журналістів. У листопаді 2011 р. Ф. Гюлен через відеозвернення спонукав турецьких військових напасти на курдських сепаратистів: «Знайдіть їх, оточіть їх, розбийте їхні загони, дозвольте проливати дощ на їхні будинки, прикрити їхній крик болю ще більшим плачем, обрізати їхнє коріння і покласти край їхній справі» (URL: <https://translateforjustice.com/2013/07/05/the-godfather>). У наступному 2012 р. гюленісти в поліції й прокуратурі почали справу проти Х. Фідана, близького до Р. Т. Ердогана начальника турецької розвідки. Йому інкримінували таємні контакти із забороненою Робочою партією Курдистану (РПК). Гюленісти у 2013 р. взяли під варту чотирьох міністрів від ПСР. Ішлося, зокрема, про

порушення при укладанні будівельних контрактів. Після цього ПСР завдала удару у відповідь, звинувативши прихильників Ф. Гюлена в підготовці путчу та вперше назвавши їхній рух терористичним. Після масових заворушень на стамбульській площі Таксим почалися чистки держaparату від гюленістів (URL: <https://dw.com/ru/что-скрывает-фетхуллах-гюлен/a-19493760>).

Після спроби невдалого військового перевороту в Туреччині офіційна Анкара відкрито звинуватила США в причетності до його організації. Зокрема, в 2017 р. прокуратура Стамбула видала ордер на арешт Г. Фуллера, колишнього глави близькосхідного офісу американського Центрального розвідувального управління (ЦРУ). Г. Фуллер звинувачувався в спробі руйнування Турецької Республіки, підриву її функцій, військовому і політичному шпигунстві проти неї, спробі знищення її конституційного ладу. Вважалося, що Г. Фуллер перебував у Туреччині під час путчу в липні 2016 р. і координував дії змовників (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=33348>). Турецька влада наполягає, що в заколоті активна роль належала ФЕТО. У зв'язку з цим керівництво республіки неодноразово зверталось до США з вимогою видати Ф. Гюлена. Противники «мусульманського Ганді» пов'язують його з діяльністю ЦРУ. Звичайно йдеться про ситуацію 2006 р., коли в Ф. Гюлена виникли проблеми з грін-картою і одним із його поручителів перед міграційною службою виступив Г. Фуллер (URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-42198399>). Коментуючи ситуацію у своєму блозі, Г. Фуллер підтверджує факт написання такого листа і запевняє, що на той час він вже багато років був на пенсії (URL: <https://grahamefuller.com/islamists-at-war-in-turkey>).

Щоб правильно оцінити ставлення сучасного керівництва Туреччини до Ф. Гюлена та його прихильників, варто звернути увагу ще на декілька подій. Так, у 2016 р. Організація Ісламського співробітництва визнала ФЕТО терористичною організацією (URL: <https://news.liga.net/politics/news/erdogan-proposil-zelenskogo-zanyatsya-gyulenistami-v-ukraine>). Грузинська влада у 2017 р. закрила одну з найбільших турецьких шкіл в країні – лицей імені Р. Шахіна в Батумі. Офіційною причиною названо «невідповідності стандартам грузинської системи освіти» (URL: <https://news.liga.net/politics/news/erdogan-proposil-zelenskogo-zanyatsya-gyulenistami-v-ukraine>). У середині 1990-х років на території РФ функціонувало понад 50 гюленівських освітніх закладів. Більшість із них було закрито в 2008 р. У Татарстані працюють одиниці. Основна маса викладачів-турок повернулася додому. Залишилися лише ті, які одружилися на російських громадянках (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-37442210>). У мусульманських республіках колишнього СРСР після 2016 р. більшість гюленівських навчальних закладів перестали існувати. Виключення становлять лише Казахстан і Азербайджан [у першому школи отримали державний статус, у другому після окремих домовленостей І. Алієва і Р. Т. Ердогана опинилися під патронатом Державної нафтової компанії (СОКАР)] (URL:

<https://hvylya.net/analytics/geopolitics/myagkaya-sila-fethullaha-gyulena-v-tsentralnoy-azii.html>).

Що стосується України, то вже наприкінці липня 2016 р. державне турецьке агентство Anadolu повідомляло, що на території країни ФЕТО веде роботу у сферах освіти, культури та засобів масової інформації. За даними агентства, організація розпочала діяльність в Україні після розпаду СРСР. З 2001 р. її пов'язують із міжнародною школою «Меридіан» та її філією в Одесі. Школа пропонує послуги англійською мовою на платній основі. Ще одним відгалуженням ФЕТО турецьке агентство назвало Українсько-турецький культурний центр «Йшик» («Сяйво»), що функціонує в Києві з 2013 р. Центр організовує курси навчання та змагання турецькою мовою, проводить спільні заходи зі школами «Меридіан» (URL: <https://ua.112.ua/golovni-novyni/vorohy-erdohana-khto-taki-hiullenisty-ta-chomu-z-nymu-povynna-rozbyratysia-sbu-524699.html>).

Згідно із заявою Надзвичайного і Повноважного Посла Турецької Республіки в Україні Я. А. Гульдере, Анкара закликає передати школи Ф. Гюлена в управління турецького фонду «Мааріф», що займається питаннями освіти. «Наша вимога – не закриття шкіл. У Туреччині був створений спеціальний фонд з метою, скажімо так, обірвати зв'язки між материнською структурою і цими навчальними закладами. Цей фонд має назву “Мааріф” (освіта). Зараз він керує близько 400 навчальними закладами в 40 країнах. Ми просто хочемо, щоб ті навчальні заклади в Україні, які пов'язані з цією мережею, були передані в управління фонду “Мааріф”», – зазначив дипломат (URL: https://lb.ua/world/2020/02/21/450531_turtsiya_prosit_ukrainu_peredat_shkoli.html).

Сьогодні перед українським керівництвом стоїть дуже складне завдання. З одного боку, Туреччина, США та Євросоюз є вкрай важливими стратегічними партнерами України. З іншого – вони мають абсолютно протилежне ставлення до вирішення питання щодо «шкіл Гюлена». Вихід із цієї ситуації стане свого роду екзаменом на професійну та політичну зрілість теперішніх українських політиків. І далеко не останнє місце у врегулюванні цієї проблеми належить фахівцям із МЗС та інших профільних держустанов України.

Економічний ракурс

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Кризис в украинской металлургии: оценки и прогнозы экспертов отрасли

Украинская металлургия в 2019 г. вошла в самый тяжелый кризис за последние 15 лет. Металлургические предприятия Украины по итогам 2019 г. сократили выплавку стали на 1 % по сравнению с 2018 г. – до 20,848 млн т.

Об этом свидетельствуют данные Министерства экономического развития, торговли и сельского хозяйства.

По данным министерства, выпуск общего проката в 2019 г. снизился также на 1 % – до 18,39 млн т, выплавка чугуна – на 2 %, до 20,06 млн т.

При этом поставки металлолома на метпредприятия в прошлом году сократились на 10 % – до 3,01 млн т.

Выпуск труб в 2019 г. упал на 9 % – до 1,01 млн т, кокса – на 7 %, до 10,06 млн т, метизной продукции – сохранился на уровне 188 тыс. т.

В то же время горнорудные предприятия в прошлом году нарастили добычу железной руды на 4 % – до 75,71 млн т, выпуск железорудного концентрата – на 5 %, до 63,084 млн т, но снизили подготовленного железорудного сырья – на 3 %, до 51,68 млн т, в том числе производство агломерата сократилось на 2 %, до 30,91 млн т, окатышей – на 3 %, до 20,76 млн т.

Как сообщалось, по предварительным данным объединения «Укрметаллургпром», в 2019 г. металлургическими предприятиями Украины произведено 20,82 млн т стали, что на 1,31 % меньше показателя 2018 г. Производство чугуна в Украине в прошлом году сократилось на 2,47 % – до 20,05 млн т, производство проката уменьшилось на 1,13 % – до 18,16 млн т.

При этом ранее в «Укрметаллургпроме» прогнозировали падение выплавки стали по итогам 2019 г. на 3 % по сравнению с предыдущим годом – до 20,5 млн т с 21,1 млн т. Также ожидалось более значительное падение производства чугуна (до 20 млн т) и проката (до 18 млн т).

Предприятия ГКМ Украины в 2019 г. сократили потребление природного газа на 2 % по сравнению с 2018-м – до 1,8 млрд куб. м., а меткомбинаты в 2019 г. снизили также потребление электроэнергии – на 5 %, до 11,2 млрд кВт-ч – по сравнению с предыдущим годом.

Не лучше дела пошли и в январе нынешнего года. Горнорудные и металлургические предприятия Украины сократили производство стали, чугуна, но увеличили – проката, – сообщает ОП «Укрметаллургпром».

По его данным горнорудными и металлургическими предприятиями Украины произведено:

– железорудного концентрата – 5,46 млн т (103,4 % относительно января 2019 г);

– агломерата – 2,65 млн т (97,0 %);

– окатышей – 1,77 млн т (93,6 %);

– кокса валового (6% вл.) – 0,83 млн т (92,3 %);

– чугуна – 1,73 млн т (96,7 %);

– стали – 1,84 млн т (99,6 %);

– проката – 1,68 млн т (107,3 %);

– трубной продукции – 65,8 тыс. т (76,1 %).

По состоянию на 12 февраля, из основных действующих производственных мощностей в эксплуатации находилось: 16 из 21

доменных печей, 8 из 9 мартеновских печей, 11 из 16 конвертеров, 6 из 15 электропечей и 15 из 15 машин непрерывного литья заготовки.

В январе 2020 г. металлургия потребила порядка 160 млн куб. м природного газа (97 % относительно января 2019 г.).

Потребление электроэнергии металлургическими предприятиями в январе нынешнего года составило порядка 940 млн кВт-ч (93 % относительно января 2019 г.).

По ранее озвученным данным министра экономики Украины Т. Милованова, за 11 месяцев 2019 г. украинские металлурги недополучили приблизительно 1,2 млрд долл. Из них 900 млн долл. – это потери от снижения цен на мировых рынках. Еще 300 млн долл. – потери от укрепления курса гривны. С учетом затрат на импортное сырье и материалы, эти потери оказались несколько меньше. Но все равно негативно повлияли на работу металлургов Украины.

Это худший показатель с момента обретения Украиной независимости. Последний раз подобные показатели украинская металлургия демонстрировала 1995–1996 гг. В разгар кризиса 1990-х металлургические предприятия производили чуть более 22 млн т стали в год. Однако тогда было гораздо больше заводов и комбинатов, которые плавил сталь и чугун. На сегодняшний день часть из них ликвидированы, еще часть остались на оккупированной территории Донбасса и их показатели не учитываются в украинской статистике. Хотя по данным агентства «Металл Эксперт», вместе с их учетом украинская металлургия увеличила бы выплавку стали почти на 5 % год к году – до 24,2 млн т.

В этом контексте следует отметить, что предприятия, расположенные на контролируемой правительством части Украины сократили производство. Более того, текущие показатели на 10 % хуже результатов 25-летней давности.

«Показатели работы металлургической промышленности Украины формируются ситуацией на внутреннем рынке и конъюнктурой экспортных рынков. Они обуславливают, соответственно, 30 и 70 % производства стали в стране», – напоминает А. Сирик, CEO Metals Consulting Int. (MCI, Германия).

В «Укрметаллургпроме» называют такие основные причины падения производства:

- падение спроса и цен на мировом рынке;
- избыточные глобальные мощности порядка 440 млн т стали в год;
- усиление политики правительственного протекционизма на основных рынках сбыта украинской металлопродукции (США, Европейский союз, Канада, страны Персидского залива);
- повышение тарифов государственных монополистов («Укрзалізняця», «Нефтегаз Украины», Администрация морских портов Украины и т. п.), что приводит к повышению себестоимости продукции металлургов;

– слабый внутренний рынок потребления металлопроката.

«Снижение отечественного металлургического производства наблюдается во всех сегментах», – информирует А. Каленков, президент «Укрметаллургпрома». Он уточняет, что с середины 2019 г. практически все метпредприятия работают в убыток.

Схожее мнение высказали и в агентстве «Металл Эксперт», напомнив о падении объемов потребления и цен на мировом рынке. «С середины III квартала эффективность экспорта полуфабрикатов для украинских заводов оказалась под вопросом, а для некоторых игроков – Днепропетровский МЗ (ДМЗ, Днепр) – реализация стала убыточной», – заявила И. Шевченко, ведущий обозреватель «Металл Эксперт». Как сообщалось ранее, прошлой осенью ДМЗ полностью остановил выплавку стали и чугуна.

Падение производства и экспорта полуфабрикатов, по оценкам «Металл Эксперт», в 2019 г. составило 6 % (без учета предприятий на неподконтрольной территории). «С вводом собственных сталеплавильных мощностей в потребляющих регионах (например, в Алжире) потребность в импортной заготовке сократилась. Кроме того, поддержка со стороны турецкого рынка поставщикам также была недостаточной, поскольку перекатчикам достаточно длительный период было выгоднее закупать лом», – приводит примеры И. Шевченко. Практически такой же спад отмечается по сортовому и плоскому прокату.

Накануне нового года Днепропетровский МК (г. Каменское, входит в корпорацию ИСД) заявил о возобновлении работы тремя доменными печами после продолжительного простоя части оборудования. Это было воспринято как сигнал восстановления в металлургии. Но эксперты очень осторожно оценивают это событие.

«Днепропетровский МЗ продолжает простаивать, “Электросталь” (г. Курахово) работает неритмично. Но если говорить о причинах увеличения загрузки доменных и сталеплавильных мощностей, к примеру, Днепропетровского МК, то это стало возможным благодаря восстановлению спроса и цен на полуфабрикаты после того, как объемы экспорта из СНГ в конце прошлого года заметно упали и образовался локальный дефицит», – поясняет И. Шевченко ситуацию в сегменте длинномерного проката и квадратной заготовки. Она предупреждает, что сейчас ситуация с экспортом на грани разворота. После пополнения складских запасов у потребителей и падения спроса, поставщики уже вынуждены идти на ценовые уступки.

Немного лучше ситуация с загрузкой листопрокатных мощностей, но и там роль играет сокращение производства и отгрузок с предприятий СНГ из-за ремонтов. «Но когда комбинаты восстановят загрузку и объем предложения увеличится, не исключено, что цены также начнут двигаться вниз», – предупреждает ведущий обозреватель «Металл Эксперт».

В «Укрметаллургпроме» также считают, что говорить о стабилизации не приходится. «Если сравнивать завершающие три месяца 2019 г. с соответствующими месяцами 2018 г., четко прослеживается тенденция

к дальнейшему, причем существенному снижению производства (порядка 18–20 %)), – акцентирует внимание президент объединения «Укрметаллургпром» А. Каленков.

«Изменение одного из наиболее показательных бенчмарков для группы – цены на горячекатаный рулон (базис поставки FOB Черное Море) – составило порядка 100 долл. Таким образом, средняя цена горячекатаного рулона снизилась с 550 долл. в 2018 г. до 460 долл. в 2019 г», – сообщили в пресс-службе группы «Метинвест».

Согласно информации «Метинвеста», цена на чугуны в 2019 г. снизилась на 50 долл.: с 397 в 2018 г. до 346 долл. в 2019 г., на условиях CIF США; цена на квадратную заготовку снизилась на 80 долл.: с 488 до 408 долл., на условиях FOB Черное море; цена на слябы также снизилась на 90 долл.: с 512 до 422 долл., на условиях FOB Черное море.

Согласно исследованию GMK center, в 2019 г. среднегодовые цены на металлопрокат упали на 18 % по отношению к рекордному, с точки зрения конъюнктуры, 2018 году.

В ГП «Укрпромвнешэкспертиза» (УПЭ) подтверждают снижение цен на металлопрокат. «В 2020 г. мы прогнозируем продолжение этого тренда», – подчеркнул В. Власюк, директор УПЭ, выступая на одном из отраслевых круглых столов. Он назвал основные причины такого сценария:

- снижение потребления стали вследствие замедления экономического развития, в первую очередь на Ближнем Востоке и в Северной Африке;
- снижение темпов развития экономики Китая. Китайский металлопрокат не находит сбыта на внутреннем рынке, поэтому его все больше экспортируют;
- падение цен на железорудное сырье после возобновления поставок из Бразилии.

В «Укрметаллургпроме» поддерживают пессимистические ожидания на 2020 год. Здесь уверены, что ценовое давление на мировом рынке стали будет не только сохраняться, но и усиливаться. «Так что, если в начале 2020 г. цены на некоторые категории металлопроката несколько повысятся, буквально через пару-тройку месяцев они вновь пойдут вниз, – прогнозирует А. Каленков. – В 2019 г. цены на основные виды продукции, которые мы экспортируем, снизились на 12–15 %. При этом на горячекатаный рулон цены за последние два года упали почти на 38 %». По словам А. Каленкова, прогнозы на этот год не слишком благоприятны: «Можно ожидать, что падение спроса будет продолжаться».

Проблема в том, что в мире слишком много избыточных сталеплавильных мощностей, при этом устаревшие заменяются новыми. Это уменьшает себестоимость у конкурентов. По мнению А. Каленкова, в ближайшие полтора года давление на цены будет сохраняться. Возможно незначительное повышение – и очередной спад.

Европейские металлургические компании из-за кризиса сокращают персонал. «В Германии и Италии многие заводы объявляют об увольнении.

Прогнозы у производителей весьма пессимистичные», – сообщил глава «Укрметаллургпрома», напомнив о сокращении в украинских компаниях.

«Так, в частности “Метинвест” сокращает треть админперсонала во всех городах присутствия. “АрселорМиттал Кривой Рог” и “Интерпайп” сейчас занимаются оптимизацией расходов. Практически остановлен Днепровский металлургический завод в Днестре, Днепровский металлургический комбинат в Каменском загружен наполовину», – проинформировал А. Каленков.

У нас тоже хватает свободных мощностей: в 2019 г. произведено 20,8 млн т стали, проката – 18,2 млн т, чугуна 20,06 млн т. При этом номинальная производственная мощность по стали в Украине после потери предприятий на временно неконтролируемой территории, составляет 28,3 млн т. «Соответственно, загрузка в текущем году достигнет порядка 72 %».

Ударил по металлургам и крепкая гривна. 85 % металлургической продукции и более половины железорудного сырья экспортируется. Взамен идет валюта, которая конвертируется внутри Украины и отправляется на покрытие затрат. Укрепление курса на 14 % увеличило себестоимость выпускаемой продукции на те же 14 %, что негативно сказалось на экономике предприятий.

Прогнозировать цены в годовой перспективе сложно. Ведь помимо рыночных факторов, на них все сильнее влияет геополитика. Но даже если отношения между ведущими экономиками мира будут стабильны, то предпосылок для роста потребления и цен в ключевых регионах сбыта украинского проката немного.

«Некоторым импульсом может стать ожидаемый рост потребления проката в странах Дальнего Востока и Азии, но логистический фактор и наличие более доступной альтернативы в виде проката из РФ будет препятствовать значительному росту поставок из Украины в этом направлении», – подчеркивает И. Шевченко.

В промышленных бизнес-группах не дают публичных прогнозов о финансовых и производственных результатах. Из крупных предприятий лишь на меткомбинате «Запорожсталь» (г. Запорожье) заявили о намерениях сохранить объемы выпуска продукции на уровне прошлого года.

В GMK Center прогнозируют, что в зависимости от ценовой ситуации на ключевых для Украины рынках, выплавка стали в 2020 г. составит от 20,5 до 21,6 млн т. То есть останется практически на уровне 2019 г.

«Все будет зависеть от состояния потребляющих отраслей и уровня конкуренции на мировом рынке. Сегодня ослабло давление со стороны Китая, но есть факт развития собственных сталеплавильных мощностей в регионе MENA, одном из ключевых рынков сбыта для украинских производителей, что может сократить потребность и в покупной заготовке, и в готовом прокате», – отмечает И. Шевченко из «Металл Эксперт».

А. Сирик из MCI предполагает, что ситуация на экспортных рынках, возможно, улучшится, несмотря на ожидаемое замедление прогнозируемых

темпов прироста ВВП и мирового потребления стали в 2020 г. до 1,7 % (в эквиваленте готового проката).

«Почему так? В четвертом квартале 2019 г. да и на протяжении всего года игроки рынка жили в кризисе или его ожидании. Объемы предложения заблаговременно снижены, склады не заполнены. Поэтому даже небольшие всплески спроса положительно отражаются на конъюнктуре рынка (как в объемах, так и в ценах)», – поясняет А. Сирик, при этом уточняя, что на фоне падения объемов в 2018–2019 гг. это будет хоть и небольшое, но улучшение. По его данным, в Европе спрос может вырасти приблизительно на 1 %; на Ближнем Востоке ожидается, как минимум, сохранение объемов; в Африке и странах СНГ прирост потребления стали может превысить 2 %.

В этом контексте отметим, что из-за резкого падения мирового спроса на металлургическую продукцию в начале 2020 г. мировые гиганты отрасли продолжают сокращать производство и массово увольняют сотрудников. «АрселорМиттал» закрывает ряд предприятий в Южно-Африканской Республике и увольняет около двух тысяч человек. Американская US Still тоже заявила о сокращении 1 тыс. 800 человек. «Тиссен Крупп», крупнейший немецкий концерн, с первого января начал процесс увольнения шести тысяч человек. «Бритиш Стилл», которая на грани банкротства, – там вообще под угрозой увольнения 25 тыс. человек.

Учитывая сложную ситуацию на мировых рынках, представителям украинской власти не стоит усиливать налоговое давление на предприятия отрасли, чтобы не привести к остановке производства и сворачиванию всех программ по модернизации предприятий. Возможно, какой-то позитивный импульс в сложной для украинских металлургов ситуации даст недавнее создание Координационного центра по вопросам промышленности (КЦВП) во главе с премьер-министром (вместо Национального комитета по развитию промышленности [НКРП]). Впрочем, время покажет насколько тесным и плодотворным окажется сотрудничество металлургов и органов государственной власти в столь непростое время *(При подготовке материала использована информация таких источников: сайт Министерства развития экономики, торговли и сельского хозяйства Украины (<http://www.me.gov.ua>); сайт ОП «Укрметаллургпром» (<http://www.ukrmetprom.org>); УкрРудПром (<https://www.ukrrudprom.ua>); Металл Эксперт (<https://metalexpert.com>); GMK Center (<https://gmk.center>); Минпром (<http://minprom.ua>); UaProm (<http://uaprom.info>); ЛугаНет (<http://biz.liga.net>); Металл Украины (<https://ukrmet.dp.ua>); БизнесЦензор (<https://biz.censor.net.ua>)).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 12 лютого 2020 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку зібрання академік Б. Патон вручив державні нагороди вченим НАН України. Указом Президента України В. Зеленського від 21 січня поточного року з нагоди Дня Соборності України за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю було відзначено:

- орденом князя Ярослава Мудрого II ступеня – першого віце-президента НАН України академіка А. Наумовця;
- орденом «За заслуги» I ступеня – головного наукового співробітника Фізико-технологічного інституту металів та сплавів НАН України члена-кореспондента НАН України В. Мазура;
- орденом «За заслуги» III ступеня – директора Інституту фізики конденсованих систем НАН України академіка І. Мриглода;
- орденом «За заслуги» III ступеня – директора Інституту економіко-правових досліджень НАН України члена-кореспондента НАН України В. Устименка;
- почесним званням «Заслужений лікар України» – завідувача відділення Державної наукової установи «Центр інноваційних медичних технологій НАН України» О. Баку;
- почесним званням «Заслужений працівник культури України» – завідувача відділу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Т. Дубас.

Академік Б. Патон поздоровив нагороджених із високими відзнаками та побажав їм міцного здоров'я і подальшого натхнення в невтомному творчому пошуку.

Далі на засіданні було заслухано дві доповіді.

З питання «Про результати виконання Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України з розробки наукових засад раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та сталого розвитку на 2015–2019 роки» виступив заступник академіка-секретаря Відділення загальної біології НАН України, директор Державної установи «Інститут еволюційної екології НАН України» академік В. Радченко.

Він наголосив, що в рамках виконання зазначеної програми проведено низку актуальних і перспективних наукових досліджень й отримано важливі та вагомі результати, що сприяли реалізації пріоритетних напрямів розвитку

науки і техніки. Протягом 2015–2019 рр. виконано 31 проект, у яких узяли участь 25 установ НАН України.

Дослідження виконувались за трьома основними напрямками: розроблення наукових підходів та сучасних технологій з підвищення енергоефективності, енергозбереження й використання відновлюваних джерел енергії для досягнення енергонезалежності України; наукові основи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та проблеми поводження з відходами; наукові дослідження проблем збереження та відтворення біотичного й ландшафтного різноманіття в умовах глобальних змін навколишнього середовища.

Доповідач зазначив, що за всіма напрямками програми отримано вагомі результати. Зокрема, за напрямом «Розробка наукових підходів та сучасних технологій з підвищення енергоефективності, енергозбереження та використання відновлюваних джерел енергії для досягнення енергонезалежності України» розроблено науково-технічні основи проектування і будівництва пасивних будинків, будинків «нуль енергії», «розумних» будинків й створено експериментальний енергоефективний будинок пасивного типу.

Розроблено наукові основи енергозберігаючих технологій зі зменшення техногенного електромагнітного впливу ліній електропередачі та міських трансформаторних підстанцій на людину і довкілля, а також концепція державної політики із захисту населення та довкілля від електромагнітного поля ліній електропередачі. Відповідні рекомендації передано для впровадження в нормативних документах Міністерства енергетики та захисту довкілля України.

На основі комбінацій літій-іонного акумулятора із суперконденсатором виготовлено експериментальний зразок оптимізованого універсального накопичувача електроенергії, що витримує високі струмові навантаження і має збільшений термін служби.

У межах напрямку програми «Наукові основи раціонального використання природно-ресурсного потенціалу та проблеми поводження з відходами» було створено технологію амінового абсорбційного процесу вилучення діоксиду вуглецю з біогазу, а також першу випробувану в Україні дослідну установку з одержання біометану таким способом. Підготовлено технічну документацію на комплекс сушіння та підготовки мулових залишків із використанням відновлюваних джерел енергії й створено обладнання для підготовки генераторного газу з метою використання його як моторного палива.

Вченими розроблено діючий прототип програмного комплексу інформаційно-аналітичної системи управління звалищами твердих побутових відходів, орієнтований на інформаційну підтримку передпроектних управлінських рішень щодо подальших перспектив експлуатації і розвитку мережі сміттєзвалищ у регіонах та функціонування конкретних звалищ.

Спрогнозовано зміни кількісних та якісних характеристик водних ресурсів для басейнів окремих річок України під впливом можливих кліматичних змін на період до 2050 р.

Створено теоретичну модель організації природоохоронної та природоексплуатаційної діяльності на основі виділення територіальних еколого-економічних кластерів й визначено напрями і механізми впровадження системи інтегрованого управління природними ресурсами.

За напрямом програми «Наукові дослідження проблем збереження та відтворення біотичного і ландшафтного різноманіття в умовах глобальних змін навколишнього середовища» розроблено комплексну методичку оцінювання території для заповідання у різних природних зонах України та на її основі обґрунтовано пропозиції щодо створення мережі нових і розширення наявних заповідних територій. Сформовано базу даних потенційних для заповідання територій у межах рівнинної України. Визначено стан та зміни в структурі землекористування, тренди і ступінь трансформацій ландшафтів лісостепової зони України протягом 1991–2018 рр., розроблено моделі геоінформаційного аналізу ландшафтів для визначення показників їх змін.

Президія відзначила, що отримані теоретичні та практичні результати програми є вкрай важливими для розв'язання ряду проблем у галузі сталого розвитку, раціонального природокористування і збереження навколишнього середовища. Також, що дуже важливо, частина розробок вже готова до впровадження або впроваджена. Саме тому було прийнято рішення про необхідність продовжити дослідження в рамках нової Цільової комплексної міждисциплінарної програми наукових досліджень НАН України на 2020–2024 рр.

Академік-секретар Відділення інформатики НАН України, директор Інституту програмних систем НАН України академік П. Андон виголосив доповідь «Про підсумки виконання Програми інформатизації НАН України на 2015–2019 роки».

Він зазначив, що в рамках виконання програми було реалізовано ряд проектів, спрямованих на подальший розвиток та впровадження в НАН України нових сучасних інформаційних технологій та систем, метою яких є підвищення якості та продуктивності наукових досліджень. Зокрема, виконано 71 проект за участю 17 установ НАН України.

Так, подальшого розвитку отримала академічна мережа обміну даних (АМОД). АМОД об'єднує всі наукові центри України, має вихід до потужних наукових мереж в Європі та забезпечує комунікаційне середовище для інформаційної підтримки діяльності НАН України. АМОД цілодобово забезпечує близько 130 установ НАН України понад десятком різноманітних послуг та сервісів, перелік яких постійно збільшується.

Було створено та впроваджено наукові електронні бібліотеки як в рамках окремих наукових установ, так і Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, а також Систему інтеграції електронних бібліотек

України NASPLIB, яка об'єднує 484 видань НАН України, містить 150000 статей. NASPLIB підключено до низки відомих у світі порталів-інтеграторів наукових інформаційних ресурсів (Core та ін.), зокрема до OpenAire – Інфраструктури відкритого доступу Європейського Союзу, яка є однією з базових компонент проекту ЄС European Open Science Cloud (EOSC).

Також на базі міжнародного стандарту за харвестінгом описової інформації про електронні інформаційні ресурси OAI-PMH створено сайт-інтегратор електронних бібліотек України, який інтегрує 74 ЕБ з 630 000 електронними документами.

Вперше в Україні було спроектовано та впроваджено засновані на семантизації статей методи і засоби інтелектуалізації портальної версії Великої української енциклопедії (e-BUE).

Також було створено основи хмарної інфраструктури НАН України, що надають можливість побудови обчислювальних хмарних середовищ і хмарних сховищ та ефективного використання обчислювальних ресурсів, реалізуючи модель «виділення ресурсів за вимогою». Так, на базі кластерного центру Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України створено Центр колективного користування «Ресурсний центр для грид- та хмарних технологій». Це забезпечило підтримку наукових розрахунків у таких галузях, як фізика і астрофізика високих енергій, астрономія, фізика біологічних макромолекул, молекулярна та клітинна біологія і генетика з використанням хмарних технологій. На основі центру започатковано проект побудови Національного хабу Європейської хмари відкритої науки.

Президія НАН України відзначила важливість робіт, які виконуються в рамках програми інформатизації та погодилася з доцільністю продовжити її реалізацію на наступні п'ять років, зважаючи на те, що процеси інформатизації НАН України потребують подальшого розвитку та удосконалення.

Насамкінець учасники засідання розглянули ряд кадрових і поточних питань. Зокрема йшлося про участь установ НАН України у XIV Всеукраїнському фестивалі науки, проведення якого заплановано на 14–16 травня 2020 р. на виконання Указу Президента України від 16 травня 2008 р. № 444/2008 «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку наукової сфери» та враховуючи успішний досвід проведення Всеукраїнських фестивалів науки у 2007–2019 рр., а також необхідність популяризації досягнень науки в суспільстві, налагодження зв'язків із громадськістю та засобами масової інформації, залучення молоді до наукових досліджень, стимулювання інноваційних процесів в економіці, формування інноваційної культури в суспільстві (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.02).

Під головуванням першого віце-президента НАН України академіка А. Наумовця 19 лютого 2020 р. відбулося спільне робоче засідання керівництва Національної академії наук України, Українського союзу промисловців і підприємців та Київської міської державної адміністрації щодо інноваційно-індустріального розвитку країни.

Від академії участь у зустрічі взяли перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець, віце-президент НАН України академік В. Кошечко, віце-президент НАН України академік С. Пирожков, віце-президент НАН України академік А. Загородній, головний учений секретар НАН України академік В. Богданов, академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України академік Л. Лобанов, академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України академік О. Кириленко, академік-секретар Відділення хімії НАН України академік М. Картель, голова Північно-Східного наукового центру НАН України та МОН України академік В. Семиноженко, заступник директора ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» член-кореспондент С. Кораблін та директор ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України» доктор економічних наук Б. Маліцький.

Від Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП) на зустрічі були присутні президент УСПП А. Кінах, віце-президент УСПП С. Зімін, віце-президент УСПП В. Крутов, віце-президент УСПП В. Новицький та радник президента УСПП М. Тернюк.

Від Київської міської державної адміністрації участь у засіданні взяли директор департаменту промисловості та розвитку підприємництва КМДА В. Фіоктістов, заступник голови Голосіївської районної в Києві державної адміністрації А. Баган та голова Ради директорів підприємств, установ та організацій м. Києва О. Осадчий.

На початку засідання перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець оголосив вітальне слово від президента НАН України академіка Б. Патона. Він зазначив, що встановлення взаємовигідних зв'язків наукових установ з промисловими підприємствами, а також участь науковців та бізнесу в розробленні державної політики у сфері інноваційної діяльності є важливим спільним завданням. Ця робота має бути спрямована на запровадження дієвих державних механізмів, які стимулюватимуть інвестиції в інновації. Без цього зростання вітчизняної промисловості неможливе.

Президент Українського союзу промисловців і підприємців А. Кінах відзначив загрозливу тенденцію деіндустріалізації у країні. Україна має від'ємні індекси промислового виробництва з 2019 р. Серйозну стурбованість викликають темпи і напрями розвитку вітчизняної економіки. На тлі демографічного спаду суттєво посилюється трудова міграція. У той же час у Програмі дій уряду на п'ять років відсутня інноваційно-орієнтована промислова політика, яка містила б чітко визначені цілі з підвищення конкурентоспроможності, механізми і джерела фінансування, модернізації та

впровадження інновацій у високотехнологічних секторах. За таких умов розвивати інноваційну економіку неможливо.

А. Кінах наголосив, що усі законодавчі ініціативи, програми і рішення влади, що стосуються економічної сфери, промисловості, соціальних напрямків, мають ґрунтуватися на обов'язковому науковому супроводі.

«Важливо, що за підтримки Національної академії наук ми виходимо на більш високу якість співпраці як з науковцями, так і представниками влади. Україна ставить за мету впровадження стратегічних реформ: земельної, медичної сфери тощо, проте ми не бачимо запиту на використання інтелекту і напрацювань вчених академії. Потрібно робити все, щоб ці знання були задіяні і знаходили вираження в законах і державних програмах», – підкреслив він.

Перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець окреслив перспективні напрями можливої співпраці з промисловістю та бізнесовими структурами. Він розповів про найвагоміші розробки вчених академії, які мають велике практичне значення та відіграють важливу роль для соціально-економічного розвитку держави.

У заключному слові академік А. Наумовець відзначив, що протягом останніх років Національна академія наук України спільно з Українським союзом промисловців і підприємців та міською владою Києва зробили чимало для налагодження дієвих зв'язків між наукою та промисловістю.

Але зроблено ще далеко не все. Зокрема, потрібно посилити роботу з проведення робочих нарад наукових установ з підприємствами з метою розв'язання конкретних виробничих проблем. Також більше уваги потрібно приділяти виставковим заходам. Важливим завданням є також оптимізація тематики наукових досліджень і розробок в НАН України відповідно до реальних виробничих проблем.

За результатами обговорення учасники засідання визначили розроблення комплексних механізмів стимулювання інновацій та рекомендацій для уряду і парламенту щодо промислової політики в державі спільним завданням науковців і бізнесу. Основні пріоритети спільної роботи на 2020 р. з реалізації Меморандуму про співробітництво між Національною академією наук України та Українським союзом промисловців і підприємців закріплено в підсумковому рішенні робочого засідання (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 21.02*).

В Інституті прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України (м. Львів, вул. Наукова, 3-б) 5 березня 2020 р. відбудеться засідання міні-симпозіуму «Математичні методи механіки руйнування і контактних явищ», присвячене 90-річчю від дня народження відомого українського вченого в галузі математичних проблем механіки та механіки руйнування, радника при дирекції ІППММ ім. Я. С. Підстригача НАН України, лауреата Державної премії України в

галузі науки і техніки, лауреата премій ім. О. М. Динника та ім. М. О. Лаврентьєва НАН України, члена-кореспондента НАН України, дійсного члена НТШ в Україні, професора, доктора фізико-математичних наук Г. Кіта.

Заплановано виступи з науковими доповідями учнів Г. Кіта, а також інших відомих учених. Ювіляр ознайомить присутніх із результатами своїх останніх наукових досліджень.

Під час міні-симпозіуму також відбудеться розширене засідання Вченої ради Інституту, на якому всі бажаючі зможуть особисто привітати Г. Кіта (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 21.02).*

У Львові 26–29 серпня 2020 р. відбудеться VIII Міжнародна конференція «Нанотехнології та наноматеріали» (НАНО-2020).

Організатори заходу: Інститут фізики НАН України та партнери – Національний університет «Львівська політехніка» (Україна), Тартуський університет (Естонія), Туринський університет (Італія), Університет імені П'єра і Марії Кюрі (Франція), European Profiles A.E. (Греція), представництво Польської академії наук у Києві, Університет Анже (Франція), Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла (Німеччина).

Мета конференції – сприяння налагодженню наукових контактів та дискусій між вченими різних наукових напрямів різних країн світу. Попередні НАНО-конференції проводились в Україні впродовж 2012–2019 рр. спільно із Міжнародними літніми школами «Нанотехнології та наноматеріали: від фундаментальних досліджень до інновацій». Вони дали змогу молодим ученим ознайомитись із сучасними дослідницькими та прикладними проблемами в царині нанонауки, тим самим сприяли подальшій реалізації нанотехнологій в інноваціях відповідно до суспільних потреб.

Кінцевий термін реєстрації – 15 березня 2020 р.

Кінцевий термін подання тез – 15 квітня 2020 р.

Кінцевий термін оплати публікаційно-організаційного внеску – 15 травня 2020 р.

Більш докладну інформацію про історію конференції, вимоги до оформлення тез, умови оплати тощо розміщено на офіційному сайті «НАНО-2020»: <http://nano-conference.iop.kiev.ua> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 17.02).*

У готелі «Аркадія» (м. Одеса) 14–18 вересня 2020 р. відбудеться Десята міжнародна конференція «Математичне моделювання та інформаційні технології в зварюванні та споріднених процесах» (MMITWRP-2020). Кінцевий термін подання заявок для участі в конференції – 22 червня 2020 р.

Організатори: Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, Міжнародна Асоціація «Зварювання» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 20.02).

У Львівському національному університеті ім. І. Франка (вул. М. Грушевського, 4) 14–17 жовтня 2020 р. відбудеться Міжнародна наукова конференція «Молекулярна біологія і генетика для біомедицини» («MBG-Biomed 2020»), присвячена 90-річчю з дня народження видатного вченого, першого директора Інституту молекулярної біології і генетики НАН України академіка НАН України Г. Мацуки.

Реєстрація: для участі в конференції необхідно заповнити форму учасника і подати тези доповіді за посиланням: <https://forms.gle/gvmMCvkhU5yRuPWt8>; для участі без доповіді (як вільний слухач) необхідно заповнити наступну електронну форму: <https://forms.gle/YgJ1mHsnHYS6oBXq8>.

Кінцевий термін заповнення форм і подання тез – 1 червня 2020 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.02).

Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України разом із журналом «Радник в сфері державних закупівель» планує 2–3 квітня 2020 р. провести навчання фахівців Національної академії наук України на тему: «Аналізуємо зміни до Закону України «Про публічні закупівлі».

Під час заходу буде розглянуто практичні питання діяльності уповноважених осіб:

- Тендерний комітет та уповноважена особа: що змінилося?
- Практика діяльності уповноваженої особи.
- Планування закупівель: чи все буде так, як є зараз?
- Відповідальність посилено: розглянемо зміни.
- Нові терміни в Законі.
- Спрощена закупівля, як новий спосіб придбання товарів робіт та послуг?
- Яких змін чекає оскарження?

Навчання покликане допомогти установам НАН України підготуватися до законодавчих змін у сфері закупівель.

Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України одним із перших в Україні в січні 2018 р. здійснив перехід від тендерного комітету до уповноважених осіб, тому це навчання та практичні поради будуть корисними всім фахівцям з публічних закупівель установ Національної академії наук України.

З питань участі в навчанні прохання звертатися до журналу «Радник в сфері державних закупівель» за телефоном +38(044) 451-85-71 або на електронну пошту: radnukdz@gmail.com (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.02).

В Інституті біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України (м. Київ, вулиця Леонтовича, 9) у рамках Фестивалю науки 23–24 квітня 2020 р. відбудеться наукова конференція-конкурс молодих учених «Актуальні проблеми біохімії та біотехнології-2020».

Вік учасників – до 35 років включно (на момент проведення конференції).

На конкурс можуть бути представлені лише не опубліковані роботи.

Кінцевий термін подачі тез – 1 квітня 2020 р.

Робочі мови конференції: українська, англійська.

Для участі в конкурсі необхідно надіслати заповнену реєстраційну картку ([Petrenko_card.rtf](#)) та тези доповіді ([Petrenko_abstract.rtf](#)) на електронну адресу Ради молодих вчених Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України: Council.Y.S@gmail.com. Тези проходять рецензування і можуть бути відхилені організаційним комітетом без додаткових пояснень у випадку невідповідності вимогам конференції. Учасники конференції електронним листом будуть проінформовані про результати роботи організаційного комітету та про деталі оплати організаційного внеску.

Традиційно проводиться конкурс робіт молодих науковців.

Контакти для довідки: Яценко Т. +(380-99) 610 15 97; e-mail: Council.Y.S@gmail.com (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.02).

У відділі археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів, вул. Козельницька, 4) 20–22 травня 2020 р. відбудеться XVII Міжнародна наукова конференція «Археологія Заходу України».

У межах конференції передбачається постерна сесія, яка охоплюватиме розвідкові роботи і польові дослідження попередніх сезонів.

У заявці необхідно вказати: тему доповіді; відомості про автора із зазначенням повної адреси, місця роботи, контактних телефонів та електронної адреси; розгорнуту анотацію.

Заявки на участь приймаються до 15 квітня 2020 р.

Статті, оформлені відповідно до вимог фахового збірника «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині», приймаються до 15 травня 2020 р.

Оргкомітет конференції: 79008 м. Львів, вул. Винниченка, 24. Тел.: (0322) 2765161; 0679870176. E-mail: viddarch@ukr.net, nata_bnm@ukr.net

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 12.02).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті інтернет-ресурсу «Лівий берег» 6 лютого 2020 р. опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо перепису населення в Україні.

Академік Е. Лібанова зазначає: «Цікава ідея пана Дубілета не має ніякого стосунку до перепису. Це – оцінка чисельності населення. А перепис – це інформація приблизно по 50 питань про кожну людину, яка проживає в країні: сімейний стан, освіта, зайнятість, джерела доходів, мова, етнічна приналежність тощо. Неможливо ефективно керувати країною, не знаючи, хто в ній живе. Я дуже добре знаю, що робить зараз команда Дубілета, тому що до неї входить співробітник нашого інституту. Насправді, вони роблять дуже цікаву річ – зізнаюся, ми теж хотіли реалізувати подібне кілька років тому з Фондом народонаселення ООН. Але нам мобільні оператори не надали потрібну інформацію. Йдеться про побудову моделі (моделей) поєднання інформації 3-х головних мобільних операторів щодо кількості й розподілу по території України sim-карток, результатів спеціального опитування, проведеного Держстатом України щодо наявності мобільних телефонів, віку та статі їх власників, даних реєстру Пенсійного фонду України та даних Міністерства юстиції щодо народжень від 2005 року. Моделювання й дало змогу оцінити чисельність населення країни й областей та міст обласного підпорядкування. Є оцінки статево-вікового складу населення України в цілому, але я не знаю достеменно методики їх побудови. Як теоретично можна більш-менш коректно оцінити статево-віковий склад населення кожної області навіть не уявляю. З моєї точки зору, це вельми сумнівно. І, звісно, ці оцінки ніяк не замінюють перепис».

Експерт розказала чому людям не потрібно боятися надавати свої дані, що буде, якщо перепис не буде проведено у 2020 р., скільки сьогодні в Україні внутрішніх переселенців, звідки ностальгія по СРСР та чи має бути якась урядова програма для повернення мігрантів із-за кордону *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 12.02).*

На сайті інформаційного агентства «Укрінформ» 8 лютого 2020 р. опубліковано інтерв'ю зі старшим науковим співробітником Інституту народознавства НАН України кандидатом історичних наук О. Косміною, яка вже майже сорок років досліджує українську матеріальну культуру.

Вісім століть, у X–XVIII ст., вишиванка існувала як відповідь на запит вищих верств українського суспільства і лише наприкінці XVIII ст. спустилася на рівень селянської культури. О. Косміна пояснює чи не перебільшуємо ми значення вишиванки у XXI-му столітті: «Те, що науці відомо про вишивку часів Києворуських, не дає підстав стверджувати, що існували вишиті сорочки в нашому традиційному розумінні. Звісно, щось місцевими майстринями вишивалось, щось декорувалось завезеною купцями іноземною тканиною тасьмою... Навіть у XVI–XVII ст. вишивка в Київській Русі на теренах сучасної України була елітарним видом декору. Ситуація змінилася наприкінці XVIII ст. Тоді вишивка поширилася серед сільського населення України. Нагадаю, що натільна сорочка була єдиним одягом, який у селі слугував і верхнім, і нижнім: спідня білизна правила за верхній одяг одночасно. Подібна ситуація була типовою для багатьох народів – слов'янських і не слов'янських. Тому в матеріальній культурі вивчення вишитих речей набуває особливого значення, дозволяє зрозуміти глибину справжньої етнічної культури. Ось чому в XXI ст. українська вишивка стала одним із маркерів самоідентифікації та самоствердження українського народу як нації. Допоки у нас точитиметься війна на сході, доти навколо вишитої сорочки виникатимуть, розвиватимуться та множитимуться різні міфи, доти значення цього елемента одягу залишатиметься актуальним і вагомим. На жаль, не я відкрила цей закон, але... “Модні ті країни, й у тренді – одяг з тих країн, де тривають військові конфлікти”. На жаль, мода і війна завжди йдуть рука в руку».

Експерт повідомила про період зародження ремесла вишивки в Україні: «Якщо розглядати давньоруський час, на нас, безумовно, впливала матеріальна культура і мода Візантії. Наприклад, із Константинополя до Києва купці везли візантійський крам, а з-поміж іншого – з тканим узорним декором, що додатково міг оздоблюватися вишивкою. Спочатку малюнки, тканини, вишивки створювалися професіоналами на запит середнього класу – і лише із плином століть престижність цих речей та їх декору поступово спустилася до нижчих верств. За браком аналогічних матеріалів, володіння техніками і тому подібного – народні майстри вдавалися до певних... імітацій, що, зі свого боку, дозволяло створювати самобутні взірці народного мистецтва. Це також привертало увагу професійних майстрів, які могли брати такі взірці як джерело творчого натхнення. (...) Якщо спиратися на письмові джерела, то згадки про вишивку знаходять у документах XVI ст. Щоправда, там важливих фактів також катма, адже йдеться про ужиткові речі заможних людей – шляхти, багатих городян...» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.02*).

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (вип.. № 1280, 1–7 лютого) 6 лютого 2020 р. опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних

досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е Лібанової щодо перепису населення в Україні.

Академік Е. Лібанова пояснює результати пробного перепису, що проводився наприкінці минулого року в двох районах м. Києва та Київщини: «Тут не все так страшно, як багато хто каже. Охопити населення в Оболонському та Бородянському районах вийшло приблизно на 75 %. Цифри трохи різняться. Але сюди треба додати один відсоток тих, хто зареєструвався онлайн (на жаль, тільки один). У переписі, що недавно проходив у Білорусі, онлайн зареєструвався 21 %, в Естонії було 30 %. У чому полягає проблема? По-перше, охоплення пробним переписом завжди нижче. Через відсутність потрібної реклами. З Оболонського району, наприклад, мені телефонували й запитували: що відбувається? Ходять якісь люди й кажуть, що проводять перепис. Дійсно, реклами не було та й не могло бути через те, що охоплювалася тільки частина району. Справжньому перепису обов'язково передують серйозна інформаційно-роз'яснювальна кампанія. Тоді охоплення більше. І, звісно, інтернет-раунд у такому разі теж дасть інші результати. Я не знаю, буде 20 чи 30, але точно не 1 %. Друга проблема, пов'язана з інтернет-раундом, – це вимога електронного підпису. Він є не в усіх. Якщо людині електронний підпис у принципі не потрібний, то, чесно кажучи, морочити собі голову ми не звикли. Тому таке охоплення, зокрема інтернет-раунду, зрозуміле. Крім того, багато квартир (особливо в Оболонському районі) нині фактично є нежитловими приміщеннями. Там розміщуються перукарні, офіси нотаріусів тощо, і не тільки на перших поверхах. Адже ми їздимо містом і бачимо рекламу. Зрозуміло, якщо люди там працюють (і не факт, що легально), то ніхто ніякого переписувача не впускатиме. Крім цього, безумовно, свою роль зіграли порожні квартири. У Києві чимало побудованих, але не заселених поки що квартир. У деяких триває ремонт. І зрозуміло, що там нікого немає. Пряма відмова від участі в переписі в Бородянському районі становить 4 %, Оболонському – трохи більше. Але це не та цифра, про яку треба волати: «Жах, жах!». До речі, я була у Фонді народонаселення ООН. Запитала, який відсоток відмови від участі в переписі в інших країнах. Буває по-різному, але, в принципі, скрізь укладається до 10 %. Ніякої погрішності це не дає. Вважається, що перепис – це еталонні дані. І, навпаки, результати всіх інших спостережень порівнюються з переписом. Якщо будемо проводити перепис по-людськи, і все буде нормально, то свої 2 % відмов ми, звісно, отримаємо».

Експерт також пояснила, які можуть виникнути проблеми з майбутнім переписом, які наміри щодо нього має чинна влада та чому не треба боятися питання про доходи.

Чи вдасться переконати чинну владу в необхідності перепису населення? Академік Е. Лібанова зазначає: «У Фонді народонаселення ООН мені сказали, що міжнародна спільнота зможе нас підтримати. Є надія, що підтримають і міжнародні політики. Це ненормально, коли одна з найбільших країн Європи не знає скільки в ній живе населення. А ми ж

наразі перебуваємо саме в такому стані. Ось ці переписи раз на 10 років ООН придумала не випадково. Інформації з поточного обліку вистачає приблизно на 10 років. Потім неминуче нагромаджуються помилки. І раз на 10 років дані навіть хороших реєстрів звіряють із переписом. З приводу тієї інформації, якої немає в реєстрах, – просто ставлять додаткові запитання. Однак проблема в тому, що вибіркові обстеження можна провести грамотно лише в тому разі, коли є інформація про генеральну сукупність. За відсутності такої інформації будь-яке вибіркове обстеження сумнівне. Розмови про сумнівність перепису можна зняти з допомогою міжнародних спостерігачів. Фонд народонаселення ООН готовий допомогти в організації. Є проблема, як підрахувати хоча б чисельність населення на неконтрольованих територіях. Зараз над цим працюємо, залучивши до роботи Світовий банк і Фонд народонаселення. Ми запрошуємо масу міжнародних консультантів, які практично проводили такі переписи в Афганістані, Конго, Колумбії тощо, тобто там, де йдуть воєнні дії й куди неможливо нормально зайти переписувачу. Ось там – тільки непрямі оцінки. Необхідно намагатися залучити на свій бік якомога більше фахівців. Не демографів і соціологів, – вони й так розуміють, а з інших галузей. Пояснювати їм, чому такі непрямі оцінки не дають і не можуть дати результату. Пояснювати міністрам, що реєстр тих, хто отримав дипломи, наприклад, не скасовує необхідності реєстру за освітою. Бо ми не знаємо, скільки цих людей виїхало, померло чи загинуло» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.02*).

На сайті інтернет-ресурсу «Тексти» 10 лютого було опубліковано коментарі вітчизняних вчених-кліматологів. Старший науковий співробітник Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидат фізико-математичних наук С. Краковська та завідувач відділу прикладної метеорології та кліматології цього інституту кандидат географічних наук В. Балабух повідомили читачам наскільки реальною є загроза кліматичного апокаліпсиса.

С. Краковська пояснила причини і наслідки погодних аномалій, що спостерігалися у 2019 р.: «У нас дуже нагрілася північна Атлантика, фактично, це тепло ми відчуваємо і зараз. Проте різні аномальні процеси з океанами відбуваються по всій планеті. Нині ми можемо спостерігати процес, коли західна частина Індійського океану набагато тепліша, ніж його східна частина. Відповідно, у східній частині набагато менше випаровування, і звідси зменшення обсягів опадів, у тому числі й в Австралії. Водночас сама поверхня Австралійського материка надзвичайно розжарена. От це поєднання зменшення опадів та підвищення температури на материку і спричинило до руйнівних пожеж, які ми спостерігали в Австралії. До речі, підвищення температури західної частини Індійського океану теж мало вплив на Україну. Це лише на перший погляд може здатися, що ми віддалені

від океанів. Насправді ж, коли ми говоримо про кліматичні системи, про циклони чи антициклони, йдеться про тисячі й тисячі кілометрів. До слова, ситуацію з Австралією ми можемо екстраполювати й на Україну. У нас так само, як і там, торік була посуха, у нас так само спостерігався брак опадів. Так, наприклад, по Києву при нормі в 600 мм у нас випало 450 мм. Тобто, ми не добрали 150 мм, це приблизно 25 %. У різних регіонах, звичайно, по-різному, але подібна тенденція простежується всюди».

Учена також пояснює причину нагрівання океанів: «Океан довго нагрівався і тепер довго віддаватиме своє тепло. Океани у нас прогриваються, в першу чергу, звичайно, від сонця, але й сама атмосфера їх теж нагріває. Оскільки атмосфера нагрілася надмірно, то й океан нагрівся більше. Також треба пам'ятати, що кількість льоду на полюсах Землі через підвищення температур зменшується. Відповідно, чим менше льоду і більша площа відкритої води, тим менше відбивається сонячне проміння і більше нагрівається океан. Маємо таке собі замкнуте коло – чим тепліше, тим менше льоду, чим менше льоду – тим тепліше. Відповідно, і зростання температур в приполярних областях більше, ніж у середньому по планеті».

В. Балабух додає: «Підвищення температури океану впливає на атмосферу через так звані центри дії атмосфери. Погода в Україні і в Європі значною мірою формується такими центрами, розташованими в Атлантиці. Це Ісландський мінімум – потужний циклон у районі Ісландських островів, та Азорський максимум – субтропічний циклон, що виникає поблизу Азорських островів. Аномально теплі води на півночі Атлантики разом з потужним циркумполярним вихором у грудні 2019 р. сприяли посиленню Ісландського мінімуму. У цьому регіоні утворювались надзвичайно потужні циклони, які навіть досягали сили тропічних ураганів. Поширюючи свій вплив далеко на південь Атлантичного океану, вони взаємодіяли з Азорським антициклоном. Як наслідок, утворювався потужний південно-західний потік, який і приносив тепле та вологе повітря в Європу. Проте ця волога до України, на жаль, не потрапляла, оскільки на її території панувала переважно антициклональна погода. Досить часто на нашу територію переміщувалось тепле і сухе повітря з Азії та Африканського континенту. Саме ці процеси стали причиною аномально теплої зими цього року. Проте, якби вони були влітку, то ситуація була б набагато серйознішою. При більшій тривалості дня та висоті сонця температура повітря зросла б набагато більше, і ми мали б не 18–20 градусів, а 40–45 і вище, як у Франції у червні 2019р., коли спостерігалась подібна циркуляція. Водночас ми стали свідками того, як Канада й Аляска потерпали від сильних морозів та снігопадів. Це також наслідки цього процесу. Проте на їхню територію уже надходило повітря не з субтропіків, а з холодних арктичних широт і додатково охолоджувалось при проясненнях. На жаль, такі процеси стають усе частішими, зумовлюючи все більшу кількість аномалій».

Учені-кліматологи пояснюють, що відбувається останнім часом з кліматом в Україні, які прояви зміни клімату були в минулому році, чи

можна спрогнозувати погоду на 2020 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 11.02).

На сайті українського суспільно-політичного інтернет-порталу «Цензор. Нет» 16 лютого 2020 р. опубліковано інтерв'ю з провідним науковим співробітником відділу Історії державного терору радянської доби Інституту історії України НАН України кандидатом історичних наук О. Бажаном, в якому він розповів про реалії та наслідки бурхливого ланцюжка «оксамитових революцій» 1989–1990 рр.

Учений зазначає, що у 1989–1990 рр. за кілька місяців розсипалися комуністичні режими в усіх країнах Центрально-Східної Європи, які входили до орбіти впливу Радянського Союзу. Почалося з Польщі та Угорщини, де повалення режиму відбулося в мирний спосіб. Далі – Німецька Демократична Республіка. За нею – Чехословаччина. І далі – решта країн – аж до розпаду Югославії. Власне югославський, а також румунський випадок завершилися масовим насиллям. Революції 1989-го р. зазвичай вважають початком доленосного ривка, який здійснили ці держави, а також країни Балтії порівняно з рештою пострадянських. Сьогодні, дивлячись як батьківщини антикомуністичних революцій піддаються чарам популізму, історики говорять про незавершеність надбань 30-річної давнини. Тепер їх радше потрібно обороняти від наступу на демократію.

Історик стверджує, що «оксамитові революції» виконали найважливіше завдання – поховали комунізм: «У часи пізнього сталінізму політичні репресії в підконтрольних Радянському Союзу країнах проходили в умовах правового нігілізму. За радянською калькою 1930-х інспірувались показові процеси в Угорщині (справа Л. Райка), Чехословаччині (справа Р. Сланського), Болгарії (справа Т. Костова). Серед основних факторів, які викликали масштабні “партійні чистки” в Східній Європі наприкінці 1940-х – початку 1950-х років варто назвати: початок холодної війни між СРСР та США, параноїдальна підозрілість старіючого Сталіна та радянсько-югославський конфлікт 1948 р. У порівнянні з тотальним терором у Радянському Союзі в 1930-ті роки політичні репресії в країнах Центрально-Східної Європи в післявоєнний період мали вибірковий характер. (...) За розповсюдженою версією, поява словосполучення “оксамитова революція” належить чеській дисидентці Р. Клімовій. Поширена також думка, що вперше цей термін застосували західні журналісти в заголовках репортажів для привернення уваги читачів до подій, які мали місце в Чехословаччині упродовж листопада-грудня 1989 р. Саме в цій центральноєвропейській країні відбувся стрімкий та радикальний злам політичного режиму без застосування збройного насильства. Комуністичні керманічі Чехословаччини під тиском громадської думки відмовилися від монополії на владу та погодилися провести вільні конкурентні вибори в країні, під час яких перемогу здобули противники тоталітарного режиму, прихильники

демократії та реформ. Зміна політичної системи та правлячої еліти сталася в напрочуд ”елегантний” спосіб. Перипетії, що призвели до народження некомуністичної Чехословаччини, часто-густо називають “ніжною” або “найм’якішою революцією”».

Експерт поінформував чому ці революції відбулися доволі швидко, при цьому прорадянські режими були змушені приставати на умови опозиції, чому М. Горбачов втрутився лише в ситуацію в Румунії і чому під час розпаду Союзу багатства були розподілені несправедливо (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 18.02).

На сайті Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» 19 лютого 2020 р. опубліковано статтю головного наукового співробітника Інституту економіки та прогнозування НАН України доктора економічних наук О. Попової щодо реформи місцевого самоврядування.

О. Попова зазначає: «Уряд планує до жовтня 2020 р. завершити реформу місцевого самоврядування, щоб підготуватися до місцевих виборів. Але в гонитві за результатом програють сільські громади, які за нинішніх умов реформування лише втрачають. Це складний, але дуже важливий текст, який мають прочитати у владних кабінетах, аби врешті процес децентралізації не пішов у зворотному напрямі. Уряд планує до чергових місцевих виборів адміністративним способом завершити реформу місцевого самоврядування, утворивши масштабні об’єднані територіальні громади (ОТГ). Тут уже не до добровільності: перспективні плани (ПП) формування громад переглядаються, за вивіскою “спроможності громад” активно йде приєднання громад до сформованих ОТГ, особливо до міст обласного значення, часто без згоди тих, кого приєднують. Подальше об’єднання в ОТГ тепер відбуватиметься лише відповідно до затверджених перспективних планів. При цьому очевидний політичний інтерес – сформованих ОТГ має бути якомога менше. У результаті реформа місцевого самоврядування, яка мала б залишити у вигазі всіх, стає не вигідною сільським громадам, які в реформаційних процесах виступають частіше на останніх ролях».

Експерт наводить цифри і факти: «По-перше, якщо на початку реформи планувалося сформувати 1500–1800 ОТГ, то згідно з перспективними планами на лютий 2020 р. ідеться вже про створення 1410 ОТГ. Це у вісім разів менше порівняно з кількістю громад на 1 січня 2015-го (було 11 тисяч громад) і десь на 20 % менше, ніж планувалося на початку реформи. Уже 43 % територіальних громад увійшли в ОТГ на етапі добровільності, а 57 % – залишаються необ’єднаними, тобто об’єднуватимуться адміністративним способом. (...)

По-друге, переважає мета об’єднання сіл навколо міст. Ідеологи децентралізації визначили міста найбажанішими адміністративними центрами об’єднаних територіальних громад для навколишніх територій (у

радіусі 20 км). Останнім часом до об'єднуючих процесів активно долучилися саме міста обласного значення. (...) На початок 2020 р. утворено 44 ОТГ з адміністративними центрами в містах обласного значення, 133 територіальні громади об'єдналися або приєдналися до міст обласного значення. Тобто, в середньому до такої міської ОТГ увійшло десь чотири громади. А в Одеській, Харківській областях створено масштабні ОТГ (з десяти тергромад) із центром у містах обласного значення.

По-третє, не всім територіальним громадам, а це, як правило, сільські громади, які ввійшли в ОТГ, забезпечено представництво їхніх інтересів через інститут старости. Загалом, якщо оцінювати за цифрами, спостерігається деяке згортання цього інституту.

На початку реформування (2015–2017) старост призначали/обирали в кожній територіальній громаді, яка ввійшла в ОТГ (показник 1,08 з хвостиком означає, що в невеликій кількості ТГ призначали навіть по два старости). Згодом, з 2018 р. почали “економити” на старостах, а особливо 2019-го – їх призначили лише у 29 % ТГ, що об'єдналися в ОТГ. Відтак загалом по країні станом на січень 2020 р. більш як десята частина територіальних громад у рамках об'єднаних не отримали представника, який захищав би їхні інтереси. Як правило, йдеться вже саме про сільські громади».

Наостанок учена підсумовує: «Ефект від масштабної реформи і якість життя після реформи значною мірою залежать від готовності та здатності бачити кожну громаду, навіть найменшу. І кожну людину у цій громаді» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 20.02*).

На сайті Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» 12 лютого 2020 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника Інституту математики НАН України кандидата фізико-математичних наук І. Єгорченко, у якій учена пояснила чого очікувати від Року математичної освіти в Україні.

Учена наголосила: «Навчальний рік 2020/2021 буде Роком математичної освіти, або, як його називають, – Роком математики. Приємно, що держава нарешті приділила увагу математиці, хоча й жаль, що лише після провальних результатів міжнародного дослідження PISA. Хотілося б, щоб ця увага не обмежувалася тематичним роком. Важливо створити систему підтримки вивчення математики на всіх рівнях освіти, її популяризації у суспільстві, розвитку математичної науки. Перед цим ми вже мали Рік англійської мови, результати якого не були належно проаналізовані (хоча дуже корисним було залучення англомовних волонтерів до викладання в школах і мовних таборах, яке продовжується й нині). Але одним з його наслідків стало скептичне ставлення до “років”. Щоб не повторювати помилок, необхідно проаналізувати потреби освіти та суспільства і

продумати систему сталих заходів, які мають бути започатковані та тривати і після Року математики, причому з належним фінансуванням».

І. Єгорченко пояснює, на що необхідно звернути увагу цього року: на ЗНО з математики, підтримку вчителів, формування базових знань, визначення пріоритетів.

Щодо останнього експерт зауважує: «Часто необхідні речі оголошують непотрібними лише тому, що вони самі по собі не є достатніми. Так, збільшення кількості уроків математики чи ДПА в формі ЗНО або підвищення заробітної плати вчителям не є достатніми умовами успіху, – але ці заходи є необхідними, як і багато інших. (...) Програми з математики багато років бездумно та довільно “скорочували” і “спрощували”, – як наслідок утворилося щось дивне та мало логічне. Для економії часу варто скористатися досвідом інших країн – наприклад, Нової Зеландії, де система навчання практична і доступна» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.02).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

В Ужгороді Інститут економіко-правових досліджень НАН України разом із юридичним факультетом ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Центральноєвропейською службою сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина), Європейським об'єднанням територіального співробітництва з обмеженою відповідальністю ТИСА та Радою Європи в рамках Програми «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» 10–11 лютого 2020 р. реалізували міжнародний проект щодо спільних заходів із питань розвитку транскордонного співробітництва в Україні.

Дводенна програма цього проекту включала науково-практичний круглий стіл «Розвиток транскордонного співробітництва України в умовах євроінтеграції: стан, виклики, перспективи» та навчальну сесію «Правові рамки та європейські інструменти транскордонного співробітництва» для слухачів Центру підвищення кваліфікації публічних службовців, що відбулися на базі юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ».

Учасниками круглого столу 10 лютого 2020 р. стали понад 40 фахівців у галузі права, економіки та управління.

Директор ІЕПД НАН України член-кореспондент НАН України В. Устименко виголосив доповідь «Актуалізація розвитку транскордонного співробітництва як потужного чинника економічного розвитку сучасної України». Всі представлені тематичні виступи в комплексі стосувалися ряду взаємопов'язаних важливих питань щодо аналізу та шляхів використання потенціалу співпраці між Україною та європейськими країнами із прагматичної та раціональної політико-правової, соціально-економічної, культурної точок зору. Зокрема, йшлося про можливості та перспективи

реалізації в Україні європейської ідеї транскордонного співробітництва в контексті євроінтеграції, його форми в межах стандартів Ради Європи, транскордонне співробітництво як драйвер економічного розвитку об'єднаних територіальних громад, досвід Закарпаття в транскордонному співробітництві через діяльність ЄОТС ТИСА як нового та перспективного механізму співпраці України з ЄС, роботу Академії лідерства з транскордонного співробітництва та інструментарій Центру експертизи доброго врядування Ради Європи зі зміцнення спроможності органів місцевого самоврядування тощо.

Розглядалося зокрема питання про соціально-економічні засади розширення транскордонного співробітництва як складової Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021–2027 рр. Науково обґрунтовані думки з цього приводу були представлені директором Закарпатського регіонального Центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України кандидатом економічних наук С. Сембером.

Учасники засідання одностайно схвалили доцільність здійснення аналізу потенціалу транскордонної співпраці, під час якого юридична та економічна складові мають бути первинними, та висловили переконання в необхідності подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства з врахуванням норм європейського права, зокрема положень договорів Ради Європи і Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, на базі Закону України «Про транскордонне співробітництво». Ця діяльність повинна відбуватися за участі науковців і практиків у межах виконання Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 рр. й на подальший період.

Під час круглого столу його організатори обговорили також і питання зміцнення партнерських зв'язків для консолідації науково-практичного потенціалу для просування і розвитку транскордонного співробітництва між Україною та європейськими країнами, представили проект матриці взаємодії в галузях наукових досліджень, поширення знань і навчання, вдосконалення законодавства та практики. Наміри щодо такої консолідації нині закріплені Меморандумом про співпрацю у сфері транскордонного співробітництва, що був урочисто, в присутності Генерального консула Угорщини в м. Ужгород, підписаний керівництвом Інституту економіко-правових досліджень НАН України, юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ», Центральноєвропейської служби сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина).

Центр підвищення кваліфікації публічних службовців (керівник – професор юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» доктор юридичних наук В.В. Сливка) 11 лютого 2020 р. зібрав близько 30-ти представників органів місцевої влади на першу в Україні навчальну сесію, присвячену поширенню знань щодо мети, засобів, напрямів і правової основи транскордонного співробітництва між українськими та закордонними суб'єктами, його економічних аспектів, успішного досвіду країн Європи, зокрема Угорщини,

де працює понад 20 об'єднань територіального співробітництва, та ЄОТС ТИСА.

Лекторами в межах цього навчального заходу виступили представники організацій-партнерів проекту. Від ІЄПД НАН України були представлені теми «Транскордонне співробітництво прикордонних областей України як чинник розвитку їх економічного потенціалу: взаємодія органів влади та суб'єктів господарювання» (член-кореспондент НАН України В. Устименко) та «Правові надбання (acquis) Ради Європи щодо транскордонного співробітництва в рамках концепції «Європа без розділових ліній» (керівниця Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки кандидат юридичних наук А. Санченко).

За результатами навчання слухачам вручено міжнародні сертифікати про підвищення кваліфікації. Тематика заходу викликала зацікавленість представників органів місцевого самоврядування в більш предметному вивченні механізмів заснування та функціонування органів транскордонного співробітництва на користь соціально-економічного розвитку громад та їх населення.

Нині, після завершення заходів, між організаціями-партнерами Меморандуму про співпрацю в сфері транскордонного співробітництва, Радою Європи та ЄОТС ТИСА ведеться розробка плану подальшої практичної взаємодії. Зокрема, йдеться про спільну підготовку посібника для органів центральної та місцевої виконавчої влади і органів місцевого самоврядування щодо економіко-правових аспектів транскордонного співробітництва України в умовах децентралізації (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.02*).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Нещодавно на сайті інформаційного агентства «Укрінформ» у рубриці «Технології» опубліковано інтерв'ю генерального директора Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ «ХФТІ»), члена Президії НАН України академіка М. Шульги.

У розмові з журналістами він розповів про славетну історію очолюваної ним установи, вагомі розробки та досягнення вчених інституту, участь науковців у масштабних міжнародних проектах, гострі поточні проблеми, які стоять перед науковою сферою нашої держави, а також майбутні плани ХФТІ.

Сьогодні ННЦ «ХФТІ» об'єднує п'ять профільних науково-дослідних інститутів і майже дві тисячі співробітників – від вчених першої ланки до лаборантів. Академік М. Шульга зазначає: «Кожен з цих інститутів заслуговує, щоб його назвали, адже дослідження, які там проводяться, важливі для всієї країни. Тематика їхніх досліджень не проста для звичайного

розуміння, тому обмежуся загальними даними: Інститут фізики твердого тіла, радіаційного матеріалознавства і технологій займається проблемами українських атомних електростанцій (АЕС), а в Україні на АЕС працює 15 енергоблоків; Інститут фізики плазми – проблемами термоядерної енергетики, включно з розробкою новітніх термоядерних реакторів; Інститут ядерної фізики і фізики високих енергій співпрацює з вченими Європейського центру ядерних досліджень ЦЕРН, бере участь у роботах на Великому адронному колайдері; Інститут теоретичної фізики ім. О. Ахієзера – учня Л. Ландау – проводить теоретичні дослідження з багатьох фундаментальних напрямів фізичної науки. Нарешті, Інститут плазмової електроніки сьогодні розробляє нові методи прискорення частинок.

Додайте до цього науково-технічні комплекси, починаючи з того, де ми разом з американськими вченими створюємо Джерело нейтронів, що керується прискорювачем електронів – можливий прообраз безпечних ядерних енергетичних установок майбутнього. Тут можна буде отримувати медичні ізотопи для лікування онкохворих. Поряд працюють інші, менші за потужністю прискорювачі, на яких ми досліджуємо радіаційну стійкість матеріалів і знезаражуємо медичні вироби та матеріали. (...)

Або взяти наш науково-технічний комплекс під назвою «Ядерний паливний цикл». Для АЕС потрібне паливо – уран та його комбінації. Це наша монополія, – в Україні, крім нас, ніхто не вміє створювати такі комбінації.

У ХФТІ працює і такий унікальний комплекс: єдиний в Україні сертифікований центр обробки результатів експерименту століття на Великому адронному колайдері Європейського центру ядерних досліджень – ЦЕРН».

Генеральний директор ННЦ «ХФТІ» також розповів, що розробки вчених Інституту використовуються у військовій та цивільній медицині. Наприклад, саме тут було створено спеціальний магнітний інструмент для вилучення уламків з тіл потерпілих, і це вже активно впроваджується при лікуванні військових, які отримали поранення в АТО/ООС, в тому числі в Харківському військовому госпіталі. Також розроблено унікальні стенти для кардіохірургії, які як стороннє тіло не лише не шкодять організму пацієнта, але з часом зникають безслідно, звільняючи місце для наступного стентування.

ХФТІ активно співпрацює з низкою міжнародних організацій та наукових центрів, таких як МАГАТЕ, ЦЕРН, Національна лабораторія ім. Джефферсона та іншими.

За чотири останні роки вчені ННЦ «ХФТІ» відзначені трьома Державними преміями України в галузі науки і техніки, а загалом таких премій з 1991 р. було 14.

На жаль, попри беззаперечні здобутки та досягнення вчених, установа стикається і з рядом проблем, у першу чергу, пов'язаних із недофінансуванням. «Щодо фінансування ННЦ “ХФТІ”, то у 2019 р. ми

отримали приблизно 250 млн грн. Цього дуже мало для нормальної роботи такого наукового центру. Сума на 2020-й рік – на 6 % більша, тоді як витрати на зарплату потребують збільшення суми на 12 %. Вихід з положення? Або звільняємо співробітників, або вводимо неповний робочий тиждень. Третього не дано. Звідси брак кадрів: молодь не хоче йти в наукову установу, де середня зарплата не перевищує 4 тис. грн, а середній вік співробітників – понад 60 років. Загальний рівень фінансування – разів у п'ять менше, ніж належить згідно із Законом про науку», – зауважує М. Шульга.

Попри всі труднощі ХФТІ продовжує роботу. У найближчих планах – створення Музею науки УФТІ, який облаштують на «старому майданчику» Інституту в центральній частині міста. Він буде відкритим для всіх, і для іноземних туристів також... *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 19.02).*

Нещодавно на сторінках газети «День» (№ 22–23, 2020 р.) опубліковано статтю генерального директора Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України, голови Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України, члена Президії НАН України академіка В. Семиноженка. У ній автор порушує надзвичайно важливе питання: навіщо Україні потрібно розвивати свою науку?

Аналізуючи головні тенденції сучасного світового розвитку, академік В. Семиноженко зазначає: «Сьогодні провідні країни світу беруть участь у найжорсткішому світовому змаганні за технології, реалізуючи стратегію інноваційної політики «Індустрія 4.0», завойовуючи свої місця в новому технологічному укладі, борючись за умови, залучаючи учених, інтелектуалів та кваліфіковані кадри в свої країни.

Кожна з цих країн, спираючись на власний потенціал, формує свій профіль економічного розвитку, який і забезпечить їй конкурентні переваги».

При цьому в різних країнах існує величезний арсенал економічних стимулів, розроблених для розвитку своїх науково-інноваційної та промислової сфер. Ситуація ж, яка наразі спостерігається в Україні, є вкрай загрозливою для майбутнього нашої держави.

З огляду на це, академік В. Семиноженко вкотре наголошує на необхідності розвивати власну науку, промисловість, інновації. «Процес побудови інноваційної економіки досить тривалий і потрібно запастися терпінням. Але без цього не можна. Навіть країнам, які свого часу були рішуче налаштовані на подібні перетворення, таким, як Китай і Сінгапур, знадобилось не менше як 15–20 років.

Для цього є основа: ще не втрачено низку критичних технологій, залишаються наукові школи, наукова інфраструктура, академічна культура і багато іншого. І, попри колосальні втрати, особливо в останні роки, ця основа в Україні все одно має низку переваг у порівнянні з тими ж

центральноєвропейськими та східноєвропейськими країнами. І визнанням цього факту можна вважати, наприклад, прийняття України асоційованим членом ЦЕРН, завдяки нашій участі в розвитку його проєктів, а також рішення, прийняте 2010 р., побудувати унікальне “Джерело нейтронів, засноване на підкритичній збірці, що керується лінійним прискорювачем електронів” на базі Національного наукового центру “Харківський фізико-технічний інститут” (ХФТІ) НАН України. Наголошую, що таке рішення було прийнято не тільки тому що ми передали останній збагачений уран, який залишався в країні, а головним чином тому, що саме в Україні, в Харкові є фахівці, які не лише здатні працювати на такому унікальному комплексі, аналога якому не буде у світі в найближчі 15 років, а й змогли його самі спроектувати і побудувати майже все своїми силами.

Саме такі технології, які можна назвати суверенітетоутворювальними, і повинні, в першу чергу, розвиватися за адекватної державної політики, що дасть змогу Україні бути максимально технологічно незалежною від інших країн. До таких стратегічних напрямів можна віднести ядерну енергетику, літакобудування, ракетобудування, автомобіле- і суднобудування, низку напрямів у створенні військової техніки. До них можна, безумовно, додати нанобіомедицину, штучний інтелект, робототехніку. Але тут ми можемо сподіватися, зі зрозумілих причин, лише на окремі успіхи.

Тому головне завдання 2020 р. для нас – зробити перелом у ставленні до науки в країні. Надія на це в тому, що нам вдалося зберегти, хоча й з великими втратами, головний науковий загін країни – Національну академію наук України. І в подальшому, при реформуванні науково-технічної сфери країни (сьогодні це досить бурхливо обговорюється), нам потрібно думати не про те, як скоротити учених, кількість інститутів і приватизувати власність наукових організацій, а про те, як виділити більше коштів на науку, зробити роботу учених ефективнішою, створити більше стимулів для інновацій, захистити право на інтелектуальну власність і зробити більш гнучким і вільним її обіг. Потрібен цілий комплекс заходів, пов’язаний з активною, випереджаючою політикою в галузі науки. І оголошене Президентом В. Зеленським у Давосі-2020 завдання для України – стати лідером Центральної та Східної Європи досягне лише при такому підході», – пише автор статті.

Вчений переконує, що майбутнє мають лише країни з розвиненою фундаментальною і прикладною наукою і передовою промисловістю. Це аксіома. Саме тому, у своїй статті він пропонує перелік невідкладних заходів, прийняття яких могло б стати основою для майбутніх успіхів України на найближчі 15–20 років.

«Наука + промисловість + здорова фінансова система + розумні правила гри – ось формула успіху для нашої країни. Цю формулу учені бачать і розуміють, тепер її повинні зрозуміти і реалізувати уряд і парламент. Рішення лежить виключно в політичній площині», – підсумовує академік В.

Семиноженко (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2020. – 10.02).

Перспективні напрями розвитку української науки

Нещодавно на сторінках міжнародного журналу European Physical Journal (EPJ) опубліковано статтю під назвою «Руйнування амінокислот під дією жорсткого випромінювання», яка стала результатом плідного співробітництва групи фізиків-експериментаторів під керівництвом завідувача Відділу електронних процесів і елементарних взаємодій Інституту електронної фізики НАН України доктора фізико-математичних наук, професора О. Снігурського та групи фізиків-теоретиків з Вільнюського університету (Литва), очолюваної кандидатом фізико-математичних наук, доктором (PhD) Е. Тамулієне.

У публікації представлено принципово нові результати комплексних експериментальних і теоретичних досліджень руйнування молекул амінокислот під дією жорсткого випромінювання від електронного прискорювача – мікротрона. Знання про механізми руйнування амінокислот, як органічних молекул біологічного призначення, що є структурними блоками білків живих тканин, під дією високоенергетичного іонізуючого випромінювання надзвичайно важливі з точки зору радіотерапії онкологічних новоутворень у живих (зокрема, людських) організмах та розуміння природи зародження життя на Землі.

Руйнівна дія жорсткого випромінювання є сумно відомою, зокрема й завдяки ядерним катастрофам у Чорнобилі та Фукусімі (Японія). Група професора О. Снігурського застосувала мас-спектрометричний метод для аналізу закономірностей виходу і природи іонних фрагментів молекули амінокислоти глютаміну, утворених під дією високоенергетичних (енергією понад 10 MeV) електронів. Одночасно ця команда теоретиків змоделювала електронну та геометричну структури досліджуваної молекули і продуктів її розпаду. Автори висловили надію, що дані такого роду сприятимуть глибшому розумінню механізмів дії іонізуючого випромінювання на клітини організму людини, покращенню вибірковості застосування радіотерапевтичних засобів лікування онкологічних захворювань та, ймовірно, дозволять пролити додаткове світло на проблему розуміння історії зародження життя на нашій планеті (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>)). – 2020. – 19.02).

Нагороди та відзнаки

Президент України В. Зеленський 13 лютого 2020 р. зустрівся з лауреатами премії глави держави для молодих учених 2019 р. Зустріч відбулася в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

В. Зеленський ознайомився з роботами лауреатів премії. Також Глава держави оглянув експозицію Фонду президентів України та вручив лауреатам премії, свідоцтва і нагрудні знаки. «Я радий сьогодні відзначити українських учених державними преміями в галузі науки та техніки. Я неодноразово казав і повторюватиму: найцінніше, що є в Україні, – це наші люди. Їхній розум, таланти, креативність та працьовитість. І це доводять наші науковці», – наголосив В. Зеленський під час зустрічі.

Глава держави зазначив, що лауреатами цього річної премії стали 40 наукових робіт у сферах інфраструктури, енергетики, оборони, сільського господарства, медицини, екології, кібербезпеки тощо. «Ці роботи модернізують процеси, дозволяють державі потенційно зекономити або заробити мільярди гривень, здатні покращити життя як окремих галузей, так і всіх громадян України. Саме тому цього року ми кардинально змінили концепт заходу. Ми хочемо, щоб роботи переможців не загубились у довгих ящиках столу й були впроваджені не лише окремими українськими підприємствами, а максимально широко та комплексно – наскільки це можливо», – зауважив президент.

За його словами, на зустріч, крім науковців, запрошено міністрів та представників бізнесу, щоб вони познайомились одне з одним і запланували початок співпраці. «Це важливий крок, щоб відновити ефективну комунікацію та партнерство між наукою, владою та бізнесом. Я знаю, що низка робіт уже зацікавила наші міністерства – міністерство інфраструктури, міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, міністерство енергетики та захисту довкілля. Ми всі дуже сподіваємося, що це принесе користь, дивіденди нашій державі і вам, поважні вчені та науковці», – наголосив Президент України В. Зеленський.

Глава держави зазначив, що українці здійснили вагомий внесок у багато сфер – від підкорення космосу до ІТ-технологій, і сьогодні треба зробити все, щоб наші вчені змогли реалізувати себе не у Кремнієвій долині, а на рідній землі. Для цього потрібна підтримка і держави, і приватного сектора.

«Це стосується фінансування, розвитку нових досліджень, маркетингу наукових ідей та впровадження цих ідей у життя. Ми повинні надати імпульс для розвитку української науки. Відкрити Україні та світу наших нових Сікорських, Вернадських, наших Корольових», – зауважив В. Зеленський.

Крім того, Президент В. Зеленський подякував колективу Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського за роботу.

Президент також зазначив, що держава має створити нормальні умови для роботи науковців.

Довідково. Указом Президента України В. Зеленського від 13 грудня 2019 р. № 903/2019 премії Президента України для молодих вчених 2019 р. присуджено 40 роботам (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.02).

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх, завсектору інформаційно-пошукових систем НБУВ

Євроінтеграційний вектор економіки України

Список літератури з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (2003–2019)

Книги, збірники, збірники конференцій, автореферати дисертацій, дисертації

1. Актуальні проблеми економіки і торгівлі в сучасних умовах євроінтеграції : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу та аспірантів Львів. торг.-екон. ун-ту, 10–11 трав. 2018 р., Львів / Центр. спілка спожив. т-в України, Львів. торг.-екон. ун-т. – Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2018. – 385 с.

ВА827977

2. Бабець І. Г. Інноваційна модель транскордонного співробітництва України та Польщі : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / І. Г. Бабець ; Центр. спілка спожив. т-в України, Львів. комерц. акад. – Львів, 2006. – 238 арк.: рис., табл.

ДС99698

3. Бабець І. Г. Стратегія економічної безпеки інтеррегіонального співробітництва України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 21.04.01 / І. Г. Бабець ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ, 2013. – 40 с.: рис., табл.

РА401424

4. Бабінська О. В. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємництва в прикордонному регіоні : автореф. ... канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / О. В. Бабінська ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Чернівець. торг.-екон. ін-т. – Чернівці, 2005. – 19 с.

РА342803

5. Бабінська О. В. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток підприємництва в прикордонному регіоні : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.05.01 / О. В. Бабінська ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т, Чернівець. торг.-екон. ін-т. – Чернівці, 2005. – 220 арк.

ДС95085

6. Беренда С. В. Еволюція форм та напрямів економічної інтеграції в країнах ЄС (в контексті євроінтеграційних спрямувань України) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / С. В. Беренда ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2011. – 19 с.: рис., табл.

РА386309

7. Беренда С. В. Еволюція форм та напрямів економічної інтеграції в країнах ЄС (в контексті євроінтеграційних спрямувань України) : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / С. В. Беренда ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2011. – 199 арк.: рис., табл.

ДС134311

8. Борщевський В. В. Українсько-польське економічне співробітництво в умовах євроінтеграції / В. В. Борщевський ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Регіон. філіал у м. Львові. – Львів : Аверс, 2007. – 328 с.

ВА721878

9. Босенко О. С. Управління державним та гарантованим державою боргом як складова євроінтеграційного процесу України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / О. С. Босенко ; Держ. навч.-наук. установа «Акад. фінанс. упр.». – Київ, 2019. – 19 с.: рис.

РА441472

10. Волочко А. С. Регулювання ринку праці України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.07 / Волочко Анна Сергіївна ; Кіровоград. нац. техн. ун-т. – Кіровоград, 2015. – 20 с.: рис.

РА417070

11. Ворошан А. Д. Інституційне забезпечення економічної євроінтеграції західних регіонів України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / А. Д. Ворошан ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2009. – 20 с.

РА369377

12. Ворошан А. Д. Інституційне забезпечення економічної євроінтеграції західних регіонів України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / А. Д. Ворошан ; Буков. ун-т. – Чернівці, 2009. – 282, [5] арк.: рис.,

табл.

ДС124547

13. Галиць О. В. Ефективність розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції : автореф. дис... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / О. В. Галиць ; Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2008. – 19 с.
РА358703

14. Галиць О. В. Ефективність розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції : дис... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / О. В. Галиць ; Львів. ін-т банківської справи Ун-ту банківської справи НБУ. – Львів, 2008. – 209 арк.+од. – арк. 190–208.
ДС108254

15. Гальчинський А. С. Стратегія євроінтеграції та питання участі України у формуванні єдиного економічного простору : аналіт. оцінки / А. С. Гальчинський ; відп. ред. О. О. Янішевський ; Нац. ін-т стратегіч. дослідж. – Київ, 2003. – 23 с.
Р99514, Лук'яненко Л. Г. Р2

16. Готра В. В. Формування державних пріоритетів інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку АПК України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / В. В. Готра ; Нац. акад. упр. – Київ, 2015. – 40 с.: рис., табл.
РА418805

17. Гулько В. В. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні в контексті євроінтеграційних процесів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / Гулько Вадим Васильович ; Європ. ун-т. – Київ, 2012. – 21 с.: табл.
РА392913

18. Гулько В. В. Реформування системи державного фінансового контролю в Україні в контексті євроінтеграційних процесів : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 / В. В. Гулько ; Акад. фін. упр., Н.-д. фін. ін-т. – Київ, 2012. – 210 арк.

19. Дикань В. Л., Токмарова І. В. Розвиток еколого-економічного управління на підприємствах України в умовах євроінтеграції / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова ; Укр. держ. акад. залізн. транспорту. – Харків, 2008. – 150 с.
ВА713352

20. Дудко С. В. Мотивація професійного розвитку персоналу підприємств на етапі євроінтеграції України : автореф. дис. ... канд. екон.

наук : спец. 08.00.07 / С. В. Дудко ; Центральноукр. нац. техн. ун-т. – Кропивницький, 2019. – 20 с.: рис.

РА439479

21. Дяків О. Я. Оцінка креативно-інноваційної діяльності регіонів України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / О. Я. Дяків ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2015. – 19 с.: рис., табл.

РА426712

22. Економічна безпека та фінансове забезпечення сталого розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали наук.-практ. круглого столу, 7 листоп. 2013 р. / Черніг. держ. ін-т економіки і упр. ; [редкол.: Гонта О. І. (голова), Коваленко Л. О., Сушко Н. М.]. – Чернігів, 2013. – 59 с.: рис., табл.

ВА774380

23. Євдокименко В. К. Інституційне забезпечення економічної євроінтеграції західних регіонів України / В. К. Євдокименко, А. Д. Ворошан ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж., Буковин. держ. фін. акад. – Чернівці : Прут, 2010. – 292 с.: табл.

ВА733455

24. Євроінтеграційний вектор України: спрямування соціально-економічного розвитку / [С. М. Шкарлет та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Савченка, Т. Л. Шестаковської ; Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2017. – 350 с.: рис., табл.

ВА815328

25. Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки : XXV Міжнародна наук.-практ. конф. студ. і молодих вчених 14 груд. 2018 р. : тези доп. / Ун-т ім. А. Нобеля, Каф. міжнар. екон. відносин та екон. теорії. – Дніпро, 2018. – 299 с.: рис., табл.

ВА829803

26. Євроінтеграція економіки України: виклики та рішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 лют. 2015 р. / Нац. гірн. ун-т (Україна), Univ. of Rzeszow (Польща). – Дніпропетровськ : Гельветика, 2015. – 263 с.: рис., табл.

ВА794889

27. Завербний А. С. Економічна політика України в сфері енергетики в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / А. С.

Завербний ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2019. – 47 с.: рис., табл.
РА441367

28. Завербний А. С. Комплементарність енергетичної та економічної політики України в умовах євроінтеграції / А. С. Завербний ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2018. – 307 с.: рис., табл.
ВС65620

29. Замасло О. Т. Податкова система України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / О. Т. Замасло ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2018. – 40 с.: рис., табл.
РА435103

30. Здобутки і проблеми євроінтеграційних зрушень в Україні на сучасному етапі / В. Ф. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. В. Ф. Савченка, Л. М. Мешкун ; Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2018. – 326 с.: рис., табл.
ВА823770

31. Зінчук Т. О. Євроінтеграційна перспектива аграрного сектора економіки України: теорія, методологія, практика : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / Т. О. Зінчук ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – Київ, 2009. – 40 с.
РА366143

32. Зінчук Т. О. Євроінтеграційна перспектива аграрного сектора економіки України: теорія, методологія, практика : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 / Т. О. Зінчук ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – Київ, 2009. – 512 арк.
ДС115972

33. Клочко А. М. Удосконалення законодавства України щодо забезпечення безпеки сфери банківської діяльності в умовах євроінтеграції : економіко-правовий аспект / А. М. Клочко, Н. В. Волченко, Н. В. Клецова. – Харків : Панов А. М. [вид.], 2018. – 124 с.: рис., табл.
ВА833253

34. Кобринчук В. В. Науково-методичні засади інноваційного розвитку економіки в умовах євроінтеграції України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / В. В. Кобринчук ; Н.-д. екон. ін-т М-ва економіки України. – Київ, 2009. – 19 с.
РА369451